

magazin istoric

ANUL XX NR. 10 (235) OCTOMBRIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 10 (235)
octombrie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Dan II — viteaz apărător al independenței țării: <i>Nicolae Stoicescu</i>	2
Ecologie și istorie în viața poporului român: <i>Virgil Căndea</i>	5
1631 — o chartă a libertăților: <i>Radu Economu</i>	8
„De neam și de limbă valahă”: <i>Nicolae Ciachir</i>	10
Septembrie 1939 — ospitalitate românească refugiaților polonezi: <i>Milică Măldoveanu</i>	11
Decembrie 1936. Incidentul de la Xi'an: <i>Ana Budura</i>	19
1926-1930. În culisele crizei dinastice (IV): <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	24
Misiune diplomatică la Christiania: <i>Z.S. Șeinis</i>	29
Pe urmele strămoșilor (XV): <i>Ion Popescu-Puțuri</i>	33
Amara — într-un document de la Maței Bașarab: <i>Vasile Smărăndescu</i>	36
Etiopia, 1935-1941. O însușire comună tuturor — dorința de libertate: <i>Constantin Botoran</i>	38
Lecția de la Nürnberg: <i>Eugen Preda</i>	43
În București, acum 50 ani	48
Protagoniști și decizii în al doilea război mondial (II): <i>Jacques de Launay</i>	53
Unde au dispărut comorile incașilor? (II): <i>Patrick Braun</i>	59
• Cărți sosite la redacție... 58 • Poșta „Magazin istoric”... 62	

COPERTELE NOASTRE

①④ În anii de după proclamarea Republicii Populare Chineze, în 1949, Muzeul „Palatul imperial” din Beijing, complex de mare valoare arhitectonică și istorică, înființat în 1925, a cunoscut o puternică dezvoltare, numărându-se în prezent printre cele mai renumite muzee din lume. Splendorile artei și culturii clasice care pot fi văzute aici sînt o ilustrare a genului creator al poporului chinez. În imagini, Sala liniștii depline din palat (coperta 1)...

...și gravură reprezentînd garda de onoare la Curtea dinastiei Qing (1644-1911) (Decembrie 1936. Incidentul de la Xi'an, p. 19)

② Piesă de aur de o excepțională valoare și perfecțiune artistică descoperită la Callatis (Mangalia de azi), cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de marel pectoral de la Callatis; ea se înscrie ca o expresie grăitoare a civilizației care a înflorit pe litoralul vestic al Mării Negre — Pontul Stîng, cum era denumit în Antichitate (Pe urmele strămoșilor, p. 33)

③ Momente din lupta poporului etiopian împotriva agresorilor, în viziunea unor artiști populari (O însușire comună tuturor — dorința de libertate, p. 38)

DAN II — VITEAZ APĂRĂTOR AL INDEPENDENȚEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

NICOLAE STOICESCU

În vremea domniei lui Mircea cel Mare, Țara Românească a atins cea mai mare întindere din istoria sa, ceea ce dovedește — cum arăta P.P. Panaitescu — „o expansiune a vitalității munteneșii“, care se face „pe teritoriile luate de români“, fiind „o adunare de pământ românesc în toate direcțiile“. De aceea, pe drept cuvânt, Mircea poate fi considerat „un domn unificator de pământ românesc“, un precursor al lui Mihai Viteazul.

Întinderea statului rezultă din titlul purtat de domnul Țării Românești, care își spune: „mare vovod și domn...“, stăpînind și dominînd peste toată Țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătarăști și Amlaşului și Făgăraşului herţeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetăţii Dirşorului“.

Criza din Imperiul otoman, provocată de războaiele interne ce au urmat după moartea sultanului Baiazid — situaţie folosită cu abilitate de Mircea cel Mare în acţiunile sale pentru apărarea independenţei ţării — a fost depăşită spre mijlocul deceniului doi al secolului XV. În perioada domniei lui Mahomed I (1413-1421), dar mai ales a lui Murad II (1421-1451), Imperiul otoman a reintrat într-o epocă de permanentă ofensivă împotriva ţărilor vecine, Țara Românească fiind una din ţintele principale ale expansiunii otomane.

Ani de grele încercări

După 1418, anul încetării din viaţă a lui Mircea cel Mare, raportul de forţe în zona Du-

Din conţinutul acestui titlu rezultă că stăpînirea lui Mircea cel Mare se întindea din Banatul Severinului pînă în sudul Moldovei, cuprinzînd și Dobrogea pînă la Marea Neagră.

Sub conducerea marelui vovod, statul independent moştenit de la predecesorii săi a cunoscut o serie de reforme ce au dus la consolidarea lui. Acest fapt constituie unul din cele mai de seamă merite ale marelui vovod, cu nimic mai prejos decît eroica sa luptă pentru asigurarea independenţei ţării. Se înţelege de la sine că marile victorii ale oştilor Țării Românești din acea vreme nu ar fi fost posibile dacă domnul acestora nu ar fi dispus de un stat puternic și bine organizat. În plus, măsurile luate în acest domeniu au dus la creșterea deosebită a prestigiului domnului.

În 1422, la numai patru ani de la stingerea din viaţă a marelui vovod, în scaunul Țării Românești venea nepotul său, Dan II, care a acţionat în apărarea statului consolidat de Mircea cel Mare.

nării a devenit tot mai nefavorabil Țării Românești. Lui Mircea i-a urmat la tron fiul său Mihail (1418-1420), care a condus țara în condiții deosebit de grele. În cei doi ani de domnie, oștile otomane au atacat în mai multe rânduri Țara Românească. Primele atacuri otomane au avut loc în vara anului 1419, cînd, ajutat de trupe trimise de regele ungar Sigismund de Luxemburg, ce se vedea și el amenințat, Mihail a reușit să-i respingă pe invadatorii ce ținteau îndeosebi Banatul de Severin, aflat în posesia Țării Românești. În toamna aceluiași an s-au purtat noi lupte în aceeași zonă, unde sosisse, între timp, și Sigismund. Considerîndu-se suzeran al domnitorului român, regele ungar a garantat locui-

torilor din această zonă dreptul „să trăiască în credința lor“, cerîndu-le concursul împotriva primejdiei comune. Dar Sigismund n-a inițiat acțiuni importante împotriva oștilor otomane (cronicarul polon Długosz spune că între cele două părți n-au avut loc nici un fel de ciocniri). În schimb, profitînd de situația grea în care se afla Țara Românească, în noiembrie 1419, a anexat cetatea și regiunea Severinului, pe care — împreună cu Mehădia și Orșova — le-a dat în grija lui Sigismund de Losonc, comandantul forțelor ungare destinate să se opună înaintării otomane la Dunăre. Era cea de-a doua pierdere teritorială suferită de Țara Românească în 1419, căci, printr-un act din

7 iunie același an, Sigismund îi retrăsese și stăpînirea asupra castelului Bran.

În 1420, după ce a pacificat provinciile asiatice și a înăbușit mișcarea condusă de Bedreddin¹, sultanul Mahomed I a hotărît declanșarea unui „mare război” împotriva Țării Românești, al cărei domn, cum se arată în izvoarele otomane, „s-a răzvrătit din nou, devenind neascultător și... a încheiat înțelegere [antiotomană] cu craiul unguresc”, călcînd astfel tratatul (*ahid*) și pactul (*misak*) ce le avea cu Poarta. Expediția a pornit în aprilie sau mai și a antrenat forțe uriașe, conduse de Mahomed însuși. După informațiile cuprinse în cronicile otomane, oștile sultanului au atacat și cucerit mai întii „patru cetăți vestite”: Isaccea și Enisala, în Dobrogea, apoi Turnu și Giurgiu, care formau centura de siguranță a Țării Românești la Dunăre; după aceea au pustiit întreaga țară, luînd un mare număr de robi, „zaherea fără socoteală și avuții multe”. Situația Țării Românești devenise foarte gravă, în iulie 1420 regele Poloniei considerînd-o ocupată cu totul de oștile sultanului, iar Moldova își lua măsuri urgente de apărare, căci o puternică flotă otomană asedia Cetatea Albă.

După pustiirea Munteniei, oștile invadatoare au trecut în Banat, cucerind cetatea Severin — cel mai puternic punct de rezistență pe drumul ce unea Banatul cu Transilvania.

Un codice vechi, în care se vorbește despre „marea devastare și prăpăd ale Valahiei Mari” de către oștile otomane, consemnează și faptul că în cursul luptelor ce au avut loc, Mihail și-a pierdut viața, tronul fiind ocupat de către Radu, un alt fiu al lui Mircea cel Mare. Acesta ocupase tronul cu ajutorul otomanilor și al unei părți a marii boierimi,

¹ Șeic otoman, conducătorul unei mișcări cu caracter reformator; s-a bucurat de sprijinul lui Mircea cel Mare.

Dan II, domnul Țării Românești și Dom Pedro, duce de Coimbra, fiul regelui Ioan al Portugaliei — doi aliați în lupta antiotomană (imagine după o copie aflată la Muzeul Militar Central; originalul fiind expus la Pinacoteca orașului Lisabona)

care — după pustiitoarea expediție din 1420 — a căutat o formulă de înțelegere cu Poarta.

Poziția noului domn și a susținătorilor săi a stîrnit vii nemulțumiri în toată țara, unde existau forțe importante, capabile și dornice să se opună expansiunii otomane. Mulți dintre contemporanii domnului și-au manifestat dezacordul față de orientarea lui politică și prin atribuirea disprețuitoarei porecle de Praznaglava (= cap gol, slab de minte). Adversarii lui Radu, sprijiniți și de Sigismund de Luxemburg,

au reușit, în 1422, să impună ca domn al țării pe Dan II, nepot de frate al lui Mircea cel Mare.

După exemplul marelui înaintaș

La scurt timp după urcarea pe tron, Dan II a dat semnalul reluării luptei în vederea restabilirii vechiului statut al Țării Românești în raporturile cu Poarta, așa cum fusese stabilit prin tratatul încheiat de Mircea cu Imperiul otoman.

Poarta a considerat urcarea lui Dan II pe tron ca un act ostil la adresa ei și, încă la începutul anului 1423, o mare oaste otomană a trecut Dunărea, pentru a repune domn pe Radu. La 26 februarie invadatorii au suferit însă o gravă înfrângere, lăsând pe cîmpul de luptă, după cum arată un izvor contemporan, 36 000 morți — cifră evident exagerată, dar care sugerează severitatea înfrîngerii suferite de otomani.

În cursul aceluiași an, inamicul a repetat atacul, fiind din nou înfrînt de oștile muntene, care s-au bucurat și de sprijinul lui Pippo Spano, comandantul garnizoanei ungare a Banatului de Severin. După respingerea agresorilor, cei doi aliați au eliberat mai multe cetăți de pe malul drept al Dunării. După exemplul lui Mircea cel Mare, Dan II a încercat să organizeze o mare acțiune ofensivă împotriva Porții. În 1425, împreună cu Pippo Spano, a trecut din nou Dunărea, eliberînd alte cîteva cetăți și obținînd o importantă victorie lângă Vidin. Aliații aveau în tabăra lor pe unul din fiii fostului țar bulgar Șişman (1371-1393), menționat în sursele venețiene ca „prînc al Zagorei” și care urma să fie instaurat ca țar al Bulgariei eliberate. Încercarea de eliberare și restaurare a Bulgariei ca stat independent nu a reușit, dar luptele purtate de oștile românești și victoriile obținute de ele la sudul Dunării au trezit mari speranțe în rîndul poporului bulgar, care a păstrat în numeroase creații folclorice amintirea faptelor lui Dan „cel Viteaz”.

Successese obținute dovedeau că acțiunile domnitorului se sprijineau pe adeziunea poporului, oștirea sa fiind formată din detașamente ale micii boierimi și mai ales din țărani. În această privință sînt edificatoare și numeroasele danii de pămînt prin care domnul i-a răsplătit pe mulți dintre vitejii săi pentru credința și devotamentul dovedite în timpul luptelor cu otomanii. Într-un hrisov emis de Dan II, de exemplu, se spune că cel răsplătit l-a slujit pe domn „în toate războaiele cu

dreaptă credință”, iar despre un alt oștean se arată că fusese înzestrat cu pămînt și alte bunuri ca urmare a comportării sale în lupta de la Cegov, localitate încă neidentificată, aflată, probabil, la sud de Dunăre.

Pacea cu demnitate și folos

În 1426 au apărut însă semele unei noi crize politice. O parte a marii boierimi, dornică să pună capăt războiului cu Poarta, s-a declarat gata să accepte ca domn pe Radu și să reia raporturile pe care acesta le stabilise cu sultanul. Este vorba despre marii boieri care, pornind de la interesele lor de mari proprietari de pămînturi, vedeau în Radu și raporturile stabilite de acesta cu Imperiul otoman o soluție prin care își puteau exercita mai departe rolul dominant în viața politică a țării și își puneau la adăpost întinsele lor domenii.

La început, Dan II a rezistat cu succes trupelor otomane care au încercat să-l repună în scaun pe Radu. În timpul acestor ciocniri — după cum susține un izvor contemporan — Dan a obținut mai multe victorii „făcînd mare măcel între dușmanii săi și cîștigînd un mare triumf”. Dar primind noi ajutoare, în mai 1426, Radu l-a înfrînt pe Dan și l-a obligat să se retragă. A urmat un nou șir de lupte, Dan primind și el ajutoare din partea lui Sigismund de Luxemburg, cu care încheiase un tratat de alianță. În cele din urmă, în primăvara lui 1427, Dan a reușit să reocupe tronul. Cu acest prilej, s-a pus la cale și un nou proiect de expediție la sudul Dunării, pentru alungarea otomanilor din Europa.

Din păcate, eforturile domnului român pe linia îndepărtării primejdiei otomane au fost îngreunate, în mare parte chiar anulate, de evoluția raporturilor de forțe pe plan general sud-est european. În luna aprilie 1428 s-a declanșat o puternică criză politică în Serbia. După moartea despo-

tului Ștefan Lazarevici (1339-1427), spre a împiedica pe otomani să cotopească această țară, dar și pentru a-și întări propriile poziții, Sigismund de Luxemburg a intrat cu oaste în Serbia. Domnul român l-a însoțit pe regele ungar, dar în lupta pe care au dat-o la Golubač, în 3 iunie 1428, otomanii au avut cîștig de cauză.

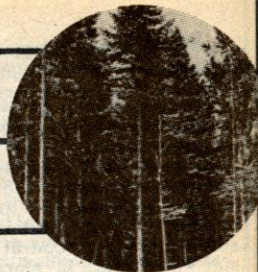
Din nou se crease o situație dificilă pentru Țara Românească. În semn de represalii pentru ajutorul dat lui Sigismund, otomanii au intrat în țară. În timpul luptei care s-a dat, Radu, pretendentul susținut de Poartă, și-a pierdut viața. Scăpat de rivalul său, dar convins că nu va putea rezista singur puternicei presiuni militare otomane, în cursul anului 1428 Dan II a încheiat pace cu Poarta. Este demn de reținut faptul că domnul muntean a realizat acest pas făcînd abstracție de alianța pe care o avea cu regele ungar, subliniind, în acest fel, independența sa în cadrul raporturilor pe care le stabilise cu acesta.

Pacea din 1428 reprezintă un moment din cele mai importante în evoluția raporturilor munteano-otomane. Ea consacră independența Țării Românești, independență confirmată și prin tratatul de pace încheiat în februarie 1429 între Sigismund de Luxemburg și Imperiul otoman. Prin condițiile sale, tratatul munteano-otoman din 1428 oglindea rolul însemnat jucat de Țara Românească în cadrul frontului general antiotoman, rol obținut prin strălucitele victorii militare și acțiuni politice din timpul domniei lui Mircea și al urmașului său Dan II.

Faptele de arme și inițiativele diplomatice ale lui Dan II, dispărute în împrejurări necunoscute la începutul anului 1431, au creat condiții prielnice pentru ca factorii politici din Țara Românească să poată acționa în vederea asigurării continuității vieții statale la sud de Carpați, cu păstrarea prerogativelor fundamentale ale acesteia, factor extrem de important pentru evoluția istorică ulterioară a poporului nostru. ■

ECOLOGIE ȘI ISTORIE ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

VIRGIL CÂNDEA

Arad: 4-7 iunie 1986. O reuniune științifică de interes național, cu participarea a sute de specialiști din cele mai diferite domenii ale științelor. A treia conferință de ecologie a adunat într-o amplă dezbateră biologi și economiști, silvicultori și chimiști, fizicieni și medici, apicultori și constructori, metalurgiști și hidrologi, istorici și geografi, agronomi și muzeografi. În plenum conferinței de ecologie s-au ținut o serie de referate generale: Ecologie și dezvoltare — M. Florescu; Orientări și perspective în cercetarea biologică — N. Botnariuc, V. Soran, B. Stugren; Realizări și perspective ale silviculturii ecologice românești — V. Giurgiu; Convergențe și contradicții între ecologie și agricultură și rolul modelator al sistemelor agricole naționale și regionale — D. Teac; Sporirea însemnătății protecției mediului natural în condițiile creșterii economice de tip intensiv — N.N. Constan-

ținescu; Ecologie și istorie în viața poporului român — V. Căndea; Bilanț și perspective în ocrotirea și conservarea naturii, a protecției mediului în județul Arad — A. Ardelean, H. Truță.

În seara zilei de 7 iunie, timp de câteva ore, la Muzeul de istorie din Arad am avut bucuria să văd interesul a zeci și zeci de participanți la conferință pentru ineditul subiect: Ecologia și istoria. De la evocarea multor fapte ale istoriei antice și pînă la evenimente foarte apropiate de noi în timp, au fost abordate diferite aspecte ale rolului mediului inconjurător în istoria universală și s-a exprimat unanima dorință de a se acorda atenție aspectelor intercondiționărilor ecologice în istorie. Răspunzînd acestui interes, revista noastră publică în acest număr contribuția de mai jos.

C. P.

Nu există perioadă din trecutul nostru în care raportul dintre om și natură în viața poporului român să fie ignorat de știința istoriei, pentru că el nu putea fi nesocotit în efortul de înțelegere cauzală și circumstanțială a mecanismelor unor fenomene, în motivațiile unor succese militare sau economice. Am observat însă că, recunoscînd rolul mediului în evoluția poporului român, istoricii, dornici să clarifice gîndirea politică, arta militară, experiența diplomatică a înaintașilor în diferite momente ale evoluției lor, au așezat raportul cu natura, cunoașterea ei profundă și folosirea ei iscusită între factorii secundari ai proceselor studiate. Cu excepțiile pe care le vom evoca îndată, cercetătorii noștri n-au cultivat ceea ce am numi *ecologia istorică* — disciplină neomologată în ramurile științelor istorice de la

noi și din care nu există deocamdată decît numele, și totuși ramură potențială a istoriei, întemeiată pe serioase argumente care pot sugera o tematică, un program, o metodologie proprie.

Există și o ecologie umană pe care dicționarul o definește drept „studiul relațiilor dintre fenomenele sociale și spațiile în care sînt cuprinse”. Definiția deschide largi, generoase oîzonturi cercetării științifice și permite variate considerații, de la raporturile individului sau societății cu „casa” lor (grecescul *oikos*), cuprinzătoare metaforă pentru ambientul uman în toate aspectele sale, și pînă la cunoscuta sentință a filozofului englez Francis Bacon (1561 - 1626): „Nu învingi natura decît ascultînd-o” (*Natura nisi parendo vincitur*).

Înainte de a ilustra cu cîteva fapte legitimitatea unui asemenea demers spre cunoaște-

rea trecutului național este necesar un efort de reconstituire a înfățișării țării noastre pînă în urmă cu trei-patru secole. O mai veche formulă economică („România — țară eminentamente agricolă”), favorizată de marea dezvoltare a producției de cereale care făcuse din țara noastră grătarul Europei centrale în secolul XIX și la începutul veacului XX, îndeamnă către o imagine a teritoriului în care ogoarele ocupau un loc însemnat, dacă nu precumpănitor. Această imagine nu este însă exactă. În realitate, teritoriul românesc impresionant, pînă în urmă cu mai mult de un secol și jumătate, prin abundența pădurilor și nu întîmplător între cele mai vechi nume date ținuturilor noastre de către străini, numeroase sînt toponimele legate de pădure: „Syva blacorum et bissonorum” era denumită, într-un document

din 1224, o parte din sudul Transilvaniei; Teleormanul din Muntenia, ca și Deliormanul din Dobrogea erau numele date de către migratorii pe-nego-cumani, apoi, de turci, unor zone intens împădurite din aceste provincii care justificau denumirea de „pădure nebună”, adică „pădure absurdă”. Pentru Codrul Vlăsiei s-a căutat, în afara originii din Vlah, Vlaška, și etimologia întemeiată pe cuvântul slav les (= pădure, de unde v les = „în pădure”). Vom întâlni în continuare prezența pădurii în diferite perioade ale istoriei noastre și ale vieții locuitorilor pământurilor românești.

Diminuarea pădurii în favoarea cîmpurilor defrișate pentru agricultură este un fenomen relativ recent. Cererea mereu crescîndă de grîne, îndeosebi după tratatul de la Adrianopol din 1829, care a introdus libertatea navigației și comerțului pe Dunăre și Marea Neagră, a modificat prin defrișări abuzive profilul ecologic al României. Istoria prefacerii înfățișării pămîntului românesc prin distrugerea progresivă și sălbatică a pădurilor poate forma obiectul unor cercetări laborioase și a fost abia schițată de academicianul Constantin C. Giurescu în cartea sa *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*. Din datele consemnate de regretatul istoric pentru perioada la care ne referim este suficient să menționăm că între 1837-1841, așadar în numai patru ani și numai în Moldova, pădurile au scăzut cu 34 000 hectare sau că, după un studiu, din 1943, al academicianului Emil Pop, „din 1920 pînă în 1935, în 16 ani, s-au tăiat aproximativ 1 280 000 ha, aproape 1/5 din întreg patrimoniul nostru păduros.

După aceste date, să ne întoarcem la viața înaintașilor de-acum două mii de ani,

Perfecta cunoaștere a naturii înconjurătoare și o experiență multimilenară de folosire a avantajelor și de respectare a exigențelor ei

de către locuitorii Daciei, apoi ai țărilor române, le-a permis acestora menținerea unor armonioase raporturi ecologice, care explică fenomene economice, de civilizație, de cultură și chiar politice, greu de înțeles altfel în evoluția poporului român. Pădurea, ca furnizor de material de construcție (lemnul), alimente (vinatul și fructele pădurii), furaje, sau oferind chiar zone pentru culturi și locuințe, a avut un rol însemnat în economia noastră medievală. Țările române au fost, începînd din sec. XV, principalul furnizor de lemn de construcție pentru Europa de sud-est. După ocuparea zonei balcanice de către Imperiul otoman în plină expansiune, a urmat o distrugere sistematică a pădurilor din Bulgaria și Iugoslavia actuală, atît din nevoia de lemn de construcție, cit și pentru desființarea ascunzătorilor folosite de populația locală ostilă invadatorilor. În scurt timp, monopolul de fapt al lemnului de construcție l-au deținut țăările române, care și-au păstrat individualitatea statală autonomă. În raporturile lor cu Imperiul otoman exportul de material lemnos prelucrat pentru construcții militare (fortificații, poduri, nave) a ocupat un loc permanent. Cit privește importanța lemnului în arhitectură și arta populară românească tradițională, de la casa țărănească și fortificația medievală, pînă la lăcașurile de cult sau construcțiile civile (poduri sau pavajele din orașe), cred că nu este cazul să insistăm. Adăugăm numai că abundența lemnului explică tradiția cîtorva meșteșuguri românești numite după produsele finite (buștenari, butucari, blidari, șindrilari, scări, dulgheri, cărbunari, dogari, cîrjelari, lopătari, legănari, podari, putinari, rotari, teslari etc.).

Vinatul a reprezentat de asemenea nu numai o sursă importantă de alimentație a populației, dar și una la fel de însemnată pentru export, fie el obligat (tribut), fie în cadrul schimburilor economi-

ce. Bourul, ursul, mistrețul, lupul, cerbul carpa-tin și cel lopătar, căprioara, risul sau păsări ca ierunca, șoimul, cocoșul de munte și cel de mesteacă erau deopotrivă vînat care stabilise faima țărilor noastre și nu e întîmplător faptul că în tributul către Poarta otomană, încă de la început (secolul XV), intra la loc de frunte contribuția anuală de 40 șoimi dresați pentru vînațoare. De adăugat vinatul de cîmpie sau luncă (iepurele, vulpea, dropia, potîrnicea, rața și gîsca sălbatică etc.), apoi loștrîia, păstrăvul, sturionul, scrumbia de Dunăre și alte varietăți de pește, atît de abundente încît formau obiectul unor activități, dări și schimburi statornice. Este semnificativ faptul că la începutul sec. XVI vinatul unor animale scumpe era încă îngăduit iobagilor din Transilvania, ceea ce demonstrează abundența animalelor rare.

În sfîrșit, fructele pădurii, relativ puțin folosite azi, dețineau, de asemenea, un loc important atît în alimentație cit și în farmacopeea populară: fragii, zmeura, murele, afinele, coacăzele de munte, coarnele, măceșele, nucile, alunele și castanele, bureții și ciupercile, pe lîngă alte produse ca rășina, iasca, furajele. Recenta atenție pentru farmacopeea populară bazată pe plantele medicinale a repus în circuitul cercetării și folosirii largi o parte a fructelor pădurii, dar evident, și în acest domeniu, ar fi multe de făcut pentru recuperarea unei experiențe milenare a poporului nostru.

Cercetările din ultimele decenii privitoare la geografia istorică a țării noastre au dat rezultate care, coroborate și cu alte date documentare importante, au contribuit în mod esențial la înlăturarea clișeului pseudo-științific al așa-zisului „mileniu întunecat” din istoria poporului român. Numărul relativ mic (sau aparent astfel din cauza insuficienței cercetărilor) de mențiuni în izvoare narative, documente și inscripții despre înaintașii noștri, de la retragerea administrației și armatei române la sud

de Dunăre (271) pînă la afirmarea politică și militară a formațiilor de stat românești (secolul XI-XIII), a dus fie la teoria absurdă a unui vacuum multisecular de populație autohtonă în cuprinsul Daciei, fie la o altă teorie, la fel de grătuită, a „anistorismului” poporului nostru. În realitate, descoperiri ulterioare afirmării sau lansării acestor false teorii au risipit în bună măsură întinericul care persista în tratatele de istorie europeană redactate în sec. XVIII și XIX asupra românilor în primul mileniu, demonstrînd nu numai prezența lor, dar și un rol activ, atît în Dacia cit și în sudul Dunării, pe plan politic, militar, dar și ca viață economică în toată această perioadă. Contribuția științifică principală în ce privește reconstituirea trecutului românesc în primul mileniu a adus-o, pînă în prezent, Constantin C. Giurescu prin sintezele sale privitoare la istoria pădurii, viticulturii, pescuitului, științei și tehnicii populare și am avut prilejul, în volumul omagial consacrat marelui istoric român de către Universitatea Boulder (Colorado), 1982, să înfățișăm tot ce datorăm regretatului cărturar prin noile sale demersuri de investigare a trecutului național.

Perspectiva de ecologie istorică a permis astfel înțelegerea mecanismelor și situațiilor întinsei perioade de coabitare forțată a daco-romanilor, străromânilor și românilor cu populațiile migratoare, coabitare despre care au circulat mult timp imagini false. Potrivit lor, secol după secol, Dacia ar fi fost ocupată succesiv de valuri de goți, huni, gepizi, avari, bulgari, slavi, unguri, cumani, pecenegi, mongoli, așa încît ne puteam, pe bună dreptate, întreba cum au supraviețuit autohtonii sub atîtea dominații devastatoare ale unor populații războinice, consumatoare, dar foarte puțin producătoare, obișnuite cu forme de viață în totală discordanță cu acelea ale sedențarilor din spațiul ponto-danubiano-carpatic. În realitate, aceste invazii, cu grijă consemnate în cronicile vechi, obișnuite să trateze mai ales faptele de violență iar nu cele de civilizație și construcție pașnică, au fost

mai puțin dramatice decît s-a crezut, deoarece: numărul nitor veniți era totdeauna inferior masei populației băștinașe (estimată în secolul III e.n. la circa un milion de oameni); teritoriul daco-roman, apoi românesc era accesibil migratorilor numai pe văile apelor și în zonele de cîmpie, întinsele părți muntoase și păduroase fiind evitate, ca inospitaliere sau primejdioase; noi veniți aveau stringentă nevoie de autohtonii producători și cunoscători ai teritoriului, așadar erau obligați să ajungă la conviețuire pașnică și forme de colaborare cu aceștia. Academicianul Constantin C. Giurescu i se datorează această nouă formulă: „Nu retragerea la munte, ci retragerea la pădure”, care a format tema discursului său de recepție ca membru al Academiei R.S. România: *Românii în mileniul migrațiilor*.

Aceleași contribuții privind raporturile omatură pe teritoriul nostru au dat răspuns unor fapte de istorie militară controversate sau insuficient înțelese, și anume, rezistența românilor față de expansiunea otomană, care nimicea atîtea state din Europa de sud-est și centrală în sec. XIV-XVII (de la bizantini, bulgari, sîrbi, albanezi, pînă la unguri și ucrainenii), victoriile răsănuătoare ale armatelor românești inferioare numeric, din sec. XV-XVI, împotriva celei mai puternice forțe militare cunoscute în evul-mediu european, aceea otomană. Considerațiilor mai vechi de istorie militară ale generalului Radu Rosetti li s-au adăugat o serie de izvoare recent puse în valoare — cronicile otomane — care sînt unanime în relatările unor bătălii memorabile ca acelea de la Podul Înalt (1475), Călugăreni (1595) etc.: victoriile românești au fost obținute nu prin superioritatea efectivelor, nu prin slăbiciunea armatelor otomane, ci exclusiv printr-o strategie ce ținea și de excelența cunoaștere și exploatare a terenului (păduri, munți, mlaștini, cursuri de apă) de către conducătorii de oaste români. Am putea adăuga, de altfel, mențiuni mult mai vechi în legătură cu această superioritate

românească provenită din perfectă familiarizare cu mediul natural. Încă din 1094 Ana Comnena, izvor bizantin de prim ordin, menționa că pentru a traversa Munții Balcani și a ataca pe bizantini, cumanii au avut nevoie de ajutorul românilor care cunoșteau drumurile prin păduri. Victoria de la Posada din 1330 a lui Basarab I Întemeietorul împotriva armatei lui Carol Robert, regele Ungariei, a fost datorată iscusitei folosiri a muntelui și pădurii, ca și biruința de la Rovine a marelui Mircea, unde cunoașterea terenului a făcut parte din strategia domnului muntean, sau cea a lui Ștefan cel Mare asupra craiului Ioan Albert al Poloniei în Codrii Cosminului (1497), ca și atîtea alte mărețe fapte de arme din trecutul românesc.

În sfîrșit, mediul natural și buna lui folosire economică și militară intră ca factor determinant al unui fenomen politic de extraordinară importanță nu numai în istoria românilor, dar și a întregii Europe de sud-est în sec. XV - XIX: statutul de autonomie politică acceptat de Imperiul otoman în relațiile cu țările române. După cum se știe, potrivit nu numai unui program politic și militar, dar și unei prescripții religioase imperative, „războiul sînt” de expansiune în Europa, dus cu perseverență de sultani încă din sec. XIII (așa-numitul *djihad*), a avut ca efect înfrîngerea progresivă a tuturor statelor din Peninsula Balcanică (sec. XIV-XV), a celei mai mari părți din Ungaria (după 1526), ca și a zonei de vest a Ucrainei (la sfîrșitul sec. XVII). A fost mult discutată problema: pentru ce nu au ocupat otomanii și țările române? Ce rațiuni majore au determinat acceptarea statutului de autonomie al acestor țări, în virtutea căruia otomanii nu puteau întreprinde garnizoane și construi moschei, nu puteau instala administrație proprie, deține proprietăți imobiliare sau aplica așa-numitul „tribut al singelui” (ridicarea de copii pentru convertirea la islam și înrolarea lor în trupele de elită ale armatei otomane, corpurile ienicerilor și spahiilor)? Studiile lui C. Giurescu (primul din cei trei istorici cu acest

(Continuare în p. 42)

1631: O CHARTĂ A LIBERTĂȚILOR

RADU ECONOMU

În primul tom al Magazinului istoric pentru Dacia, care a apărut la București în 1845, sub redacția lui N. Bălcescu și A.T. Laurian¹, a fost publicată și copia unui hrisov emis la 23 iulie 1631 de cancelaria lui Leon vodă Tomșa, domn al Țării Românești (1629-1632). În 1862, Cezar Bolliac a reluat acest document în lucrarea sa Mănăstirile din România (mănăstirile închinăte); în 1894, în revista Arhiva nr. 5 a văzut lumina tiparului un alt document cu text foarte asemănător, mai complet însă și purtând altă dată, 15 iulie 1631.

Acest din urmă document a fost descoperit în 1886. Publicându-l, V.A. Urechiă a crezut că cel apărut în Magazin istoric pentru Dacia nu era original. În realitate, este vorba de ...unul și același hrisov, emis la 15 iulie 1631, textul dat publicității de Bălcescu și Laurian fiind o copie fragmentară, executată pentru uzul clericilor din cuprinsul episcopiei Buzăului, de un diac neexperimentat, diac care fie a trecut greșit data emiterii hrisovului, fie s-a referit la ziua în care l-a transcris!

Faptul că documentul a fost copiat la un interval atât de scurt de la emitere înseamnă că a avut o semnificație aparte în epocă. Caracterul deosebit al hrisovului reiese, în primul rând, din aspectul său. Originalul (aflat în prezent la Arhivele statului) este scris pe o foaie de pergament (57 × 31 cm) și poartă o pecete domnească de zece centimetri în diametru, ce s-a păstrat intactă. Pecetea este legată de pergament cu un șnur de mătase multicoloră (roșie, galbenă, albastră, albă și verde). Hrisovul a fost scris de gramăticul român Stoica, ce era și un bun cunoscător al slavonei.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1969; 9/1982.

În imagini: document din vremea lui Leon vodă (facsimil); miniatură de pe un hrisov reprezentând justiția.

Adunarea generală a țării

Înainte de a intra în detalii privind conținutul documentului, se impun câteva precizări în legătură cu perioada în care a fost emis. Politica dusă de Leon vodă care, imediat după înscăunare, s-a înconjurat de unii străini și a pus noi biruri pentru a-și plăti cămătarii care îl ajutaseră să obțină tronul, a creat mari nemulțumiri în țară, în special în rîndul boierilor de peste Olt, între care se număra și aga Matei din Brîncoveni, viitorul domn Matei Basarab (1632-1654)². Împreună cu alți boieri (între ei și Aslan, grec de origine — dovadă deci că nu aparținerea etnică era motivul decisiv al opoziției față de domn), aga Matei a fugit în Transilvania, la principele Gheorghe Rákóczi I (1630-

1648), cu sprijinul căruia refugiații au organizat o acțiune pentru răsturnarea lui Leon vodă.

În această conjunctură a nemulțumirilor interne și sub presiunea ostilității boierilor răzvrătiți de peste hotare, Leon Tomșa a dat hrisovul din 15 iulie 1631. Înainte însă de emiterea actului, pentru a obține acordul boierilor și al altor categorii sociale ale țării, domnul a convocat *adunarea generală a țării*, care a luat în discuție și a adoptat măsurile stabilite prin hrisov. La adunare a participat, cum se spune chiar în document, „toată țara” — în realitate boierii mari și mici, mazălii (boierii de țară, scoși din slujbe), roșii (corpul de cavalerie) și slujitorii domnești.

O asemenea adunare binecunoscută în dreptul feudal — nu trebuie confundată cu Sfatul domnesc. Sub diferite denumiri, ea apare atît în Apus cît și în Răsărit, constituind un fenomen general european. În Franța se numea *Stătele generale*, în Spania — *Cortesurile*, în Imperiul germanic

Reichstagul, în Anglia — *Camera Comunelor și a Lorzilor*, în Polonia — *Seimul*, iar în Rusia — *Zemski Sobor*. Inițial, astfel de adunări aveau atribuții judiciare. Ulterior, competența lor s-a extins și asupra problemelor de ordin militar și fiscal, iar în unele țări a căpătat un caracter politic, cu rol în alegerea suveranului.

În țările române, adunările generale sînt atestate încă din sec. XV. Domnitori ca Ștefan cel Mare, Bogdan III, Radu de la Afumați și Petru Cercel au fost aleși de asemenea în adunări generale ale țării. Ele s-au întrunit și în momente de grea cumpănă, atunci cînd trebuia adoptată o decizie care să înfruncească azeziunea poporului: în 1572 și în 1594, de pildă, înainte de a iniția acțiunile lor de împotrivire față de stăpînirea otomană, Ion vodă¹ și, respectiv, Mihai Viteazul au convocat adunările generale ale țării. Reforma lui Miron vodă Barnovschi² din 1628 a fost supusă, de asemenea, aprobării țării.

Leon vodă, dorind să-și consolideze domnia și să-și întărească autoritatea, a recurs și el la adunarea generală, care prin acordul său urma să dea mai multă „credință” măsurilor de „pacificare” ce voia să le ia prin hrisovul amintit. Documentul reglementa, între altele, regimul străinilor, modul de stabilire a dărilor, obligațiile și scutirile fiscale, organizarea judiciară, aspecte de drept civil și penal; el cuprindea și unele reglementări în domeniul organizării bisericești.

Foarte interesantă este „expunerea de motive” din fruntea hrisovului. „Domnul recunoștea că „sărăcia și pustiirea țării” se datorau „unor lucruri și obiceiuri rele ce au fost aduse de oameni străini domniei mele, care obiceiuri nimenea nu le-a mai putut obișnui”. Cauzele vin de la străinii „care amestecă domniile și vind țara fără milă și o precupesc [negociază] pe camete asuprite și dacă vin aici în țară și nu socotesc să umble după obiceiul țării, ci strică toate lucrurile bune și adaugă legi rele și asupritoare și alte slujbe... ca să-și plătească ei cametele lor și să-și îmbogățească casele lor”. Acești străini, se arată în continuare, îl fac nepopular pe domn „înstrăinînd pe oamenii țării de domnia mea”.

Orice judecată după pravilă

Pentru eliminarea acestor stări de lucruri, Leon vodă — cu acordul adunării generale a țării — hotără scoaterea din țară a „grecilor”, socoți ca „neprieteni”. Măsura apare astfel ca o consecință firească a atitudinii acestora față de interesele naționale și un mijloc de „apărare” a locuitorilor autohtoni.

Trebuie să subliniem, în același timp, că nu era vorba de o hotărîre cu caracter xenofob, căci grecii însuși cu române, care „trag la nevoia țării” sau „sînt una cu țara”, nu erau afectați de decizia adoptată. Chiar și grecii care nu erau căsătoriți, dar aveau moșii în țară și se înscruau

în cetele țării, puteau rămîne în principat. Doar cînd se instrănează de țară, „amestecă” domnia ori săvîrșesc acte defăimătoare pentru țară, atunci — străinii, la fel ca și românii ce comit asemenea fapte — se fac vinozați de hilenie.

În domeniul obligațiilor și scutirilor fiscale, hrisovul hotără ca de la stările reprezentate în adunarea generală să nu se mai perceapă oieritul, dijma din stupi, gorșina de la porci și vinăriciul. Se revenea, așadar, la vechile obiceiuri, la „pacea cum a fost de veac”. Se reglementau și dările roșilor și logofetilor domnești, ce urmau a-și plăti birul de două ori pe an.

O serie de măsuri se refereau, cum am mai arătat, la justiție. Hrisovul stabilea că nici un om — *generalitatea măsuri pentru toate stările sociale e evidentă!* — nu poate fi omorît fără a fi judecat. Vinovația trebuia dovedită în mod public, iar execuția să fie hotărîtă numai dacă legea îl „ajunge”, adică numai dacă pentru o atare vină legea prevedea pedeapsa capitală. Totodată, pentru restabilirea încrederii în justiție erau înfierate abuzurile și mita, prevăzîndu-se că orice judecată trebuia să se facă după pravilă.

Domnul își dădea lui însuși interdicția de a mai asculta „închinăciunile „pizmașilor”, adică acele delațiuni neînțelepte prin care se aduceau la domnie „gloabe” (amenzi).

Se prevedea desființarea „prădaliceii” — acea instituție feudală potrivit căreia moșile celor fără urmași în linie masculină reveneau domniei — hrisovul precizînd că averile trebuiau să rămînă fie rudelor de sînge, deci și pe linie feminină, fie persoanelor indicate prin testament.

În domeniul vieții eclesiastice, alegerea mitropolitului, a episcopilor și a egumenilor urma să se facă de către „sobor” în țară, pentru a se curma repetatele intervenții ale patriarhului din Constantinopol.

Apreciat de istoricii noștri fie ca „o abilitate tactică din partea domnului” (A.D. Xenopol), o „încercare de atragere a sprijinului boierimii și a

(Continuare în p. 42)

¹ L. Magazin istoric, nr. 7 / 1974; p. 1976.

„DE NEAM ȘI DE LIMBĂ VALAHĂ”

NICOLAE CIACHIR

În luna septembrie 1985 am avut prilejul să fac unele cercetări în Biblioteca Academiei de științe din Belgrad, ocazie cu care am parcurs una din raritățile bibliofile ale instituției menționate, lucrarea Znamenitiji degageai novje Srbske istorije (Evenimentele importante ale istoriei moderne a Serbiei), tipărită în anul 1838 în tipografia prințului Miloš Obrenovici.

Authorul acestei istorii în versuri și proză a Serbiei moderne a fost cunoscutul om de cultură Gherasim Gheorghievici (1779-1839), egumen al mănăstirii Studenica, apoi episcop de Sabac, unul din colaboratorii apropiați ai lui Miloš Obrenovici cnez al Serbiei (1815-1839, 1858-1860), conducător al răscoalei antiotomane din 1815, Intemeietor al dinastiei sârbe. Alături de frații prințului și de mitropolitul Serbiei, Gheorghievici a jucat un rol politic important în viața acestui stat în deceniul patru al sec. XIX.

Lucrarea cuprinde trei părți, scrise eșalonat în anii 1813, 1829 și 1838 și relatează lupta sârbilor și a altor popoare balcanice (greci, bulgari, vlahi) pentru scuturarea jugului otoman; ultima parte, în care se fac referiri la o serie de cărturari sârbi, cuprinde și informații din viața proprie. Din aceste referiri aflăm că Gherasim Gheorghievici era român de origine: „Sint născut la Vidin. Bunicul meu și rudele mamei mele erau din pămintul Valahiei, de neam și de limbă curat valahă. Tatăl meu, Gheorghe, din Vidin, era tot român, iar bunicul meu după tată s-a născut la Ciuperceni”.

Cercetînd harta alcătuită în anul 1835, identificăm trei localități cu acest nume: una în Gorj și două în Mehedinți, județe care, la acea dată, se întindea mult spre răsărit, pînă aproape de Craiova.

Lucrarea lui Gheorghievici cuprinde și alte informații despre originea sa română: „Mama mea —

notează el — care m-a născut și care m-a purtat la sîn, era tot valahă și se chema Anuța [sublinierea lui Gherasim Gheorghievici] și nu știa altă limbă decît a ei, adică vorbirea valahă”.

O limbă pe care o cunoștea și o vorbea și Gherasim Gheorghievici, căci, iată — surpriza cea mare pe care ne-o oferă această carte — la subsolul paginilor 57-59 din amintita lucrare redactată în limba sîrbă se află un text scris în românește (la 22 ianuarie 1828), pe care îl redăm în continuare, integral, datorită frumuseții limbii: „Fost-am pe drum la marginea satului Vlaški Dol, aci am întîlnit pe doi oameni cu carul, unul cu capul gol și, se vedea, cu fața bătrînd. Eu am zis sîrbește: «Dobra koba strice», el tîcînd voi să mă treacă, eu, deodată, am zis românește: «bună calea neaică»; lui pîru bine și răspunse românește: «mulțumesc Dumitale părinte». Eu l-am întrebat pe el, «cine-ț este în car». Eară lui pîrăru, am stătut cîtva, din ochii lui pîca lacrimi și răspunse: «mi fiul meu, este părinte și acum la Pozarevac, la bătaie, s-a împușcat și l-am loat cu căru, să-l aduc acasă, și pe cale se despărți cu sufletul; pe el, unu, l-am avut, rămăsei și fîrd de el, vai de mine păcătosu!». Lacrimile lui pică și cu mine vorbea, eu vorbind cu el, o țîră să-l veselesc; am zis lui:

«Nu așa neaică, să nu-ți pară rău, atîta că el n-au perit la hoție, nici la haiducie, numai au fost cu viteji, și la vitejie au pierit și au vîrsat sîngele lui pentru dreptate și pentru neamul lui, și pentru viața noastră creștinească; [în] neamul lui lui [va] rămîne numele slăvit și sufletu lui, la lumea aceea în ceru cu îngeri se va veseli. Așa e frate și creștine».

El răspunsă mie și zisă: «Dumnezeu să-ți dea părinte, mulțumim de cuvîntul și de vorbele Voastre»; eu zisei lui «cu noroc calea să vă fie neaică». Mai pe urmă el

răspunse «și Domniei tale să dea Dumnezeu părinte».

Descoperirea din Biblioteca Academiei de științe din Belgrad se adaugă altor mărturii privind prezența românești în cultura țării vecine. Cu ani în urmă am depistat tot aici o scrisoare (doc. nr. 4886) a cunoscutului balcanolog Constantin Jirecek (1854-1918) — considerat de origine cehă în toate marile enciclopedii ale lumii. În scrisoarea amintită savantul arăta că, își are obîrșia într-o familie de vlahi de pe coasta Dalmației. Așa se și explică interesul deosebit al lui Jirecek față de vlahii din Dalmația și publicarea cunoscutului studiu Die Rumänen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters (Românii din orașele dalmațiene în evul de mijloc).

În vechile izvoare sîrbești (și nu numai în ele) se află și alte importante știri despre români și despre vlahii sud-dunăreni, care n-au fost fructificate în deplină măsură de istoriografia noastră. În Letopis Popa Dukljanina, de pildă, alcătuit în sec. XII, se vorbește de «cei 170 vlahi din județia lui Radul» în legătură cu un document dat de marele jupan Stefan Nemanja în anul 1198. Într-o danie către mănăstirea Dobrinje din anul 1321 se vorbește de «zemlje ke se sovu vlaske» (pămînturile care se numesc vlahi). De asemenea în codicele de legi ale regelui Stefan Dușan elaborat între 1349 și 1354 trei articole (32, 77 și 82) se referă la vlahi. Un «vlah Stanciu» e menționat într-un document din 1419, iar Legea vlahică, pravilă alcătuită la 18 martie 1436 de banul croat Hanž Frankopan, cuprinde 23 articole de semnificație reală pentru reconstituirea vechilor norme juridice din societatea românească. Amprente adînci de istorie și spiritualitate românească ce se cer cunoscute și valorificate în măsură cît mai largă. ■

Septembrie 1939:

OSPITALITATE

ROMÂNEASCĂ REFUGIAȚILOR POLONEZI

Dr. MILICĂ MOLDOVEANU

1 septembrie 1939, ora 4.45. Fără declarație de război, trupele celui de-al III-lea Reich au invadat pe mai multe direcții teritoriul Poloniei. Agresiunea urma unui șir de presiuni și acte de violență ale Germaniei hitleriste ce duseseră, rind pe rind, la înăbușirea Republicii spaniole, la Anschluss, la dezmembrarea statului cehoslovac. Amenințat el însuși de politica expansionistă a Germaniei hitleriste, poporul român, partidul comunist — forța politică cea mai clarvăzătoare din țara noastră — au demască cu hotărâre acțiunile agresive ale hitleriștilor. În lungul șir de acțiuni desfășurate în perioada premergătoare celei de-a doua conflagrații mondiale, expresia cea mai viguroasă a acestei atitudini antifasciste, anti-războinice a constituit-o marea demonstrație din Capitală de la 1 Mai 1939, în a cărei organizare și desfășurare un rol determinant l-au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Petrescu-Ceaușescu — cea mai mare demonstrație din Europa aceluia an îndreptată împotriva hitlerismului, un semnal pe care România l-a adresat Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării războiului.

Consecvent acestei atitudini, poporul român a privit cu înalte sentimente de solidaritate lupta poporului polonez, vecin și prieten, pentru

În imagine: la mijlocul lunii septembrie 1939, începe exodul populației civile poloneze, în urma agresiunii hitleriste.

apărarea independenței și libertății patriei sale. „Poporul polonez — se arată într-un manifest editat și răspândit în ziua de 2 septembrie, de către Partidul Comunist Român — este victima celei mai sălbatice agresiuni... Războiul cel mai crincent amenință aruncarea omenirii în barbaria fascistă“. Șase zile mai târziu, ziarul Știința publica articolul intitulat Pentru apărarea Poloniei, în care se arăta: „Comuniștii români înflorează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta în fruntea poporului lor contra Germaniei fasciste și hitleriste“. Alături de comuniști s-au pronunțat și celelalte forțe democratice. Revista Lumea nouă, din 3 septembrie arată că „problema ce se pune azi tuturor nu este cea a Danzigului [Gdanskului]... ci una și mai gravă: a hegemoniei economice și politice a imperialismului german... Înapoi Danzigului stă Polonia și independența ei teritorială și politică, iar înapoi Poloniei stau celelalte state mai mici din centrul și sudul Europei“. În același spirit de solidaritate, ziarul Iașul, din 3 septembrie, ținea să precizeze că „poporul polonez se apără. Și ceea ce apără el sînt înseși condițiile existenței lui ca națiune: integritatea, suveranitatea și demnitatea națională“.

Manifestările de solidaritate ale poporului nostru cu lupta dreaptă a poporului polonez, împotriva atacului mirșav al Germaniei naziste, au îmbrăcat forme multiple, de la soli-

daritatea manifestată prin intermediul presei democratice, până la sprâjnul direct acordat de populație și autorități zecilor de mii de polonezi, civili și militari, care s-au refugiat pe pământul ospitalier al României. Referindu-se la sentimentele poporului nostru, scriitorul Cezar Petrescu releva în articolul intitulat Omenie, ospitalitate, neutralitate, publicat în ziarul România: „Ospitalitatea e în firea noastră. Răspunzând unei sacre datorii de umanitate, care depășește liniile hotarelor și fruntariilor, limanul de omenie la noi l-au căutat și l-au cerut cel dintâi crunt loviți ai războiului. Statul, care ne exprimă în această realitate sufletească a noastră, adică străbătută de omenie, a fost încă o dată, prin măsurile pe care le-a luat, în sentimentul general al poporului român“.

În acele momente deosebit de grave, guvernul român și-a stabilit coordonatele activității sale în funcție de sentimentele generale ale poporului și cu preocuparea evidentă de a găsi soluțiile cele mai potrivite pentru a asigura independența și suveranitatea țării. În ciuda situației deosebit de complexe, în primele zile ale războiului, exprimând „aprecierea, admirația și bunăvoința prietenească a României“, guvernul român a permis, prin porturile și pe teritoriul său, tranzitul de armament spre Polonia, ceea ce a determinat, cum raporta ambasadorul polonez la București, energia intervenției a Berlinului. „Am vizitat azi [3 septembrie] — raporta amintitului ambasador — pe primul ministru [Armand Călinescu]... A amintit că trimisul german [W. Fabricius] a protestat împotriva acestui fapt [tranzitul de armament către Polonia]. Primul ministru, ca răspuns, i-a declarat, în scopul evitării oricăror dubii, că România este hotărâtă să acorde Poloniei tranzitul în prezent și în viitor. I-am exprimat României mulțumirile sincere pentru loialitate“.

În aceeași zi de 3 septembrie 1939, ministrul de externe polonez telegrafia ambasadorului de la București, Roger Raczyński, rugându-l să transmită „primului ministru și ministrului de externe mulțumirile guvernului polonez pentru atitudinea luată, atitudine care nu va rămâne fără influență asupra relațiilor reciproce viitoare“.

La 4 septembrie 1939, un comunicat al Consiliului de Miniștri român anunța că „în ce privește politica externă, sintem hotărâți a păstra mai departe atitudinea pașnică de până acum, urmărind buna înțelegere cu toți vecinii țării“. Două zile mai târziu, Consiliul de coroață ținut la Palat sub președinția regelui dădea publicității Comunicatul nr. 58

Berlinul amenință

În ziua de 9 septembrie, când guvernul și președintele Poloniei se aflau refugiați aproape de granița cu România și numeroși locuitori din regiunile

al cărui punct 3 avea următorul conținut: „Consiliul, în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict“.

De la această dată și până în ziua capitulării Poloniei, guvernul țării — dînd curs sentimentelor de solidaritate ale poporului român — a depus toate eforturile pentru a sprîjini pe diferite căi guvernul și poporul polonez, fiind permanent preocupat însă de a nu oferi Germaniei naziste posibilitatea de a-și pune în practică repetatele sale amenințări, inclusiv invazia militară a României, sub pretextul că acțiunile ei depășesc condițiile neutralității. Ca atare, relațiile româno-polone — extrem de bogate — în perioada izbucnirii celui de-al doilea război mondial nu pot fi înțelese corect decît în contextul situației internaționale deosebit de complexe din epoca respectivă. Dincolo de caracterul formal, uneori volt ambiguu, al unor acte și măsuri luate de guvernul român, este limpede faptul că acesta a dat permanent statutului său de neutralitate o interpretare favorabilă Poloniei. Astfel, autoritățile române au acordat fără nici o pretenție sprîjin tranzitării rapide a tezaurului Băncii Poloniei în pofida protestului vehement al Germaniei. Un sprîjin substanțial a fost acordat zecilor de mii de refugiați civili și militari care au trecut sau au rămas în România. Concomitent cu alocațiile plătite cu regularitate refugiaților, autoritățile române au sprîjinit de la început activitatea de presă a acestora, precum și cea de organizare de școli și licee pentru copiii polonezi. Numeroși absolvenți ai liceelor poloneze au fost admiși în învățămîntul superior din România. Condițiile și tratamentul de care s-au bucurat persoanele civile, militarii și oficialitățile poloneze care s-au refugiat în România¹, grija de a evita căderea lor în minile cotorpitorilor nazisti ilustrează din plin atitudinea atentă, binevoitoare a guvernului român. Tocmai din această cauză par surprinzătoare formulările și aprecierile cuprinse în studii, articole și memorii datorate unor autori polonezi, apărute atît în Polonia cit și în Occident, formulări ce lasă dubii și nedumeriri în legătură cu atitudinea guvernului român în acele zile tragice pentru soarta poporului polonez și a tuturor popoarelor amenințate de agresiunea hitleristă. Rememorăm, pe bază de documente de arhivă și mărturiile de epocă, necunoscute sau mai puțin cunoscute cititorului român, contextul în care s-au desfășurat relațiile româno-polone în perioada menționată și factorii care le-au influențat.

M. Șt.

Wolyniei și Podoliei, în căruțe, mașini și pe jos, începuseră a se îndrepta spre aceeași zonă, intuind că guvernul polonez intenționa să părăsească teritoriul național, Ernst Weizsäcker, secretar de stat la Ministerul de externe din Berlin, a adresat un avertisment sever

tuturor guvernelor statelor vecine cu Polonia, în sensul de a respinge eventuala cerere de azil din partea autorităților poloneze. „Vă rog să comunicați guvernului din București — preciza telegrama primită de ministrul Germaniei în capitala României, W. Fa-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1974, 4/1977, 12/1979 și 9/1984.

bricius, în ziua de 9 septembrie — că noi privim acordarea de azil guvernului polonez ca un act care contravine întrutotul neutralității. Dacă guvernul polonez vrea să-și părească fără acum, el nu se poate stabili într-o țară neutră [s.n.]”.

A doua zi, 10 septembrie, acest avertisment a fost adus la cunoștința premierului român Armand Călinescu de către W. Fabricius, la întrevvedere respectivă fiind prezent și ministrul de externe, Gr. Gafencu. De altfel, a doua zi Gafencu a mai avut o întrevvedere cu Fabricius, căruia i-a dat un răspuns liniștitor, precizând că „pînă în acel moment nu primise nici un demers din partea polonă”. Gafencu i-a repetat apoi — cum raporta însuși Fabricius — „principiile referitoare la tratarea refugiaților din Polonia. Armata poloneză va fi dezarmată și internată în interiorul țării. Membrii guvernului li se interzice orice fel de activitate, de asemenea li se interzice folosirea legăturilor prin radio și telefon cu străinătatea”.

În 12 septembrie, Joachim von Ribbentrop a trimis o telegramă lui Fabricius în care afirma că „toate semele...” arată că resturile armatei poloneze, guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze intenționează trecerea în România. Ministrul de externe nazist afirma că declarațiile ministrului de externe Gafencu „nu mulțumesc pe deplin cerințele noastre” și solicita lui Fabricius să acționeze în așa fel încît guvernul român „să nu primească guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze”, să închidă granițele, să dezarmeze și să interneze pe militarii polonezi deja trecuți în România.

În ziua de 13 septembrie, ministrul de externe polonez J. Beck, prin intermediul ambasadorului român Gh. Grigore, recent acreditat în Polonia, a adresat mulțumiri guvernului român „pentru primirea prietenească ce o acordă refugiaților polonezi, în special femeilor și copiilor, al căror număr crede că se va mări din cauza atacurilor neconținute aeriene” ale germanilor. A doua zi, Ribbentrop revenea cu o telegramă către Fabricius, prin

care, după ce anunța că Berlinul dispunea de informații referitoare la aterizarea unor avioane civile poloneze pe teritoriul român și trecerea frontierei polono-române de către ministrul polon al tezaurului — Kwiatkowski — însoțit de alți 10 funcționari superiori (aceștia veniseră în vederea perfectării condițiilor de trecere a tezaurului Băncii Poloniei prin teritoriul românesc)¹, îi cerea ministrului german la București „să adopte o poziție fermă față de ansamblul obligațiilor românești de a păstra neutralitatea și să nu lase nici un fel de îndoeli guvernului român că încălcarea neutralității nu va atrage după sine consecințe foarte serioase”.

De astă dată, pus în fața faptului împlinit (un mare număr de refugiați polonezi, militari și civili, trecuseră deja în România), Ribbentrop nu mai cerea guvernului român să închidă granița ci să respecte neutralitatea. La aceeași dată de 14 septembrie, Fabricius a avut o nouă întrevvedere cu Gr. Gafencu, cu care prilej acesta din urmă i-a făcut o promisiune vagă că militarii polonezi vor fi dezarmați și internați, iar civilii vor fi tratați „ca refugiați politici”; dacă aceste persoane, preciza Gafencu, își vor exprima dorința să părăsească România, ele nu vor putea fi împiedicate; în cazul foștilor demnitari, aceștia urmau a trece granița ca persoane particulare și nu ca membri ai guvernului. Pentru a tempera agresivitatea Berlinului, Gafencu a promis că se va interzice depășirea persoanelor oficiale poloneze prin România sau intrarea lor în București (ceea ce autoritățile române n-au respectat de fapt), dar a respins cererea germanilor de a se sista transportul de echipament militar și de petrol către Polonia, declarîndu-se de acord doar cu limitarea acestuia și explicînd că, în baza convențiilor internaționale privind neutralitatea, „Germania se poate aproviziona cu aceleași materiale atît din România, cît și prin România”. Prin forma și conținutul declarațiilor sale, aprecia istoricul polonez Henrik Batowski, Gr. Gafencu promisea Berlinului „multe dar nu totul”. Era de altfel firesc ca guvernul român, supus per-

manent presiunilor celui de-al III-lea Reich, să caute cele maiabile formule de natură diplomatică pentru a masca faptul că el dădea o interpretare „diferențiată” regulilor neutralității, evident în favoarea Poloniei.

La vest prin sud-est

În afara presiunilor celui de-al III-lea Reich au existat însă și alte elemente care au îngreunat situația și acțiunea guvernului român în acele zile. Astfel, trebuie să precizăm faptul că guvernul polonez nu a avertizat din timp guvernul român despre intenția sa de a trece prin România, deși încă de la 9 septembrie, J. Szembek, adjunct al ministrului de externe polonez, discutasese cu ambasadorul francez la Varșovia — Leon Noël — eventualitatea evacuării guvernului polonez în Franța, proiect care, în condițiile de atunci, nu se putea realiza decît și prin implicarea țării noastre. La 11 septembrie, prin intermediul celuiiași ambasador, J. Beck s-a adresat oficial guvernului francez, solicitîndu-i drept de rezidență și extraterritorialitate pentru guvernul polonez. Dar, în pofida asigurărilor date de ambasadorul Noël că partea franceză „va manifesta cu siguranță maximum de bunăvoință în această problemă”, răspunsul verbal afirmativ al guvernului francez a sosit abia la 17 septembrie, iar în scris și mai tirziu, la 22 septembrie, cînd principalele evenimente erau deja consumate. Ceea ce ne interesează însă este faptul că, fără a ține seama de situația grea căreia trebuia să-i facă față România și fără a consulta guvernul din București, Beck, în cadrul convorbirii cu ambasadorul Noël, avea în vedere „trecerea [guvernului polonez] pe uscat, prin România, iar apoi pe mare, printr-un port românesc, pe nave franceze sau engleze”.

Referindu-se la acest fapt, revista *Kierunki*, nr. 43, din 21 septembrie 1984, publicînd însemnările ambasadorului polonez la București, R. Raczyński, le însoțește de o prezentare în care se afirma, între altele: „Date fiind condițiile geografice, guvernul polonez nu putea ajunge

¹ Magazin istoric, nr. 10/1977.

Premierul Armand Călinescu...

în Franța decât trecînd printr-o țară neutră. Iar aceasta necesita obținerea dreptului de trecere din partea statului respectiv. În alegerea traseului s-a ezitat pînă în ultimul moment. Cînd s-a stabilit drumul prin România, s-a văzut că problema comporta serioase preparative diplomatice pe care J. Beck nu le-a întreprins". Cît privește hotărîrea guvernului român de a interna autoritățile poloneze, în aceeași revistă se aprecia că rolul decisiv în luarea acestei hotărîri „îl putea juca presiunea Berlinului la București”.

În lucrări cu caracter memorialistic, în majoritatea lor datorate unor persoane implicate direct în evenimentele anului 1939 prin înaltele funcții deținute în aparatul de stat și militar și, ca atare, interesate în a-și justifica pozițiile adoptate atunci, sînt formulate păreri și aprecieri subiective, de multe ori în contradicție cu realitatea istorică. Aprecieri care nu servesc elucidării unei pagini dense și importante a relațiilor dintre cele două popoare prietene, într-un moment în care ele se confruntau cu același grav pericol pe care îl reprezenta expansiunea Germaniei hitleriste.

Stanislaw Zabiello, într-o lucrare memorialistică publicată

în 1965 la Varșovia, sub titlul *Pentru guvern și granițe*, scrie: „Istoricii străini repetă în mod necritic teza formală a guvernului român de atunci, și anume că internarea autorităților poloneze a fost făcută cu scopul de a se asigura în fața nemulțumirii amenințătoare a marilor vecini. Documentele diplomatice publicate de Wilhelmstrasse — continuă el — mărturisesc însă că, în perioada de la 11 la 14 septembrie 1939, guvernul german a cerut, inițial, interzicerea posibilităților guvernului polonez de a-și exercita autoritatea de pe teritoriul României, iar apoi să fie internat, dar, în această ultimă problemă nu a fost nici o presiune specială; în zilele de 16, 17 și 18 septembrie nu a mai revenit însă asupra acestei probleme”.

La rîndul său, istoricul W. Pobóg-Malinowski, care în 1939 era funcționar superior în Ministerul de externe polonez, iar în 1948 și-a publicat memoriile în emigrație, lasă să se înțeleagă că guvernul român ar fi promis tranzitului oficialităților poloneze cu scopul de a le determina să intre în România și, odată ajunse aici, să le interneze. El vorbește în acest context despre o așa-numită „capcană românească”, pe care autoritățile române au pregătit-o cu premeditare. „Organizatorii acestei «acțiuni de internare» — afirmă el — au manifestat în cîteva rînduri o lipsă de precauție demnă de pedeapsă; de pildă — zice el — nu au schimbat personalul de serviciu din acel proslăvit «castel» de vinătoare de la Bicaz, unde a fost condus în mod perfid președintele [Poloniei, după sosirea lui în România]. Modest și naiv, personalul de serviciu de aici afirma că încă la 13 septembrie «castelul» fusese aerisit, măturat și puse așternuturi curate pentru că se aștepta un «înalt oaspete străin». În acea zi de 13 septembrie, președintele Mościcki era încă în Wolynia, departe de granița României, iar problema trecerii autorităților poloneze spre Apus, cu tranzit prin România, abia intra din fața de proiect în cea a convorbirilor preliminare. Deși această capcană a fost pregătită din timp și în mod perfid, ea nu a împiedicat [partea română] să propună, la Kutu, condiția, făcîndă în lumina acestor fapte,

ca președintele și guvernul [polonez] să treacă pe teritoriul României cît mai grabnic”.

Ministrul de externe nu se hotărăște

Înainte de a vedea cît de văr cuprind asemenea aserțiuni, să precizăm că evenimentele au urmat un curs mult mai complicat și au avut o evoluție mult mai imprezvizibilă decât lasă a se înțelege cei doi autori. Inițial, guvernul german a cerut cabinetului român: *interzicerea intrării persoanelor oficiale, a instituțiilor și militaților po-*

...și ministrul de externe Grigore Gafencu au acționat în deplin consens cu sentimentele generale ale poporului român

lonezi în România; apoi *respectarea strictă a neutralității* și, începînd din 17 septembrie, în contextul evenimentelor petrecute în cursul dimineții acelei zile, a făcut presiuni zilnice, în unele cazuri de cîteva ori pe zi, pe lîngă guvernul român, pentru *internarea autorităților poloneze și împiedicarea acestora să părăsească România*. Această evoluție a cererilor germane este confirmată de telegrama cifrată pe care ambasadorul polonez la București a expediat-o la Paris în ziua de 20 septembrie, în care se arată că „în prezent [la 20 septembrie]

guvernul german, făcând presiuni puternice, a cerut oprirea membrilor guvernului [polonez] în România, permisiunea lor de a pleca fiind considerată ca un act neprietenesc [al României] la adresa Germaniei¹.

În ziua de 15 septembrie 1939, ministrul de externe polonez J. Beck a ajuns în localitatea poloneză Kutu de la frontiera cu România. În aceeași zi l-a chemat acolo și pe ambasadorul polonez la București, R. Raczyński, pentru a discuta cu el problema trecerii autorităților poloneze prin teritoriul României. „Dar această chestiune — notează cunoscutul istoric H. Batowski — trebuia să fie discutată mult mai devreme, inclusiv cu ambasadorul român pe lângă guvernul polonez”. Intenția (nu hotărârea!) autorităților poloneze de a trece prin România a fost adusă la cunoștința ambasadorului Gh. Grigorcea, aflat la Kutu, abia în după-amiaza zilei de 16 septembrie, zi în care, sub presiunea repetatelor intervenții germane, guvernul român își reconfirma atitudinea de neutralitate față de beligeranți. Comunicatul guvernului român din 16 septembrie a fost publicat și în presa de a doua zi dimineața. Anunțând măsurile luate pentru „a veghea la respectarea strictă a neutralității”, comunicatul preciza că „orice trupe sau formațiuni militare străine care vor trece frontiera vor fi dezarmate, fixându-li-se o anumite regiune de locuit până la sfârșitul ostilităților”, iar „persoanele ce au deținut situațiuni politice vor fi îndatorate a domicilia în localități anume indicate, abținându-se de la orice activitate de ordin public”.

În haosul provocat la graniță de exodul zecilor de mii de refugiați miliari și civili, în 16 septembrie, ambasadorul Grigorcea s-a deplasat de la Kutu în localitatea românească de frontieră Vișnița și a luat imediat legătura telefonică cu Ministerul de externe din București. Faptul este confirmat de circulara pe care Gr. Gafencu a adresat-o tuturor ambasadelor și legațiilor române din străinătate în ziua de 17 septembrie, pentru a le da instrucțiuni în legătură cu poziția guvernului de la București față de evenimentele în curs. „Guvernul polon

nu ne-a cerut în cursul zilei de azi nici un ajutor militar. În schimb, ne-a sesizat în trei rânduri în ultimele 24 de ore cu cererea de a facilita trecerea prin teritoriul nostru a președintelui Republicii Poloneze și a membrilor guvernului polon care au hotărât să părăsească teritoriul național pentru a se refugia în altă țară. Toate aceste persoane vor intra în cursul nopții în România.

În asemenea împrejurări este firesc că România nu poate să-și părăsească atitudinea de neutralitate pe care o va urma cu toată corectitudinea mai departe [s.n.]².

În mod cu totul surprinzător, istoricul W. Pobóg-Malinowski afirmă că în ziua de 16 septembrie, cînd deja trebuia să se discute concret problema dreptului de trecere prin România, ambasadorul Grigorcea „nu a fost la Kutu, deoarece, la chemarea superiorilor săi, a trebuit să plece în România”. În realitate abia după discuția avută cu Beck, la Kutu, Grigorcea a trecut la Vișnița, de unde, în jurul orei 19, a telefonat direct premierului Armand Călinescu, care i-a cerut să restabilească imediat legătura cu ministrul de externe polonez și să primească toate propunerile lui *ad referendum* (spre a fi analizate). În timpul convorbirii,

Ministrul de externe polonez J. Beck

în cabinetul lui A. Călinescu se afla și Alfred Poninski, consilier al Ambasadei poloneze, venit să ceară sprijinul necesar pentru rezolvarea multelor probleme legate de primirea miilor de refugiați polonezi. „După terminarea convorbirii [cu Grigorcea] — relatează el — Călinescu s-a întors spre mine, spunându-mi pe un ton iritat: «Ministrul dumneavoastră [J. Beck] a respins deja de două ori propunerile lui Grigorcea de a discuta problema în cauză [condițiile și procedura trecerii graniței]. Mai mult, la declarația lui că regele s-a arătat gata să ofere președintelui ospitalitate temporară din cauza raidurilor tot mai numeroase de la graniță, [Grigorcea] nu a auzit nici o reacție, nici măcar cuvîntul mulțumesc». Așadar, chiar după ce dăduse comunicat prin care își reconfirma stricta neutralitate, guvernul român intenționa să acorde autorităților poloneze „ospitalitate temporară”, pînă la clarificarea situației.

Evenimentele s-au complicat însă și mai mult în ziua următoare, datorită situației create la granița de est a Poloniei. Dînd curs demersurilor tot mai insistente ale Berlinului de a pune în aplicare înțelegerile anterioare, la 17 septembrie, orele 3 dimineața (cu o oră înainte W.E. Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, fusese primit de I.V. Stalin, V.M. Molotov și I.K. Vorosîlov, care l-au anunțat că la orele 6 armata sovietică va intra în Polonia), locțiitorul comisarului poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S., V.P. Potiomkin, a adus la cunoștința ambasadorului polonez la Moscova, Zbigniew Grzybowski, nota guvernului sovietic, în care se arăta că „războiul germano-polon a scos în evidență falimentul intern al statului polonez”, că „Varșovia, capitala Poloniei, nu mai există”, iar „statul polonez și guvernul său au încetat să mai ființeze”; de asemenea, că „lăsată în voia soartei și lipsită de conducere”.

¹ Precizăm că apărarea Varșoviei a durat pînă la 27 septembrie, cînd a avut loc capitularea; în ziua de 17 septembrie, autoritățile statale poloneze se aflau încă în Polonia, în apropierea graniței cu România.

Polonia a devenit un cîmp propice oricărui gen de acţiuni periculoase şi surprinzătoare, care ar putea deveni o primăjdie pentru U.R.S.S.". În consecinţă — se arată în notă — „guvernul sovietic a dat dispoziţie înaltului comandament al armatei roşii să ordone trupelor sale să treacă frontiera şi să ia sub protecţia lor viaţa şi bunurile populaţiei Ucrainei de Vest şi Bielorusiei de Vest". Aceste argumente au fost reluate şi în discursul rostit de V.M. Molotov în aceeaşi zi la postul de radio Moscova. Nota guvernului sovietic, înmînată ambasadorului polonez, a fost transmisă în aceeaşi zi tuturor reprezentanţilor statelor neutre, acreditaţi pe lângă guvernul sovietic, inclusiv reprezentantului României, nota fiind însoţită de declaraţia guvernului sovietic privind continuarea politicii de neutralitate faţă de aceste state.

În opoziţie cu realitatea

În împrejurările arătate mai sus, autorităţile poloneze au luat hotărîrea definitivă de a trece în România, insistînd asupra acordării, pentru preşedintele Republicii Polone şi guvernul polonez, a dreptului de trecere în calitatea lor de persoane oficiale. Insistenţa de a se acorda acest drept venea după ce, la 17 septembrie, Gr. Gafencu transmisese, prin intermediul ambasadorului Grigorcea că, la rugămintea lui Beck, guvernul român era de acord să ofere ospitalitate preşedintelui Mościcki şi membrilor guvernului polonez, „respectiv tranzitul spre una din ţările neutre, dar nu în caracterul lor oficial". Puţin modificat, acest fapt este menţionat şi de fostul premier polon de atunci Sławoy-Składkowski, în memoriile pe care şi le-a publicat la Londra, în 1969, sub titlul *Nu-i ultimul cuvînt al învinutului. Amintiri şi articole*. „România — scrie el sub data de 17 septembrie — este de acord cu trecerea neoficială a domnului preşedinte şi a guvernului polonez prin teritoriul său spre Constanţa sau alt punct de

graniţă cu ţările neutre, rugînd ca această trecere să aibă loc cît mai rapid, fără opriri mai îndelungate pe teritoriul românesc [s.n.]". Cu mici deosebiri faptul este menţionat şi în memoriile lui Pobóg-Malinowski.

În majoritatea lor, memoriile diferiţilor autori polonezi au fost scrise mulţi ani după desfăşurarea evenimentelor şi ele nu sînt scutite de păreri preconcepute. Referindu-se, de pildă, la memoriile lui Beck, istoricul Stanisław Zabiello ţine să reamene că, dorînd să sublinieze „nedreptatea făcută părţii poloneze şi reaua voinţă a părţii române, Beck săvîrşeşte cîteva erori istorice. Reduce de altfel totul la renunţarea mărîni-moasă la dreptul ce-i revenea, conform tratatului existent, de a cere României să declare război Uniunii Sovietice. A cerut în schimb din partea românilor «o bunăvoinţă special afirmată» în problema tranzitului autorităţilor supreme statale prin România. În acest timp, singurul fapt esenţial a fost că ambasadorul Grigorcea s-a grăbit singur să-i ofere, în numele şi din imputernicirea regelui, «ospitalitate şi dreptul de trecere», deci mai mult decît ar fi dorit Beck. Condiţia pusă de a nu desfăşura activitate politică pe pămîntul românesc nu putea provoca nici un fel de dubii, deoarece era în conformitate cu dreptul internaţional şi coincidea cu intenţia guvernului polonez de a ajunge cît mai repede în Franţa".

În evidentă contradicţie cu W. Pobóg-Malinowski, care a lansat ideea despre aşa-zisa „capcană românească" pregătită cu premeditare şi „perfidie" de guvernul român, acelaşi istoric St. Zabiello afirmă că „în esenţă, guvernul român nu a fost cituşi de puţin interesat în reţinerea pe teritoriul lui a refugiaţilor polonezi, inclusiv a oficialităţilor supreme de stat... Condiţia pusă în cursul primelor convorbiri preliminare cu ministrul Beck de a se trece cît se putea mai rapid era foarte de înţeles, deoarece chiar dacă trecerea ar fi provocat nemulţumirea vehementă a guvernului german, acesta s-ar fi limitat doar la un singur protest, în timp ce internarea

definitivă a oficialităţilor poloneze îi expunea pe români la pretenţii şi învinuiri din toate părţile".

În după-amiaza zilei de 17 septembrie, J. Beck a cerut ambasadorului polonez în România, R. Raczyński, să plece la Cernăuţi, pentru a solicita „de acolo, telefonic, ministrului de externe Gafencu *droit de passage* pentru preşedintele Republicii Polone şi guvernul polonez". Precizăm că în acel moment Beck primise şi cunoştea deja răspunsul părţii române, dar nu l-a informat pe Raczyński despre tratativele pe care le avusese pînă atunci cu factorii competenţi din Bucureşti şi cu răspunsul acestora. Executînd strict, cum scrie în memoriile sale, instrucţiunile superiorului său, ambasadorul a avut o convorbire telefonică cu Gr. Gafencu, în jurul orei 20. „Domnul Gafencu — notează R. Raczyński — mi-a răspuns că la orele 11 Consiliul de Miniştri [român] dezbătuse situaţia creată, că regele şi guvernul hotărîseră să acorde domnului preşedinte şi guvernului polonez ospitalitate pe pămîntul românesc. La cererea mea repetată că nu aveam în vedere ospitalitatea, ci dreptul de trecere [în calitate de persoane oficiale], am primit un răspuns evaziv. În tot cazul, a insistat ca guvernul polonez să folosească ospitalitatea oferită". Fără a mai transmite lui Beck răspunsul primit de la Gafencu, R. Raczyński a plecat la Bucureşti, pentru a continua tratativele, dar a ajuns acolo abia în după-amiaza zilei de 18 septembrie, cînd guvernul şi celelalte oficialităţi poloneze se aflau deja în România.

Conform comunicatelor sale oficiale, ajunse şi la cunoştinţa autorităţilor poloneze, guvernul român dorea să vegheze la respectarea neutralităţii sale, cu atît mai mult cît evenimentele din 17 septembrie făcuseră şi mai necesar acest lucru. În această zi, ministrul german la Bucureşti, W. Fabricius, a inter-

venit de trei ori pe lângă Gr. Gafencu, cerindu-i, mai întâi, lămuriri cu privire la raza de acțiune a alianței polono-române, apoi manifestându-și nemulțumirea față de prezența la Cernăuți a diplomaților străini acreditați pe lângă guvernul polonez, pentru că în timpul celei de-a treia întrevederi să ceară guvernului român să nu permită tranzitul autorităților poloneze prin România, ci să le interneze. În caz contrar, amenința Fabricius, Reichul va recurge la mijloace militare. Acest fapt i-a fost comunicat lui R. Raczyński de către Adrien Thierry, ambasadorul Franței la București, și confirmat de Gafencu însuși, la 19 septembrie.

Sub aceste amenințări, la care s-a adăugat și teama de eventuale reacții din partea Uniunii Sovietice cu care, din 17 septembrie, Polonia se afla în stare de război, guvernul român și-a reafirmat încă o dată neutralitatea, la 18 septembrie. Acest fapt a fost adus urgent la cunoștința guvernului sovietic, căruia, prin intermediul trimisului român la Moscova, Nicolae Dianu, în ziua de 18 septembrie, i s-a înmănat următorul comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri român: „Condițiile speciale în care s-au desfășurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum și faptul că guvernul polon a cerut guvernului român să acorde ospitalitate șefului statului și miniștrilor săi, care se refugiază pe teritoriul nostru, au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate față de actualii beligeranți. Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranța și apărarea fruntărilor țării”. Totodată, N. Dianu a fost solicitat să transmită dorința guvernului român de a evita orice incidente la punctele de graniță, precum și faptul că „potrivit regulilor de neutralitate, trupele polone care au intrat în țara noastră au fost dezarmate și internate, măsuri ce se iau și față de trupele poloneze ce se mai scurg și azi peste hotarul nostru”.

„Indiscreții” periculoase

Cu câteva ore înainte ca guvernul român să-și fi reconfirmat neutralitatea, adică în noaptea de 17 spre 18 septembrie, demnitarii polonezi, în frunte cu președintele Republicii Polone, au trecut în România. Ei au fost întâmpinați cu deosebită atenție de către autoritățile române, oferindu-li-se ca reședință palatul metropolitan și casa guvernatorului din Cernăuți. Deși cunoșteau foarte bine condițiile puse de guvernul român, condiții izvorite din dorința de a evita orice situație periculoasă pentru independența și suveranitatea țării, autoritățile poloneze au intrat pe teritoriul românesc în *postura de persoane oficiale*. Mai mult, în *poftida angajamentului pe care ministrul de externe J. Beck și-l asumase* că „intenționează să respecte neutralitatea românească”, *președintele Mościcki a primit, în calitate de șef de stat în funcțiune, pe ambasadorii englez și turc și a retransmis, chiar în momentul în care a ajuns pe teritoriul românesc, de la poșta din Cernăuți, o proclamație către poporul polonez, în care și exprima intenția de a trece într-o țară aliată (deci părând România), spre a-și exercita în condiții suverane autoritatea sa și de unde să poată continua lupta alături de Aliați*.

Gestul președintelui Mościcki reprezenta o încălcare a condițiilor puse de guvernul român și a fost sesizat prompt de către ministrul german W. Fabricius, care în ziua de 18 septembrie s-a întâlnit de două ori cu Gr. Gafencu, cerind „stabilirea pentru acești domni [oficialii polonezi] a unui domiciliu obligatoriu”, căci „în caz contrar, exista pericolul ca guvernul polonez să se îndrepte spre o graniță care ne este ostilă, dincolo de care se va constitui din nou”. Gafencu a răspuns că „opinia publică din România nu ar înțelege cum poate fi inter-nat un guvern care încă ieri

era aliatul nostru”. El s-a arătat interesat de o plecare cât mai grabnică a guvernului polonez din România și a sugerat eventuala dirijare a acestuia spre Italia, avansind în același timp ideea de a se obține declarații din partea demnitarilor polonezi că renunță la funcțiile lor oficiale și că se vor deplasa într-o țară neutră. Fabricius a respins aceste sugestii, apreciind că România era singura vinovată de situația creată în urma faptului că „a permis polonezilor să treacă granița”.

Între timp, deși cunoștea foarte bine condițiile românești, guvernul polonez a reînnoit cererea de a primi autorizație de tranzit în calitate oficială. Dată fiind proclamația președintelui Mościcki, guvernul român s-a văzut nevoit să ceară declarații individuale miniștrilor polonezi de renunțare la prerogativele lor politico-administrative și prin care să exprime totodată dorința lor de a pleca, în calitate de persoane neoficiale, într-o țară neutră. În numele guvernului polonez, J. Beck a refuzat să prezinte aceste declarații, continuându-și intens activitatea diplomatică. El a primit, în casa guvernatorului din Cernăuți, pe reprezentanții diplomatici și în discuțiile purtate cu aceștia a abordat și problema ducerii în continuare a războiului, alături de aliații apuseni. Referindu-se la acest fapt, Armand Călinescu i-a spus consilierului Ambasadei poloneze, A. Poninski, în cursul întrevederii pe care au avut-o în 20 septembrie: „Majoritatea domnilor din guvernul polonez nu-și dau deloc seama de situația lor și cu atât mai mult de a noastră. Începând cu ministrul Beck, săvârșesc, vorbind delicat, indiscreții pe care dușmanii noștri comuni le folosesc cu mare satisfacție, obligându-ne pe noi românii la măsuri severe [s.n.]”.

În legătură cu această comportare a lui J. Beck, istoricul W.T. Kowalski, într-un serial publicat de săptămânalul *Prze-glad Tygodniowy*, din 1984, sub titlul *Anul 1939*, scrie:

„Întrebarea dacă, în lumina consecințelor de mai tirziu, comportarea lui Beck la Cernăuți a fost înțeleaptă nu mi se pare nefundamentată. Nu-l categoric nu numai că n-a rezolvat nimic, în sens pozitiv, dar a pecetluit problema cea mai importantă — tranziul. Acceptarea condițiilor românești — apreciază cu luciditate W.T. Kowalski — crea diferite posibilități: demisia, trecerea în calitate de persoane particulare, iar apoi reconstituirea [guvernului] pe teritoriul unui stat aliat. *Românii ar fi avut atunci un argument în fața neamului, iar Beck și colegii lui ar fi obținut libertatea de acțiune* [s.n.]”.

Proclamația lui Mościcki, refuzul lui Beck, la care s-a adăugat și atitudinea comandantului suprem al armatei poloneze Rydz-Smigły, care și-a exprimat intenția de a comanda în continuare forțele militare intrate pe teritoriul românesc, au creat mari dificultăți guvernului român, obligându-l să ia măsuri ferme pentru asigurarea intereselor fundamentale ale statului român. Acest fapt rezultă limpede din nota întocmită de Al. Cretzeanu, secretarul general al Ministerului de externe din București, în urma convorbirii pe care a avut-o, la 20 septembrie, cu consilierul de ambasadă Poninski și cu care prilej i-a înmănat și *aide-memoire*-ul, explicând motivele pentru care guvernul român hotărâse reținerea autorităților polone. Cretzeanu a arătat încă o dată că guvernul român a acordat „această ospitalitate în mod individual președintelui Republicii și membrilor guvernului, *bineînțeles nu în calitate lor oficială*... Contele Poninski — își încheia Cretzeanu nota de convorbire — mi-a spus număidecît că ține să-mi declare în modul cel mai categoric, în numele ambasadorului Raczyński și al Ambasadei poloneze, *că atitudinea guvernului român a fost perfectă și că ne mulțumește din toată inima pentru tot ce am făcut* [s.n.]”.

Al. Cretzeanu, prin telegrama cifrată nr. 58 741, expediată Ambasadei române din Paris, la 20 septembrie, explica limpede și fără nici un echivoc motivele pentru care guvernul român hotărâse reținerea oficialităților poloneze aflate în România. „Drept răspuns la întrebarea dv. telefonică, vă comunic mai jos considerentele care dictează hotărârea noastră:

1. În momentul în care a părăsit teritoriul național, trecînd în România, guvernul polon a dat o proclamație prin care declara că și mută reședința pe un teritoriu unde să poată asigura exercițiul suveranității polone. Guvernul polon își anunță deci intenția de a-și continua acțiunea pe teritoriul nostru. Această manifestare angaja răspunderea guvernului român și se putea trage concluzia sprijinirii de către noi a unuia dintre beligeranți.

2. După ce a sosit pe teritoriul nostru, guvernul polon ne-a cerut să-i dăm autorizația de tranzit. *Dată fiind proclamația făcută în momentul de a trece pe teritoriul nostru, am fost nevoiți să cerem membrilor guvernului polon să dea declarații individuale că se duc într-o țară neutră — lucru ce au refuzat să-l facă.*

3. Avînd în vedere, pe de o parte, textul proclamației anterioare și, pe de altă parte, refuzul de a ne da declarația cerută, *autorizația de tranzit fără garanție de destinație ce am fi dat-o ar fi echivalat cu susținerea din partea României a unuia dintre beligeranți, deci o violare a neutralității noastre...*

4. Adăug că în momentul în care Germania ar declara că Polonia nu mai este în stare de război cu ea, nu am mai avea obligațiuni să reținem membrii guvernului [polonez], prin faptul că Polonia ar fi încetat de a fi beligerantă [s.n.]”.

Așadar, reținerea temporară a oficialităților poloneze era privită de guvernul român ca o soluție temporară, impusă de evoluția evenimentelor poli-

tico-militare și de atitudinea însăși a guvernului polonez. Mai mult, în condițiile date ea era chiar în interesul garanției siguranței deplasării lor ulterioare. Este cazul însă a preciza că și în continuare, deși presiunile germane nu au încetat, cabinetul român s-a străduit să ofere condiții cit mai bune de ospitalitate nu numai oficialităților, ci și zeilor de mii de refugiați polonezi, asigurîndu-le hrană și adăpost, chiar și atunci cînd situația însăși a României a devenit foarte dificilă, în urma preponderenței politico-militare a celui de-al III-lea Reich. Rînd pe rînd, cel mai adesea cu concursul autorităților române sau beneficiind de atitudinea îngăduitoare și binevoitoare a acestora, cei mai mulți dintre foștii demnitari polonezi au părăsit teritoriul României, stabilindu-se în diferite țări ale lumii, în special în Elveția, Turcia, Anglia, S.U.A. și Canada. Privită prin prisma adevărului istoric și judecînd-o în strînsă legătură cu evenimentele de atunci, atitudinea guvernului și a poporului român a fost apreciată de către istoricul polonez Henrik Batowski ca „un enorm serviciu Poloniei”.

Rămîn realități istorice de netăgăduit, imposibil de schimbat prin subterfugii memorialistice: solidaritatea, ospitalitatea și prietenia dovedite de poporul român tuturor refugiaților polonezi, civili, militari, oficialități. Măsurile puse în practică de guvernul Armand Călinescu pentru a le asigura șederea și trecerea prin țara noastră au avut un rol salvator la modul cel mai direct, contribuind la lupta antihitleristă și la renașterea postbelică a Poloniei. Acea realitate este unul dintre puținele exemple la scară europeană prin care o parte a armatei, populației și autorităților unui stat au putut evita un deznodămînt tragic în fața invaziei hitleriste, înscrîndu-se totodată un capitol de cea mai mare valoare în relațiile româno-polone. ■

Ce s-a întâmplat
la 12 decembrie 1936,
în orașul chinezesc
Linia din Vest (Xi'an)?

S-a întâmplat —
cum arată
istoricii chinezi —
primul pas

spre unirea tuturor
forțelor patriei

în lupta de rezistență
anti-japoneză

și s-au creat
condițiile victoriei

poporului chinez
în cel

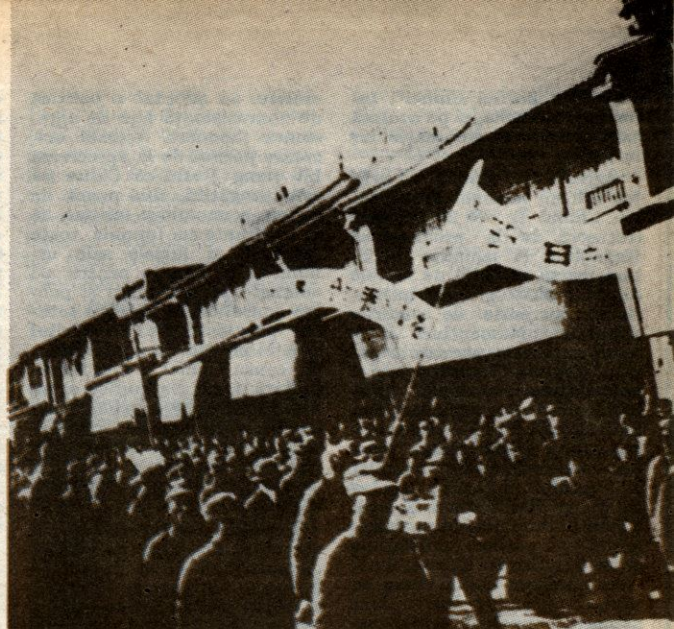
de-al doilea
război mondial,

victorie

care a prefigurat
triumful revoluției

și întemeierea

Republicii Populare Chineze,
în 1949.

Decembrie 1936:

INCIDENTUL DE LA XI'AN

Dr. ANA BUDURA

Dar pentru a cunoaște mai bine împrejurările în care s-au desfășurat evenimentele de atunci, să ne întoarcem cu cinci ani în urmă, mai exact în noaptea de 17-18 septembrie 1931, când a avut loc așa-numitul „incident de la Mukden” (denumirea în limba manciuriană a orașului Shenyang). Forțele militare japoneze au profitat de o explozie produsă pe linia de cale ferată din vecinătatea orașului Shenyang, pentru a începe cucerirea Chinei. Astăzi se știe — documentele de arhivă o dovedesc — că a fost vorba de o acțiune pregătită din timp de cercurile mi-

litariste nipone. Un memoriu prezentat împăratului japonez de Tanaka Giichi, premier între anii 1927 și 1929, prevedea, ca prim pas spre cucerirea Asiei și apoi a lumii întregi, ocuparea celor trei provincii din nord-estul Chinei¹, bogate în materii prime și produse agricole. Numai în decursul celor trei luni care au urmat incidentului, 1 000 000 km², cu o populație de 30 milioane de locuitori, cu 4 000 km de cale ferată și inestimabile bogății ale subsolului, au

¹ Heilongjiang, Liaoning și Jilin, provincii cunoscute sub denumirea de Manciuria.

trecut sub dominația Japoniei. În ianuarie 1932, niponii au atacat orașul Shanghai; s-a proclamat apoi „independența” Manciuriei și s-a instalat ultimul descendent al dinastiei Qing (1644 - 1911), Pu Yi, ca regent al statului Manzhouguo (martie 1932) și, ulterior, ca împărat (1934)².

Cuceririle nu s-au oprit aici: în 1933, armata japoneză a ocupat provincia chineză Rehe, iar mai târziu cercurile militariste nipone au inițiat și au alimentat așa-numitele „mişcări pentru autonomia provin-

² Magazin istoric, nr. 1, 2/1974.

ciilor din nordul Chinei", încercând să obțină, și pe această cale, extinderea dominației lor în China.

Agresiunea niponă a avut loc într-un moment greu pentru China. În cei 20 ani care trecuseră de la proclamarea Republicii (1 ianuarie 1912), țara fusese răvășită de luptele dintre diferite grupări militariste, sprijinite de puterile coloniale. Nesocotind interesele naționale, acestea urmăreau lărgirea fiefurilor lor și îmbogățirea personală. Războiul civil revoluționar din anii 1924-1927, în vremea căruia s-a realizat prima colaborare între Partidul comunist și Partidul național, condus de Jiang Jieshi (Cian Kai-și), a avut ca scop lichidarea dominației grupărilor militariste și modernizarea Chinei, pentru a-i asigura un loc demn în rîndul națiunilor lumii. Dar marșul victorios al forțelor revoluționare spre nord a fost întrerupt de lovitura de stat contrarevoluționară din 12 aprilie 1927 a lui Jiang Jieshi, care hotărîse să rupă colaborarea cu Partidul comunist și să înfăptuiască unificarea Chinei sub autoritatea sa, reprimînd cu cea mai mare cruzime mișcarea revoluționară condusă de comuniști. Luptele împotriva militariștilor din nordul Chinei² au continuat pînă în anul 1930.

Față în față cu agresorul

Partidul național, conducătorul său, Jiang Jieshi, o personalitate cu tendințe auto-

cratice, au adoptat o politică de nonrezistență față de agresiunea japoneză. Această orientare pornea de la aprecierea lui Jiang Jieshi că China nu este pregătită, din punct de vedere economic și militar, să se confrunte cu Japonia, toate resursele și forțele sale urmînd a fi folosite pentru a-i combate pe comuniști și pentru consolidarea unității tuturor provinciilor. În spiritul acestei politici de nonrezistență, cauza Chinei a fost încredințată Ligii Națiunilor și au fost interzise și reprimare acțiunile anti-japoneze ale maselor și adoptate măsuri disciplinare împotriva unităților armate care au opus rezistență înaintării nipone.

În ciuda acestor măsuri, în cei cinci ani care au urmat „incidentului de la Mukden”, întreaga națiune s-a angajat în lupta pentru suveranitatea patriei. Au avut loc greve ale muncitorilor, demonstrații, mitinguri, acțiuni de boicotare a mărfurilor japoneze, inițiative patriotice ale oamenilor de cultură, s-au organizat armate de voluntari, detașamente de partizani. Unități ale armatei naționale au refuzat ordinul de retragere, opunînd o rezistență dîră înaintării japoneze.

Partidul comunist, care deținea puterea în cîteva zone din China de sud, unde, începînd din anul 1928, își crease baze revoluționare și propria sa forță militară, a mobilizat masele, în vederea luptei antiimperialiste și anti-japoneze. La 26 aprilie 1932, Guvernul provizoriu central al Republicii Sovietelor Chineze, creat în noiembrie 1931, în bazele revoluționare centrale din provincia Jiangxi, a declarat război Japoniei. Într-un apel dat publicității, în august 1935, prin care chema pe toți cetățenii țării la lupta unită anti-japoneză, Partidul comunist propunea organizarea unei largi colaborări a tuturor forțelor națiunii chineze, „indiferent de deosebirile de păreri și de interese ale partidelor politice, ale indivizilor, ale forțelor armate”, precum și încetarea războiului civil, în scopul con-

centrării tuturor resurselor țării, în vederea luptei anti-japoneze. În spiritul acestei declarații, Partidul comunist a inițiat contacte cu Partidul național. Declarația Partidului comunist și acțiunile sale au fost salutate și aprobate de întreaga națiune. Mișcările patriotice au luat un nou avînt. Începutul acestuia l-a constituit marea demonstrație a studenților și elevilor din Beijing³. La 9 decembrie 1935, 10 000 studenți au cerut „încetarea războiului civil și unirea tuturor forțelor împotriva dușmanului din afară”, condamnînd acțiunile imperialismului nipon în China. După aceasta, evenimentele s-au derulat într-un ritm accelerat.

„Chinezii să nu lupte contra chinezilor”

Țara a fost cuprinsă de un nou val de greve muncitorești, de mitinguri de protest, de acțiuni de boicotare. La 31 mai 1936, s-au pus bazele unei Federații naționale a uniunilor de salvare a patriei, create de muncitori, oameni de cultură și alte categorii profesionale. „Chinezii să nu lupte împotriva chinezilor”, era lozincă zilei.

Organele de conducere ale Partidului comunist și unitățile armatei roșii a muncitorilor și țăranilor s-au stabilit, după parcurgerea Marșului cel lung⁴, în bazele revoluționare conduse de comuniști, din nordul provinciei Shaanxi. De aici, Partidul comunist a început să desfășoare o activitate susținută și consecventă pentru realizarea unui front unit. Și-a îndreptat atenția, înainte de toate, către unitățile militare din imediata apropiere, unde se afla Armata din China de nord-est (Manciuria), comandată de „tînărul mareșal” Zhang Xueliang, fiul fostului militarist Zhang Zuoling, căzut victimă unui

¹ În vacuumul de putere creat după răsturnarea dinastiei Qing, în 1911, comandanții unităților militare, beneficiind de echipament modern și făcînd uz de forțele armate aflate sub ordinea lor, au căutat să-și consolideze și să-și lărgască puterea politică în diferite regiuni ale țării și chiar să manevreze guvernul național. Cea mai puternică cîlică militaristă era cea din nordul Chinei.

² Cel mai puternic dintre ei era Zhang Xueliang, care domina Manciuria. După ce a acceptat să se subordoneze Guvernului național din Nanjing, forțele sale armate au fost încorporate în armata națională, primînd indicativul Armata din China de nord-est. Zhang Xueliang a devenit comandant suprem al acestei armate și, totodată, locțiitor al comandantului suprem al armatei naționale, ocupînd astfel, în ierarhia militară, primul loc după generalul Jiang Jieshi.

³ Numele orașului Beijing (Capitala de nord) după 1928, cînd orașul Nanjing (Capitala de sud) a fost declarat capitala Chinei.

⁴ Magazin istoric, nr. 10/1974.

atentat japonez în 1928¹. Zhang Xueliang nutrește sentimente de profundă nemulțumire față de politica lui Jiang Jieshi, care îi impusese retragerea fără luptă din ținuturile sale natale, privindu-l, totodată, de posibilitatea de a-și răzbuna tatăl. Tot în provincia Shaanxi era staționată și Armata 17 te-restră, numită și Armata din China de nord-vest, comandată de generalul Yang Hucheng, personalitate cu puternice sentimente democratice.

În mai 1935, Jiang Jieshi a ordonat înființarea „Cartierului general de lichidare a bandiților” din nord-vestul Chinei, a cărui comandă supremă și-a rezervat-o. În cadrul acestui Cartier general, Armata din China de nord-est și cea din China de nord-vest aveau sarcina de a bloca înaintarea armatei roșii a muncitorilor și țăranilor și apoi de a o lichida. Ostașii celor două armate erau derutați de ordinele primite, de a îndrepta armele împotriva fraților lor din armata roșie. Ziarista Nym Wales, care vizitase regiunea, aprecia că „ostașii sântui de război civil și foarte porniți împotriva politicii de nonrezistență a guvernului față de Japonia”. Ea caracteriza atitudinea lor și a ofițerilor cu grade inferioare drept „rebelă”. Dând expresie acestei stări de spirit, mareșalul Zhang Xueliang își exprimase în câteva ocazii opinia că „numai opunând rezistență opresiunii străine, și nu prin război civil, se poate realiza unificarea ade-vărată a Chinei”.

Mesagerii Partidului comunist, care aduceau propuneri concrete de a colabora în vederea luptei comune, au găsit înțelegere și sprijin în rândul soldaților și ofițerilor celor două armate. În iarna și primăvara anului 1936, comandanții celor două armate

au căzut de acord cu trimișii Partidului comunist de a în-ceta ostilitățile militare și de a-și uni forțele în rezistența anti-japoneză. În perfectarea acestui acord, un rol hotărâtor l-a avut întâlnirea lui Zhang Xueliang cu Zhou Enlai, la 9 aprilie 1936, la Yan'an, unde au fost elaborate liniile directe ale viitoarei colaborări. Tot cu această ocazie, cei doi au stabilit relații personale, ba-

Zhou Enlai sosește la Xi'an, unde va acționa în spiritul politicii elaborate de Partidul Comunist Chinez și în interesul general al națiunii

În p. 19: decembrie 1936. Demonstrație în orașul chinez Xi'an, pentru unirea tuturor forțelor patriei în lupta de rezistență anti-japoneză

zate pe înțelegere și respect reciproc.

Începând din 9 aprilie 1936, Xi'anul a devenit centrul rezistenței anti-japoneze. „În condițiile în care în alte părți ale

Chinei mișcarea (anti)japoneză — A.B.) este oprimată, în Xi'an această se află sub conducerea deschisă și entuziastă a «tinărului mareșal» Zhang Xueliang — el fiind sprijinit cu căldură de trupele sale și chiar constrins să acționeze”, scria Nym Wales în ziarul *New York Sun*, din 26 octombrie 1936.

Conducerea Partidului comunist a căutat să stabilească contacte și cu reprezentanții Partidului național, cu conducătorii acestuia, inclusiv cu Jiang Jieshi, pentru a discuta condițiile unei noi colaborări între cele două partide. În cursul anului 1936, întâlnirile delegațiilor au devenit mai frecvente. La 25 august, Comitetul Central al Partidului comunist a adresat o scrisoare Partidului național, în care s-a arătat „pregătit să formeze un front unit revoluționar traic...”, singura cale justă pentru salvarea națiunii de cotropire și pentru asigurarea supraviețuirii ei”. Inițiativele Partidului comunist au fost acceptate de Partidul național. Toate aceste acțiuni învederau maturizarea colaborării tuturor forțelor naționale în cadrul unui front unit anti-japonez.

Fără vărsare de sînge

Dar cursul evenimentelor a fost brusc schimbat de o decizie neașteptată luată de Jiang Jieshi. El a hotărât începerea unei campanii fulgerătoare, care „să lichideze rămășițele bandiților roșii în cel mult o lună”. În acest scop, a ordonat concentrarea a 260 regimente, cu un efectiv de 300 000 oameni în regiunea învecinată cu bazele revoluționare. Orașul Xi'an — Linistea din Vest — a devenit martorul unor febrile pregătiri militare. Cară blindate și tancuri îi brăzda drumurile, înecînd în colbul galben priveliștea colinelor și satelor înconjurătoare, avioane de vînoare și de bombardament răscoleau albastrul cerului.

La 4 decembrie, a sosit la Xi'an Jiang Jieshi, în speranța, așa cum scrie în memoriile sale, că prezența sa acolo „va

¹ Zhang Zuoling (1875-1928), șeful puternicei cili militariste din nord-estul Chinei, mareșal al marinei și armatei terestre, deși era gata să colaboreze cu imperialismul japonez, nu a acceptat totuși să cedeze necondiționat interese economice și politice fundamentale ale Chinei. La 4 iunie 1928, agenții japonezi au organizat un atentat împotriva sa. Fiul lui, Zhang Xueliang, i-a moștenit, la vîrsta de 32 ani, poziția și gradele militare, devenind cunoscut ca „tinărul mareșal”, pentru a-l distinge de tatăl său.

acționa ca un factor stabilizator" al situației. „Tînărul mareșal" i-a ieșit în întîmpinare, salutîndu-l respectuos. În memoriile sale, Jiang Jieshi notează că în timp ce schimbau fraze convenționale, și-a amintit de o scrisoare ce-i fusese trimisă de Zhang Xüeliang, în noiembrie, și în care acesta îi cerea să fie trimis pe front, pentru „a-și îndeplini misiunea sfîntă de a lupta împotriva Japoniei". „Dacă dorința noastră va fi îndeplinită, atît eu cît și trupele mele, cu un efectiv de 100 000 oameni, vom urma Excelența Voastră pînă la capăt", promitea el. Jiang Jieshi, fiind informat că Zhang Xüeliang ar colabora cu „roșii", s-a hotărît să-l constrîngă să-i respecte ordinele, iar de nu, să-l disloce cu unitățile aflate sub comanda sa într-o provincie din sudul Chinei.

În zilele care au urmat, Jiang Jieshi, în calitate de comandant suprem, a convocat, în audiențe separate, pe comandanții celor două armate, pentru a tatonare reacțiile lor la ordinele primite și a le cere să treacă la executarea acestor ordine. Cei doi comandanți au încercat să opună rezistență, să susțină argumentat inoportunitatea acțiunii, dar Jiang Jieshi le-a spus categoric: sau se angajează în campania de nimicire a comuniștilor sau acceptă transferul lor în provinciile Anhui și, respectiv, Fujian. Generalii nu au cedat însă. La 7 decembrie, Zhang Xüeliang a sosit la reședința generalisimului, într-o audiență separată, cu intenția de a-l convinge să renunțe la războiul civil, pentru a putea realiza unitatea națională. Dar Jiang Jieshi a rămas impasibil. Bătînd cu pumnul în masă, el a declarat categoric că nu va renunța la campania împotriva comuniștilor.

Același răspuns l-a dat Jiang Jieshi și lui Yang Hucheng și altor comandanți de unități militare. Această atitudine i-a reproșat-o ulterior lui Jiang Jieshi și soția sa, Song Meiling.¹ „Mă îngrijorează mereu felul tău de a fi. Nu te străduiești să-ți împărțești cu

bunăvoință părerile celor din subordinea ta și nu-ți apleci cu modestie urechea la părerile lor", i-a scris ea.

Două săptămîni de maximă tensiune

În ziua de 9 decembrie 1936, în orașul Xi'an, tineretul a organizat acțiuni de amploare pentru a aniversa un an de la mișcarea patriotică a tineretului din Beiping. Coloana celor 15 000 studenți și elevi s-a îndreptat spre reședința lui Jiang Jieshi, scandînd: „Chinezii să nu lupte împotriva chinezilor!" „Să recucerim pămînturile natale!", „Sprijinul nostru președintelui Jiang, pentru a ne conduce în lupta anti-japoneză!". Poliția a primit ordin să tragă. Doi studenți au fost răniți. Jiang Jieshi i-a cerut lui Zhang Xüeliang să-i primească pe demonstranți „cu gloanțe, dacă ei numai așa înțeleg". Zhang Xüeliang a încercat să împiedice vărsarea de sînge. Ajuns la fața locului, s-a adresat demonstranților: „Aveți deplină simpatie — a spus el. Vă promit că într-o săptămînă voi răspunde cu fapte la revendicările voastre. Acum, vă rog, întoarceți-vă în oraș. Evitați vărsarea de sînge". Tinerii l-au ascultat.

În ziua următoare, 10 decembrie, Jiang Jieshi a convocat ședința Statului major. În cadrul ei, sub presiunea sa, s-au aprobat planul operațional al campaniei de exterminare a comuniștilor și ordinul de mobilizare a armatelor din China de nord-est și China de nord-vest și a trupelor de elită de sub comanda sa directă.

În zilele următoare, Zhang Xüeliang și Yang Hucheng — după ce între timp făcuseră noi încercări de a-l convinge pe Jiang Jieshi să-și schimbe atitudinea — au convocat pe comandanții de divizii ai celor două armate și i-au anunțat că au hotărît să-l aresteze pe Jiang Jieshi și să-l determine să lupte împotriva Japoniei. Toți cei prezenți au aprobat fără rezerve planul. În cursul aceleiași nopți, întregul Stat major, unitățile regulate și de jandarmi de sub comanda lui Jiang Jieshi au fost dezarmate

și arestate. Totul s-a desfășurat fără incidente.

Era așteptat acum numai Jiang Jieshi. Se preconizase să fie reținut cît mai discret posibil. În acest scop, o unitate a gărzii lui Zhang Xüeliang primise în zori indicația de a pătrunde neobservată în clădirea ocupată de generalisim și a-l „invita" într-un mod respectuos la Cartierul general al celor doi comandanți. Timpul trecea. Era 12 decembrie, dimineața. Se făcuse ora 9 și nu sosise nici o veste. Zhang Xüeliang se plimba de colo-colo în biroul său, tresărind la fiecare zgomet de pași de pe coridor, la fiecare țîrît de telefon. Era hotărît să îl recunoască pe Jiang Jieshi comandant suprem al armatei numai dacă accepta revendicările pregătite de el împreună cu Hucheng. Ele prevedeau, în primul rînd, reorganizarea guvernului din Nanjing și includerea în el a tuturor partidelor, pentru a-și asuma, împreună, sarcina salvării patriei, apoi încetarea războiului civil, eliberarea conducătorilor mișcării patriotice din Shanghai și ridicarea restricțiilor impuse mișcării patriotice a maselor, garantarea drepturilor lor politice, convocarea imediată a Adunării Naționale etc.

În sfîrșit la ora 10, s-a auzit motorul unei mașini și o portieră trîntită. Din automobil a coborît Jiang Jieshi. Peste o ființă sumară, purta o mantă de soldat. Avea fața palidă, cu reflexe pămîntii. S-a uitat în jur, întrebînd unde se află. I s-a răspuns că la cartierul general al generalului Yang Hucheng. A luat o mină vizibil liniștită. Frica ce-l stăpînea s-a risipit. Lovitura nu fusese organizată de comuniști, cu care se pregătea să se înfrunte, a constatat ușurat. S-a retras apoi în camera ce-i fusese rezervată. Se simțea epuizat. De-abia acum resimțea oboseala. În zori, cînd fusese trezit de zgometul schimbului de focuri de arme, escaladase un zid și urcase în goană spre virful muntelui, aflat în spatele reședinței sale. Aici fusese descoperit după o stîncă. Următorii îi oferiseră o mantă de soldat, apoi îl invitaseră la reședința generalilor.

Au urmat două săptămîni consumate într-o tensiune ma-

¹ Sora lui Song Qingling, văduva lui Sun Zhongshan (Sun Yat-sen).

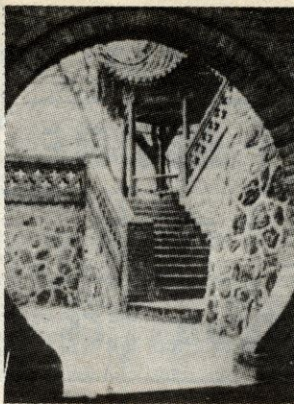
ximă. Elementele projaponeze din guvernul Nanjing, în frunte cu ministrul de război, s-au activizat. Ele au încercat să folosească prilejul pentru a-și pune în aplicare politica trădătoare. În acest scop, au ordonat bombardarea Xi'anului și declanșarea unui război civil general, care să favorizeze ocupația japoneză. În situația extrem de complexă creată, se făceau auzii adepții ideii ca generalissimul să fie judecat de un tribunal popular.

Cei doi generali păreau derutați. Trebuiau să adopte măsuri imediate, pentru a preîntîmpina un atac din partea guvernanților din Nanjing, a organiza viața politică și administrativă a regiunii și, în același timp, a începe tratativele cu Jiang Jieshi, pentru a atinge scopul urmărit prin arestarea lui — opunerea unei rezistențe unite a întregii națiuni. Opinia publică din marile centre ale Chinei, deși insuficient și deseori eronat informată despre desfășurarea evenimentelor, nemulțumită totodată de politica de nonrezistență a guvernului Jiang Jieshi, a primit cu profundă îngrijorare vestea arestării șefului statului.

Cu abilitate diplomatică

Elementele de stînga și patriotice din cadrul Partidului național și al guvernului s-au pronunțat pentru rezolvarea pe cale pașnică a incidentului. Lor li s-au alăturat și personalități de seamă, cu tendințe proamericane. În acel moment crucial, un rol de seamă a jucat, prin prezența de spirit, simț practic și abilitate de negociator, Song Meiling, soția lui Jiang Jieshi.

Partidul comunist, exponentul consecvent al dezideratului național din acel moment, a supus unei analize atente toți factorii care au concurat la declanșarea acestui incident și a hotărît să acționeze în scopul realizării unui front

Locul unde a fost arestat Jiang Jieshi

unit anti-japonez. La 16 decembrie, a sosit la Xi'an, la invitația expresă a celor doi generali, Zhou Enlai, în fruntea unei delegații a Partidului comunist. Acționînd cu spirit de răspundere pentru soarta țării, cu abilitate diplomatică, cu înțelegere pentru sensibilitatea fiecărui protagonist de care depindea rezolvarea acestei situații de criză, reprezentantul Partidului comunist s-a angajat într-o serie de tratative delicate cu cei doi generali, precum și cu delegația guvernului de la Nanjing, formată din Song Meiling, fratele ei, Song Ziwen, W.H. Donald, consilierul englez al lui Jiang Jieshi, și generalissimul. Zhou Enlai a acționat în spiritul politicii elaborate de Partidul comunist. El era gata ca, în interesul general al națiunii, să-l sprijine pe Jiang Jieshi în calitate de conducător al luptei anti-japoneze, dacă el se anagaja să renunțe la războiul civil și să unească toate forțele în lupta comună împotriva agresorului.

După lungi și anevoioase tratative cu Jiang Jieshi, acesta a promis verbal că „va înveta războiul civil și se va alia cu armata roșie chineză în lupta anti-japoneză”. Jiang Jieshi a invitat delegația Partidului comunist la Nanjing, pentru continuarea tratativelor. La 25 decembrie, însoțit de Zhang Xueliang, generalissi-

mul s-a întors la Nanjing¹. Datorită înțelepciunii și înțelegerii intereselor naționale de către Partidul Comunist Chinez, au triumfat rațiunea și dragostea pentru patrie.

Evenimentele de la Xi'an l-au convins pe Jiang Jieshi de necesitatea luptei active anti-japoneze. După escaladarea războiului de către militarismul japonez, în 1937, în urma unor anevoioase tratative, în septembrie același an, s-au pus bazele colaborării dintre Partidul național² și Partidul comunist, care a constituit temelia frontului unit național antinipon, menținut, în ciuda fricțiunilor și chiar a unor confruntări militare dintre cele două partide, pînă la victoria asupra agresorului în 1945. ■

¹ În privința atitudinii sale față de cei doi generali, Jiang Jieshi nu și-a respectat promisiunea. După întoarcerea la Nanjing, el l-a pus sub stare de arest pe Zhang Xueliang, dînd ordin totodată de dezorganizare a armatei comandate de Yang Hucheng. Zhang Xueliang a rămas prizonierul lui Jiang Jieshi, redobîndindu-și libertatea numai după moartea acestuia. În prezent se află în Taiwan.

Yang Hucheng a fost forțat să părăsească țara, în iunie, 1937. În noiembrie, s-a întors însă, pentru a-și pune forțele în slujba războiului anti-japonez, dar la 1 decembrie a fost arestat. La 17 septembrie 1949, Yang Hucheng a fost asasinat, din ordinul lui Jiang Jieshi, împreună cu fiul, fiica, secretarul său și familia acestuia, aghiotantul și garda lui personală.

² După izbucnirea războiului anti-japonez, Jiang Jieshi a fost ales liderul (zongcai) Partidului național (martie 1938), președintele Consiliului suprem al apărării naționale (februarie 1939), iar după izbucnirea războiului în Pacific, comandantul suprem al teatrului de război din China, Indochina și Thailanda (Iulie 1942). La 1 august 1943, a devenit șeful statului, ocupînd postul de președinte al guvernului național al Republicii China. În urma ofensivei japoneze din 1944, a deteriorării situației economice, țării și creșterii corupției în rîndurile armatei și aparatului funcționăresc, prestigiul său a scăzut. Intensificîndu-și acțiunile autoeractice, el a pierdut sprijinul elementelor patriotice și democratice din cercurile conducătoare. În condițiile cuceririi victoriei asupra agresorului (septembrie 1945), cînd s-a pus problema edificării unei Chine democratice și prospere, întreaga națiune s-a unit în lura Partidului Comunist Chinez, care a condus-o într-o luptă de eliberare încununată cu întemeierea Republicii Populare Chineză, la 1 octombrie 1949. Jiang Jieshi s-a refugiat, cu un anturaj restrîns, în Taiwan, unde a continuat să se autoîntituleze șeful guvernului național al așa-zisei Republici China. A decedat în aprilie 1975.

1926-1930 :

ÎN CULISELE

CRIZEI

DINASTICE (IV)

Conf. univ. dr. **MIRCEA MUȘAT,**

Conf. univ. dr. **ION ARDELEANU**

Încă în cursul primelor discuții pe care le-a avut în zilele de 6 și 7 iunie cu diverse personalități politice, Carol și-a dat seama că nu va fi pus în situația unei riposte ferme din partea guvernului sau a unor forțe politice hotărâte să-l împiedice a ocupa tronul. În jură exista o tensiune politică deosebită, care s-a extins chiar în rândurile conducătorilor Partidului Național-Tărănesc, lipsind guvernul de posibilitatea adoptării unei atitudini ferme și unitare. Fără îndoială însă, dacă în acel moment guvernul ar fi încercat să respingă aventura în care Carol și grupul său se lansaseră, o putea face, chiar dacă era vorba să înfrângă eventuala ripostă a celor două regimente comandate de Gabriel Marinescu și Paul Teodorescu. Dar în loc de aceasta, divizat ca părerii și voință,

guvernul a cedat pas după pas în fața lui Carol, ceea ce a permis acestuia să-și consolideze pozițiile, reușind să determine numirea de către guvern a generalului H. Cihoski, fost ministru de război și cunoscut adept al lui Carol, în calitate de comandant al tuturor trupelor.

Deruta provocată de sosirea neașteptată a lui Carol în mijlocul unor partide măcinate de dispute interne, lipsa de fermitate a guvernului, contactele stabilite la Cotroceni în noaptea de 6/7 iunie 1930 cu o serie de oameni politici, asigurarea sprijinului unor unități militare din București l-au dat lui Carol siguranța reușitei și i-au permis să-i comunice lui Maniu că „înțelege să-și ocupe tronul“.

Ultimele zile ale regenței și atmosfera politică în care această instituție dispărea din viața politică românească sînt povestite în însemnările lui R. Bossy, secretarul general al acesteia, cărora le facem loc în continuare.

7 iunie 1930. Generalul Athanasescu, care asistă, din depărtare, azi noapte, la sosirea lui Carol la Cotroceni, îmi spune că, venind acolo, generalul Condescu a întrebat pe ofițerii de vînători din ordinul cui au scos trupe. Ei au

răspuns că din ordinul prințului Nicolae, transmis prin colonelul Tătăranu, atașat militar la Paris, sosit odată cu Carol. La Palat, consternare: Stîrcea declară că s-a jurat credință regelui Mihai și că, deci, Carol poate fi cel mult regent. Sosesc regenții. Patriarhul îmi spune: „Dacă-l vrea armata! Eu m-am săturat!“; iar Sărățeanu: „Schimbare de front! Dacă-l vrea armata, ce să-i faci?“ Întră prințul Nicolae. „Schimbare de front, Alteță!“, exclamă Sărățeanu. Hiott se pre-

zintă și își înaintează demisia pe care, de formă, regenții nu o primesc pe loc. Dar, de fapt, nu încapă vorbă că Hiott încetează de a mai fi ministru al Casei Regale. Și pare că astă-noapte Carol primește formal de a intra în regență, ce este drept cu rezerva de a se proclama rege peste cel mult șase luni. După cite îmi spune Sărățeanu, azi dimineață și-a schimbat părerea și a declarat că, tare pe armată și pe Parlament, cere anularea actului de la 4 ianuarie 1926 și proclamarea sa

După cum mărturisea, Maniu urmărise cu totul altceva: „Planul meu era ca A.S.R. prințul Carol să intre în regentă; în timpul foarte scurt al funcției sale de regent, să se anuleze divorțul cu principesa Elena și să se aranjeze definitiv chestiunea d-nei Lupescu. Toate acestea terminate în câteva săptămâni, să fie proclamat rege, prin concursul și cu consensul regentei. Plan absolut exact gândit și pregătit, mai ales că, eram precis informat, [că] A.S.R. prințul Carol este decis sincer să nu revină d-na Lupescu [în țară]. În situația schimbată, am convocat pe cei trei regi pentru a le comunica dorința A.S.R. prințului și ne-am înțeles ca A.S.R. prințul Nicolae, patriarhul și cu mine să ne prezentăm la A.S.R. prințul Carol pentru a-l convinge să renunțe la planul de a se proclama rege, să consimtă a intra în regentă. Ne-am prezentat, am expus situația, dorințele și argumentele noastre, dar fără rezultat. Altea Sa Regală principele Carol a declarat că dorința lui este să fie proclamat rege, dar firește că se va supune voinței reprezentanților națiunii”.

În această atmosferă s-a întrunit Consiliul de Miniștri în dimineața de 7 iunie 1930: Maniu a propus ca situația lui Carol să fie reglementată prin includerea lui mai întâi în regentă, în calitate de „prim-regent”; pentru o astfel de soluție s-au pronunțat însă numai o parte a membrilor guvernului, printre care Virgil Madgearu, Voicu Nițescu, Al. Vaida-Voevod, Șt. Cicio-Pop — președintele Camerei — și Traian Bratu, președintele Senatului. Majoritatea miniștrilor, în frunte cu Ion Mihalache și Grigore Iunian, au optat pentru proclamarea lui Carol ca rege.

Despre discuțiile purtate în Consiliu, Maniu nota: „Încă în decursul ședinței Consiliului de Miniștri s-a prezentat o mare delegațiune (peste 30 membri ai P.N.Ț.) a parlamentarilor din partidul nostru, deputați și senatori. I-am primit imediat după ședința Consiliului. [Aceștia]..., membri foarte devotați și distinși ai partidului, în raporturi excelente cu mine, mi-au comunicat că parlamentarii partidului nostru sînt de părere că A.S.R. prințul Carol să fie proclamat imediat rege și m-au

rugat să nu pun piedică realizării dorinței parlamentarilor. Am văzut imediat că problema a ajuns pe o pantă de unde nu mai poate fi întoarsă, am prevăzut urmările reale ale faptului că A.S.R. prințul Carol va fi proclamat rege, fără a fi aranjat chestiunea principesei Elena și a d-nei Lupescu. Dar, nu mai puțin, am văzut că în contra opiniei publice, în contra părerii parlamentarilor, a majorității Consiliului de Miniștri și în contra voinței A.S.R. prințului Carol, nu are înțeles să forțez părerea mea, pe care chiar dacă aș impune-o, tot nu ar mai putea avea roadele la care tindeam eu. Am recurs la singura soluțiune logică și onorabilă; m-am supus eu opiniei publice și majorității guvernului, dar neputînd purta răspunderea acestei soluții mi-am dat demisia și l-am propus pe dl. Mihailescu succesor. Acesta nu a primit, l-am propus pe dl. Mironescu, care a binevoit a primi”.

Așadar motivînd că nu a putut „realiza în sinul cabinetului acordul asupra chestiunii constituționale”, în după-amiaza zilei de 7 iunie 1930, I. Maniu și-a prezentat demisia.

Consiliul de Miniștri a exprimat ipoteza formării unui guvern național, compus din membri ai majorității, împreună cu Nicolae Iorga, dr. N. Lupu, G. Brătianu și Octavian Goga, guvern de 24 ore, care să primească jurămîntul regelui, apoi să-și dea demisia, pentru ca noul rege să desemneze guvernul ce va crede de cuviință. Această formulă a fost însă părăsită în urma discuțiilor și a hotărît ca guvernul Maniu să demisioneze. Actul în sine, unit cu descompletarea regentei, ar face să treacă puterile constituționale — conform art. 81 din Constituție — asupra Adunării Naționale, care va proclama rege pe prințul Carol. Soluția aceasta a găsit aprobarea majorității, iar Iuliu Maniu s-a dus la orele 6 la „înalta regentă”, prezentîndu-și demisia; el a arătat că nu-și putea călca jurămîntul depus în fața regelui Mihai. Aceste scrupule „legaliste” — pe care Maniu le considera drept virtute — ascundeau, în fapt, fuga de răspundere în fața unui act de care el era, oricum, mai vinovat decît Mironescu.

Vintilă Brătianu a respins cu violență orice propunere de colaborare cu Carol, dînd cuvînt

imediată ca rege. Schimbarea se atribuie generalului Prezan [care a] fost în audiență la dînsul. Se contramandază cele două trăsuri „la Daumont” (una pentru Carol și Nicolae, alta pentru patriarh și Sărățeanu) ce Drossu fusese însărcinat a pregăti.

Întrevederi nenumărate ale lui Maniu cu regentii, cu Carol, cu colegii săi din ministere. Pînă și patriarhul se duce să vadă pe Carol și are, cu dînsul și Nicolae, o convorbire amurată, pe care mi-o relatează apoi: „Nu ne sili să ne călcăm jură-

mîntul față de fiul Alteiței Tale! Primește mai bine să fii regent!”. Carol ar fi răspuns că dacă prestează jurămîntul ca regent și apoi, mai tîrziu, se proclamă rege, și-ar călca el jurămîntul. Ar fi încheiat, într-un mod cam „deplasat”: „Mai bine să vă călcați dv. jurămîntul, decît să mi-l calc eu”. Se ajunge la formula următoare: față de insistențele lui Carol de a fi proclamat rege, guvernul Maniu, care a jurat credință regelui Mihai și regentei, își dă demisia și propune un

guvern Mihailescu, Vaida sau Mironescu. Cei doi dintii declinînd „onoarea”, Mironescu formează noul guvern, care prestează jurămîntul la ora 9 seara. Regenta, care nici ea „nu-și poate călca jurămîntul”, se descompletează prin demisiile patriarhului și a lui Sărățeanu. Guvernul Mironescu preia astfel puterile și prerogativele constituționale și el va efectua detronarea regelui Mihai. Nici cei doi regi, nici Maniu nu vor fi fost sperjuri. (O, sfinte Ignățiu de

de ordine: „Nu stăm de vorbă cu ex-prințul Carol și nu ne învoim. Ia nici un fel de restaurare”. Aceeași atitudine a adoptat-o și I.G. Duca, care declara în cadrul ședinței Comitetului de direcție al P.N.L. din ziua de 7 iunie 1930: „Să-mi dați voie să fac în fața dumneavoastră acest examen al conștiinței mele și cred că îmi veți admite că sub imperiul întâmplărilor de azi-noapte mi-am stabilit convingerea în această chestiune... Am scrutat tot ce-mi poate spune judecata și conștiința mea și două motive (unul de ordin etic și altul de ordin politic și național) mă împiedică definitiv să primesc soluția de azi. Am fost prea strâns legat de opera regelui Ferdinand I și a lui Ion I.C. Brătianu, am slujit țara sub conducerea acestora în timpuri care prin nimic nu se pot șterge, așa încît este firesc ca să urmez în totul hotărîrea lor.

Aș considera să mă dezonoroz făcînd altfel și deci să sfîrșesc cariera mea politică cu un act de dezonorare. Aș trece totuși peste dezonorarea mea, dacă aș avea conștiința că slujesc un mare interes politic și național

Am însă absolută convingere contrarie. Fapta de astăzi-noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și situațiunii țării în toate privințele.

La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc, chiar dacă viața mea politică ar lua sfîrșit azi... Eu v-am spus întreg gîndul meu de la care nimic pe lume nu mă va abate”.

In fond, noul guvern prezidat de G.G. Mironescu avea misiunea de a organiza actul restaurației. Imediat ce a depus jurămîntul, președintele Consiliului de Miniștri a prezentat regentei spre aprobare un proiect de lege prin care se abrogau articolele 6 și 7 din Statutul Casei Regale, potrivit cărora Carol pierduse drepturile politice și pe acela de a se întoarce în țară timp de 10 ani, începînd din 1926. Proiectul viza, în mod clar, reînțelegerea lui Carol în drepturile sale de principe

moștenitor al coroanei României¹. Înțelegînd acest fapt, C. Sărățeanu și patriarhul Miron Cristea și-au dat demisia din regentă, iar Reprezentanța Națională a fost convocată „pentru a decide asupra exercitării prerogativelor regale”. În Adunarea Deputaților și în Senat, guvernul a prezentat proiectele de lege menționate, precum și un alt proiect de lege prin care regele Mihai devenea moștenitorul tronului și primea titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia”; toate au fost aprobate după discuții sumare.

Întrunite în ședință comună, sub numele de Reprezentanță Națională, Adunarea Deputaților și Senatul au ascultat proiectul de lege prezentat de Grigore Iunian, în numele

¹ Relatînd acest moment, Pamfil Seicaru consemna, referîndu-se la N. Iorga, aflat în incinta Camerei Deputaților: „N. Iorga își exprimase față de G.G. Mironescu opunerea lui la sfîrșirea actului din 4 ianuarie. N. Iorga șocotea că toate artificile de drept constituțional nu puteau acoperi realitatea detronării regelui Mihai. Cînd Mihai Manollescu a încercat să-l înduplece, spunîndu-i că Mihai va fi numit printr-un vot al Parlamentului „Mare Voievod de Alba Iulia”, N. Iorga a răspuns: «Ce este bazaconia asta, Mare Voievod de Alba Iulia? La ce corespunde în tradiția istorică a țării? Este o încercare de a imita monarhia franceză; îl vom da titlul de Mare Voievod de Alba Iulia, ca un echivalent al titlului conte de Chambord. Este o imitație ridiculă. Iar numindul prînt moștenitor înseamnă că retrogradăm pe regele Mihai. Titlul Mare Voievod are ceva de operetă. M-am opus singur, în Consiliul de coroană din 31 decembrie 1925 ca să se modifice succesiunea la tron. Dl. Iuliu Maniu nu m-a sprîlșit, tăcerea lui tactică ne-a dus la această situație în care sîntem constrînși să acceptăm instabilitatea constituțională, instabilitatea unei țări care nu este viabilă decît prin statornicia ei. Prințul Carol în regentă? Este unica soluție cumințe: tatăl, tutorele fiului; îl ajută, îl formează. Și de ce dl. Maniu nu are curajul să prezideze actul detronării regelui Mihai? Ce este comedia aceasta a unor ipocrite scrupule constituționale?». Adresîndu-se apoi direct d-lui Mironescu, care venise împreună cu Mihail Manollescu la pupitrul lui N. Iorga, li spuse: «Ți-a dat d-tale sarcina aceasta îngrată, și d-ta, din disciplină de partid, ai acceptat-o. Stil ce este această comedie? Tartuffism constituțional. Faceți ce vreți. Să nu vie ziua căinții. Și d-ta ești jurist, d-le Mironescu. Vei analiza divorțul principesei Elena, mama regelui Mihai? Dar ca să anulezi divorțul mai e nevoie de consimțămîntul prietelui, deoarece ea a stăruit să i se admită divorțul. Ai consultat-o dacă acceptă? Sîntei țare grabiți să faceți formalitățile detronării lui Mihai și proclamării lui Carol ca rege. Vă privește».

N. Iorga a strîns paginile unei cărți căreia îi făcea corecturi, și-a luat geanta și a părăsit incinta Camerei Deputaților”.

Loyola)¹. Dar ce vom putea spune de guvernul Mironescu care, în clipa în care jura credință regelui Mihai, hotărîse deja toate formalitățile pentru detronarea lui. Cu acest prilej, Mironescu îmi spune: „Ce evenimente nașteptat! Trebuie să fiu 24 ore prim-ministru ca să le fac un serviciu. Eu aș fi preferat să fie Mihalache, dar m-au vrut pe

mine, care sînt mai cunoscut în străinătate”...

9 iunie 1930. Predau arhiva fostului Secretariat General al Regentei, bibliotecarului Palatului, Chirileanu² și directorului Cancellariei ministrului Casei Regale. Hiott face la fel. Îmi iau rămas bun de la funcționari și cer să mă prezint foștilor regenți de plecare. Prințul Nicolae este la Curtea de Argeș, îmi transmite că mă va vedea la întoarcerea sa. Patriarhul mă primește în gră-

dina sa. Recapitulăm cei aproape trei ani de regentă. „Nu puteam împiedica cele ce s-au întîmplat cînd însuși unchiul regelui Mihai, prințul Nicolae, a pus la cale îndepărtarea sa de pe tron. Dar n-am fost sperjur. Numai după proclamarea lui Carol am pășit în incinta Adunărilor Naționale, ca senator de drept ce sînt. Deși am fost rugat să primesc eu jurămîntul, l-am lăsat pe vicarul meu în locul meu, ca să nu particip la ultima formalitate a descău-

¹ Ignatîu de Loyola (1491-1556), călugăr spaniol, adversar al Reformei; fondator al Ordinului cavalerilor iezuiți și primul general al acestuia (1541).

² Magazin istoric, nr. 3/1982.

„citorva sute“ de parlamentari, prin care legile din 4 ianuarie 1926 erau anulate, astfel încît coroana revenea de drept lui Carol. Luînd cuvîntul în calitate de preşedinte al P.N.Ţ., Maniu a declarat că majoritatea parlamentară primeşte această propunere „şi se alătură cu însufleţire ca Reprezentanţa Naţională să declare ca moştenitor al tronului pe Alţea Sa Regală principele moştenitor Carol“. Reprezentanţa Naţională a hotărît, cu 485 bile albe şi 1 neagră, proclamarea lui Carol ca rege.

În legea adoptată de Reprezentanţa Naţională la 8 iunie 1930, prin care principele Carol era proclamat succesor la tronul României se arăta:

„Articol unic. Corpurile legiuitoare întrunite într-o singură adunare şi constituite ca Reprezentanţele Naţionale declară anulată

Legea promulgată prin înaltul decret regal nr. 13, publicată în *Monitorul oficial*, nr. 4 din 5 ianuarie 1926, prin care s-a primit renunţarea principelui Carol la succesiunea tronului şi la toate drepturile, titlurile şi prerogativele de care, în virtutea Constituţiei şi a statutelor regale, se bucura, ca principe moştenitor şi membru al familiei domnitoare.

Declară, de asemenea, anulată legea promulgată prin înaltul decret regal nr. 14 din 4 ianuarie 1926, prin care Reprezentanţa Naţională primeşte regenta numită de Majestatea Sa, regele Ferdinand I“.

După depunerea jurămîntului, Carol II şi-a exprimat hotărîrea de a strînge „într-un mănunchi pe toţi cei care au voinţa şi puterea de a colabora pentru propăşirea patriei“ şi a adresat un apel insistent la „toţi“ românii „fără deosebire de opinie politică“, să se strîngă „în jurul tronului“.

Astfel era formulată o idee cardinală a noului monarh şi anume aceea de a governa peste partide. Partidele burgheze, cu excepţia Partidului Naţional-Liberal, şi-au exprimat adeziunea faţă de actul de la 8 iunie 1930. În manifestul către ţară, referitor la proclamarea regelui Carol II, semnat de Vintilă Brătianu la 8 iunie 1930, se arăta: „Faţă de lovitură de stat care a răsturnat ordinea con-

stituţională statornicită de regele întregitor de neam, Partidul Naţional-Liberal declară că nu se solidarizează cu actele săvîrşite. Motivele care au determinat grava şi dureroasa hctîrire a regelui Ferdinand nu au încetat de a exista. Din nenorocire ele rămîn întregi; iar în condiţiunile în care s-a săvîrşit lovitură de stat, cu complicitatea unui regim compromis ca ultimă consecinţă a îndelungatelor lui uneltiri şi prin încercarea de amestec a unor elemente din rîndurile armatei naţionale, care trebuie să rămînă în afara şi pe deasupra luptelor politice, dovedesc cu prisosinţă că ne aflăm în faţa unei aventuri primejdioase pentru interesele generale ale ţării şi compromiţătoare pentru însuşi principiul monarhic...

Partidul Comunist Român a apreciat restauraţia ca un act profund reacţionar, iar Partidul Social-Democrat, manifestîndu-şi îngrijorarea faţă de soarta regimului parlamentar constituţional, în declaraţia publicată în ziarul *Socialismul*, din 15 iunie 1930, arăta:

„Este de la sine înţeles că, faţă de acest eveniment, muncitorimea organizată nu are de apărut sau afirmat nici un interes de ordin dinastic. Republicană prin program şi convingere, ea consideră cele petrecute la 8 iunie 1930 ca un fapt îndeplinit. Neavînd nici un motiv de a apăra ordinea constituţională stabilită de liberali, ea nu este împinsă nici la negarea ordinii noi statornicite de parlamentul naţional-ţărănesc, după cum — pe de altă parte — nimic nu o determină să o susţină. Schimbările de persoane ce se petrec în aşezarea regimului monarhic nu prezintă nici o importanţă directă pentru muncitorime. Cîtă vreme acest regim dăinuieşte, se ia act de ele, pur şi simplu. De aceea, muncitorimea nu este chemată a se pronunţa nici pentru, nici contra noii stări de lucruri... Eventualitatea reorientării politice însă trebuie să ne preocupe în modul cel mai serios. Se va menţine regimul românesc parlamentar s. constituţional, atît măcar cît l-a putut cucerii poporul românesc pînă în prezent? Va veni, poate, o eră de accentuată dezvoltare progresivă? Sau ne aşteaptă dictatura militară, autocraţia după model iugoslav, predomina-

nării regelui Mihai“. Se teme de o eră de persecuţii care, adăugată la criza economică, va micşora curînd entuziasmul bucureştean. Reamintindu-mi ieşirea lui Carol: „Mai bine să vă călcaţi dv. jurămîntul, decît să mi-l calc eu“, îmi spune că dacă aceste cuvînte n-ar fi fost rostite în picioare, în momentul despărţirii, i-ar fi răspuns: „Alţea Ta, dacă-ţi calci jurămîntul, măcar o faci în folosul propriu. De ce vrei ca noi să ni-l călcăm în folosul altuia?“ Ca încheiere îmi spune: „Eşti diplomat, mai du-te

prin străinătăţi să mai vezi şi altele!“ Apoi îmi mulţumeşte călduros şi afectiv pentru serviciile aduse. „M-ai înconjurat cu credinţă şi cu dragoste, se pare că mai mult ca pe ceilalţi doi“. Îi răspund că, în afară de simţămintele deosebite ce le aveam în mod firesc pentru capul bisericii din care fac parte, mi-am îndeplinit misiunea în mod egal de conştiincios şi corect faţă de toţi regenţii. Îi mulţumesc, la rîndul meu, pentru bunăvoinţa arătată.

Trec apoi acasă la Sărăţeanu, care îmi mulţumeşte, de asemenea, pentru concursul dat şi îmi spune foarte amabil: „Plec fără nici o amărăciune. Regret numai că nu ne vom mai întîlni în fiecare zi“. Îi exprim şi eu mulţumirile mele. Vorbim de ultimele evenimente. Îmi destăinuieşte mirarea lui Maniu faţă de Carol care, la ora 2 noaptea, îl asigură că se mulţumeşte cu un loc în regenţă, iar dimineaţa cere coroana. Mirarea este principuită şi de repetatele declaraţii, făcute în exil, că nu rîvneşte la locul propriului său

rea elementelor reacționare care de atîta timp pîndesc momentul oportun?"

Revenirea în țară și urcarea pe tron a lui Carol nu au fost așadar rezultatul unui consens al partidelor și oamenilor politici, ci, din contră, urmarea contradicțiilor și disensiunilor dintre aceste partide. Pudicitatea constituțională a lui Maniu nu l-a impresionat pe Carol; zig-zagurile, abilitățile, expedițiile de care s-a servit au fost departe de a constitui o forță de intimidare. Mai mult, n-ami întîmpinînd nici o rezistență, Carol a înțeles că toate îndrăznelile îi vor fi îngăduite.

Și partidul liberal a dat dovadă de insuficiență fermitate. Pentru Carol, arăta Pamfil Seicaru, „aceste acte de lășitate au fost îndemnul care l-a dus la dezastru: nu a întîmpinat nici o rezistență politică, cu toate că opunerea guvernului și a Parlamentului nu ar fi dezlănțuit un război civil. Și în domeniul moral, ca și în domeniul fizic, nu te reazimi decît pe ce îți rezistă. Lucrurile s-au desfășurat așa de ușor de la 6 iunie pînă la 13 iunie, încît fără să-și dea seama, personalul politic al României a creat psihologia tipică a regelui Carol; își poate permite orice, neexistînd voinți capabile să-i opună o rezistență eficientă în scopul de a apăra unele principii. Partidele i s-au arătat compuse din moluși, oameni politici nevertebrați”.

Modul în care s-a pus capăt „crizei dinastice” la 8 iunie 1930 a marcat o deplasare spre dreapta a forțelor politice ale claselor dominante, o consolidare a pozițiilor forțelor conservatoare; aceasta a însemnat, implicit, o lovitură dată democrației, care nu reușise, în condițiile diviziunii și dispersării forțelor sale, să imprime un curs pozitiv desfășurării evenimentelor. În ceea ce privește rolul cercurilor imperialiste din străinătate, el a avut, fără îndoială, importanța sa, în funcție de interesul acestora de a asigura o anumită stabilitate politică în România, de natură să ofere garanția plasamentelor lor. Acest sprijin, acordat îndeosebi de cercurile monopoliste din Franța, era cu atît mai indicat pentru ele cu cît Carol a făcut numeroase declarații atît înainte de întoarcerea în țară cît și după aceea, prin care arăta că este adeptul unei

largi participări a capitalului străin la exploatarea bogățiilor naționale. Totuși, acest rol nu trebuie supraestimat și, în orice caz, nu trebuie să fie identificat cu impunerea domniei lui Carol de către aceste cercuri.

După ce a prezidat actul restaurației, G.G. Mironescu și-a depus mandatul în seara zilei de 8 iunie 1930, pentru că noul rege să-și exercite dreptul constituțional de a numi pe președintele Consiliului de Miniștri și a primi jurămîntul guvernului. Carol II a încredințat mandatul lui Iuliu Maniu, dar acesta a refuzat, sub motiv că starea sănătății îi impunea „un imediat repaos de cîteva luni”.

La sugestia lui C. Argetoianu, Carol l-a abordat pe generalul Prezan, dar nerezînd în tentativa sa, acesta și-a depus mandatul la 13 iunie. Înțelegînd că un guvern care nu se bucura de sprijinul parlamentar al Partidului Național-Tărănesc era virtualmente căzut, că nu putea trece la dizolvarea Corpurilor legiuitoare care-l proclamasera rege cu numai cîteva zile în urmă, Carol a trebuit să-l solicite din nou pe Maniu care, de astă dată, a acceptat. În acest guvern au fost incluși: Al. Vaida-Voevod — ministru de interne, G.G. Mironescu — ministru de externe, Mihai Popovici — ministru de finanțe, Pantelimon Halippa — ministru de stat, ad-interim la muncă, Ion Mihalache — ministru al agriculturii și domeniilor, Grigore Iunian — ministru al justiției, Virgil Madgearu — ministru al industriei și comerțului, N. Costăchescu — ministru al instrucțiunii publice, general adj. C. Condescu — ministru al armatei, Mihail Manoilescu — ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor.

De altfel, în momentul cînd Maniu depunea jurămîntul ca șef al guvernului, regele Carol nu avea nici un motiv de nemulțumire față de Partidul Național-Tărănesc, care îi legitimase lovitura de stat. Mai mult, Iuliu Maniu a ținut să satisfacă dorința regelui, încredințînd Ministerul comunicațiilor lui Mihail Manoilescu, cu toate că nu era membru al P.N.Ț. și nici deputat sau senator. Concesia fusese făcută cu intenții împăciuitoare, dar

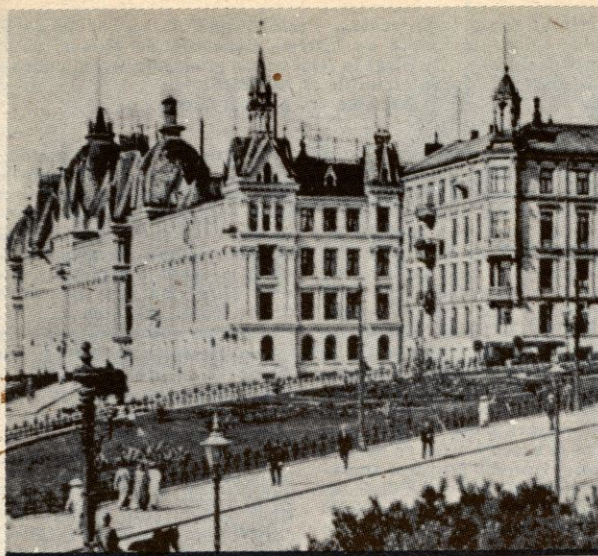
(Continuare în p. 52)

fiu și că vrea să se întoarcă în țara lui în orice condiții. Îl întreb dacă știa de mult data exactă a întoarcerii lui Carol. Îmi spune că a aflat de ea numai după faptul îndeplinit. „Cred, zic eu, că discreția aceasta a guvernului față de dv. era cam exagerată!” Și-i arăt că, după mine, singura vină o are guvernul, care ar fi putut împiedica acest lucru, în loc de a-l încuraja. Să dea Dumnezeu acum să nu ai-bă de suferit țara după această lovitură de stat. Sărățeanu crede ce se va găsi o modali-

tate ca să fie și el senator de drept și că i se vor acorda oarecari avantaje și onoruri. Ne despărțim cordial și prietenește.

11 iunie 1930. Audiență de plecare la prințul Nicolae, unde sînt anunțat: fost secretar general al regentei. Întrevederea extrem de cordială. Mulțumesc principelui pentru încrederea și bunăvoința arătată. Stringîndu-mi amical mina, dînsul îmi mulțumește pentru serviciile aduse: „Știu că misiunea d-tale era adesea grea și delicată. Nu este ușor să

împaci trei capete”. Mă întrebă ce doresc să fac. Expri-mîndu-i dorința de a pleca pentru cîtva timp în străinătate, mă roagă să-i spun ce legăție mi-ar conveni. Îi citez: Londra, Paris, Berna. Vorbim de noul său post de comandant al celor trei armate, de uscat, marină și aeronautică. „Regret de a nu avea numai aeronautica: așa o să am ceva mai puțin precis de făcut. Și apoi, trei șefi de stat major. Iar dau de trei. Nu pot să scap de regentă...” ■

MISIUNE DIPLOMATICĂ LA CHRISTIANIA

Z. S. ȘEINIS

Moscova, începutul anilor '50 al secolului nostru. Foarte rar, dintr-o locuință de pe strada Kaluga, nr. 11, leșea un cărucior de invalid, purtând o femeie în vîrstă, mai degrabă întinsă decît șezînd. Fața ei mai păstra trăsăturile unei frumuseți apuse. Observînd căruciorul, milițianul din colț oprea circulația, îl aștepta să treacă pe celălalt trotuar și abia apoi dădea drumul mașinilor.

Ultimele luni de viață ale acestei femei n-au fost deloc ușoare. Prin fața ochilor i se perindau epoci întregi, generațiile se schimbaseră, prietenii de o viață îi muriseră. Maksim Litvinov, cu care coresponda zilnic, era din ce în ce mai bolnav. La 17 septembrie 1951, cu trei luni și jumătate înainte de a muri, fostul comisar al poporului pentru afaceri externe primea de la ea această scrisoare:

„Dragă Maksim Maksimovici!

Fiul meu m-a rugat să vă transmit că doctorul Nahodkin este de acord să vă vadă.

In imagine: Christiania (azi Oslo), capitala scandinavă unde și-a început activitatea diplomatică europeană Aleksandra Kollontai.

Trebuie însă să vină să-l ia o mașină, altfel nu dă consultații...

În ce dispoziție mai sînteți?

Dacă ați reușit să parcurgeți manuscrisul meu, vă rog să mi-l înapoiați cît de repede, pentru că lucrez încă la el.

Cum dormiți noaptea? Pe mine mă ajută grozav fanodormul, o singură pastilă seara, cu puțină apă, de preferință caldută... Dormi bine și te scoți cu capul limpede...

A Dumneavoastră,
A. Kollontai“

Proza vieții...

La 9 martie 1952, cu exact zece zile înainte de a împlini 80 ani, expeditoarea acestei scrisori murea. Rămășițele ei pămîntești odihnesc la Cimitirul Novodevici, alături de mormintele lui Cicerin¹ și Litvinov².

În ultimii ani de viață, Aleksandra Kollontai aproape că nu mai părăsise Moscova. Sănătatea îi era tot mai șubredă. Energia care îi mai

^{1,2} Magazin istoric, nr. 4/1969; 1/1967, 9/1982.

rămăse o folosea pentru a-și scrie memoriile, pe care, din păcate, nu le-a terminat: „Greșim că nu lăsam istoriei fle și corespondența între membrii de partid din vremea noastră. Uneori, ea oferă un tablou proaspăt al celor

petrecute... Peste o sută de ani ar putea fi citită cu interes. Generația de atunci ne-ar înțelege în felul acesta greutățile, ne-ar cunoaște victoriile și realizările“.

Dar cine era această femeie?

La o ceașcă de ceai cu Litvinov

Să începem clasic, cu ziua nașterii. „19 martie 1872. Sankt-Petersburg. Într-o vilă de pe strada Sredne-Podiaceskaia nr. 5, la etajul II, în familia ofițerului de intențență Mihail Alekseevici Domontovici se naște o fetiță cu ochi albaștri, ca ai mamei ei, Aleksandra Aleksandrovna. Părinții au vrut să o boteze Maria, apoi s-au răzgândit și i-au zis Șura. Fetița aceea eram eu“. Așa debutează unul din numeroasele caiete memorialistice rămase de la Aleksandra Mihailovna Kollontai, revoluționar sovietic de prestigiu, diplomat, publicist, organizator al mișcării de femei. 18 ani mai târziu, la 19 februarie 1890, aceeași fetiță Șura, domnișoară acum, îi scria prietenei sale Elna: „Dragă Elna! Mă distrez satisfăcător. În ianuarie am fost prezentată împărăte-

sei, apoi am participat la două baluri la Curte. Primul, foarte mare, cu peste 3000 invitați, nu mi-a prea plăcut, deși în jur erau mult lux, multă eleganță. Al doilea, mai mic, un bal-concert, a fost un vis. Au luat parte numai vreo 400 persoane. Am întâlnit mulți cunoscuți și m-am distrat de minune. Cel mai tare m-a impresionat cina. Cele trei saloane mari ale palatului, încadrate de arbori înfloriți, erau o adevărată mare de flori. Am cinat la aceeași masă cu moștenitorul tronului (viitorul împărat Nicolae II — Z.S.)...A, să nu uit, mama mi-a promis că îmi cumpără un cal de călărie...“

Și astfel, într-o veche familie nobiliară, a crescut o fetiță foarte frumoasă cu ochi albaștri. A avut o copilărie luminoasă, neîntunecată de nici un nor, cu guvernanțe, dădace, servitori, vizitii, bucătări, cu cei mai buni pedagogi din Sankt-Petersburg, care au învățat-o pe „fetița Șura“ engleza, franceza și germana.

Peste mulți ani, la întrebarea scriitoarei Lidia Fortunato ce a împins-o pe calea revoluției, Kollontai a răspuns foarte rezonabil: nimic nu m-a împins. Au mai trecut anii și, la aceeași întrebare, de data aceasta pusă în cadrul unei anchete, replica a fost: „Ce m-a adus pe drumul socialismului și comunismului? În nici un caz condițiile grele de viață din copilărie. Am avut o copilărie veselă, normală, în mijlocul unei familii cultivate, într-un mediu progresist, fără un lux exagerat, dar și fără tradiții burgheze și prejudecăți împovăraătoare. Nedreptate și inegalitatea pe care le vedeam dincolo de cercul îngust al familiei mele, în Rusia țaristă, m-au indignat dintotdeauna însă, de când eram mic copil. Ele m-au îndemnat la luptă pentru o lume mai bună și mai dreaptă, pentru a nu mai fi sărăcie, foame, asuprire și samavolnicie“. După care a adăugat: „nu poți fi fericit dacă în jurul tău e nefericire“.

Ilustrative pentru caracterul Șurei sînt și însemnările din jurnal despre guvernanta sa, o englezoaică: „Miss provine dintr-o familie săracă. Tatăl ei este căpitan de goletă. A orbit și acum și-a pierdut pînă. Miss este cea mai mare dintre copii. Trebuie să-i înțrețină pe toți... Sărărilor le este tare greu, surorile ei nu au îmbrăcăminte de iarnă“.

În 1889 (avea atunci 17 ani), Aleksandra a refuzat cu încăpăținare să se mărite cu „excelelența sa“ generalul Tutolmin, aghiotant al împăratului Alexandru III, deși era „cel mai tinăr general din armata țaristă“, cum îi spusese tatăl ei, generalul Domontovici. „Nu mă mărit decît cu omul pe care am să-l iubesc“, fusese răspunsul rîtos al fiicei. Și se va ține de cuvînt, împotriva opoziției familiei. Alesul va fi verișorul ei, Vladimir Kollontai, un ofițer mai degrabă sărac decît bogat, fiul unui polonez participant la răscoală [de eliberare națională] din 1863, exilat în Siberia și stabilit apoi în Gruzia. În 1893, Șura devenea doamna Kollontai, iar un an mai târziu avea un fiu, pe Mihail. Baricadele revoluției erau încă departe.

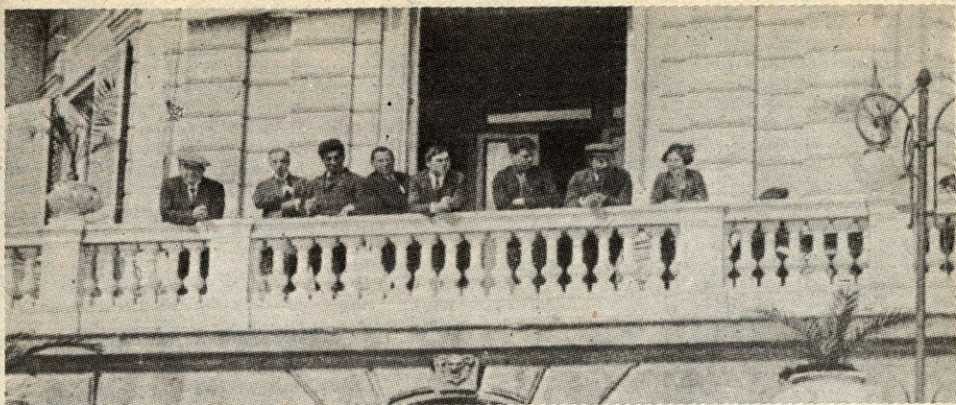
La sfîrșitul secolului XIX, Rusia era în fierbere. În 1894, Alexandru III a murit, în Crimeea. A urmat la tron Nicolae II, acela cu care cinase, la aceeași masă, Aleksandra Domontovici, la balul-concert de la palat. Capitalismul se dezvoltă furtunos. În 1895, Lenin creea „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“, primul embrion al partidului revoluționar, care se baza pe mișcarea muncitorească. În acei ani, în casa fostei sale învățătoare, la o ceașcă de ceai, Aleksandra Kollontai a venit în contact cu o serie de mariști, de oameni progresiști, cu vederi largi, a aflat de la ei că numai clasa muncitoare, sub conducerea partidului marxist, își poate apăra interesele vitale.

În pragul noului secol, tinăra Aleksandra Kollontai frec-

¹ Reproducem acest articol din revista sovietică *Novia i noveiaia istoria*, nr. 4/1985. Este scris de istoricul Zinovii Savellevici Șenis, autor al unei suite de lucrări despre personalități ale partidului comunist și ale diplomației sovietice, printre care *Soldatii ai revoluției: zece portrete* (edita la 2-a, 1981) și *Drum spre înălțimi. Pagini din viața Aleksandrei M. Kollontai* (1984). Tot despre A.M. Kollontai, Șenis mai semnează două articole în revista *Novii mir*, nr. 4-5/1982, din care, în această versiune, am inserat și noi cîteva fragmente. După cum declară la începutul acestor articole, autorul a folosit, la întocmirea lor, „numeroase documente de arhivă, scrisori, jurnale și însemnări personale ale Aleksandrei Kollontai, alte documente și scrisori din arhive personale, care mi-au fost puse la dispoziție de posesorii lor sau de moștenitorii. Extrem de rodnic pentru mine s-au dovedit frecventarea Bibliotecii Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. și vizitele la Emy Ghenrihovna Lorensen — prietenă apropiată, de o viață, și mulți ani secretară a diplomatei —, unde am studiat și corespondența lor din anii '30“.

Traducerea de față, prezentată într-o formă prescurtată, cuprinde, intercalate, și o mare parte din aceste scrisori, preluate din *Novii mir*.

Titlul și subtitlurile aparțin versiunii românești.

Delegația sovietică la Conferința de la Rapallo, din 1922 (prima din dreapta — A. Kollontai)

venta cursurile universității din Zürich, mai apoi călătorea în Anglia. În 1903 o găsim în Franța, dar cu gândul acasă, în Rusia, unde în partid se purta o ascuțită luptă politică. Încă nu putea decide de partea cui este: a lui Lenin sau a lui Plehanov, a bolșevicilor sau a menșevicilor. Avea prieteni în ambele tabere. În 1901, la Geneva, îl cunoscuse pe Plehanov, teoreticianul mișcării revoluționare rusești, iar patru ani mai târziu — pe Lenin. Pe atunci, în 1905, lucra la ziarul ilegal *Petersburgskaia rabociaia nedelia* și ducea muncă de propagandă în fabrici și uzine.

A rămas în Rusia trei ani, pînă în decembrie 1908, cînd, sub amenințarea arestului, a fost constrîns să părăsească repede patria, Petersburgul, prietenii, pe fiul ei. Cu pașaport fals, a plecat peste graniță, în Germania, despărțindu-se pentru mulți ani de fiul ei, Mihail. În Rusia avea să se întoarcă abia în martie 1917. Era de acum o revoluționară cu experiență. Din 1915, intrase în Partidul comunist, în emigrație, luase parte la mișcarea social-democrată din Anglia, Germania, Danemarca, Franța, Belgia, Elveția, Suedia, Norvegia și S.U.A., țări în care, situîndu-se pe pozițiile bolșevicilor și păstrînd permanent legătura cu V. I. Lenin, făcuse propagandă antimilitaristă în anii primului război mondial. În 1913, la Londra, unde frecventase British Museum, se întîlnise deseori seara,

la o ceașcă de ceai, cu Litvinov, Maiski și alți emigranți politici, comentînd împreună veștile din Rusia.

Invitație la Stalin

Despre Aleksandra Mihailovna Kollontai s-a scris enorm, atît în Uniunea Sovietică, cît și în țările occidentale: cărți, studii, piese, scenarii etc. Toate recunosc în persoana ei prima femeie-diplomat din lume¹. Și totuși, diplomatului Kollontai i s-au închinat mai puține pagini decît activistului pe tărîm politic, social, al mișcării de femei. Or, Aleksandra Kollontai și-a consacrat diplomației peste trei decenii din viață.²

¹ În primii ani ai puterii sovietice s-a creat un „stat major” diplomatic sub conducerea lui Lenin, în care au intrat revoluționari de profesie — tovarășii săi, care au jucat un rol important în lupta împotriva țarismului, pentru reconstrucția socială a Rusiei, pentru pace. În acea vreme — deosebit de complicată și de grea — în cercată de intervenția străină, de războiul civil, acest stat major și-a adus o contribuție decisivă în lupta împotriva intrigilor practice de experimentată diplomatie occidentală, în străpungerea blocadei politicii externe și ieșirea Țării sovietelor pe arena europeană și mondială. Din constelația de diplomați leniniști face parte și Aleksandra Mihailovna Kollontai.

² Acest studiu nu-și propune să prezinte întreaga activitate diplomatică deusă de Aleksandra Kollontai, în posturile sale din străinătate, ci să creioneze stilul și caracterul muncii ei în anumite perioade. De aceea, vom străbate în grabă și cei cinci ani scurți între sosirea ei în Rusia, din emigrație, și numirea în primul post diplomatic. Sînt anii zbuciumați ai revoluției, în care vitoarea ambasadoare în Suedia face muncă de propagandă printre

Vara anului 1921. Pradă unei grave crize sufletești, provocată de despărțirea de al doilea ei soț și de rezoluția Congresului X al partidului, care condamnă platforma grupării antipartinice „opozitia muncitorească”, din care făcuse și ea parte, Aleksandra Kollontai scrie o scrisoare secretarului general al C.C. al Partidului comunist (b), I.V. Stalin, prin care cere Biroului politic al Comitetului Central să-i ofere orice muncă în afara Moscovei, poate chiar dincolo de granițele țării, fie și în calitate de corispondent al Agenției TASS. Imediat este chemată la Moscova, unde i se propune să intre în diplomație. Pentru început, se aduce în discuție Canada și postul de reprezentant plenipotențiar în această țară.

În consecință, guvernul sovietic cere agreementul la Ottawa. Răspunsul vine destul de repede: refuzul. Nu fuseseră uitate călătoria Aleksandrei Mihailovna prin Statele Unite ale Americii în anii primului război mondial, cuvîntările ei pătimașe împotriva militarismului și războiului imperialist.

„I.V. Stalin a invitat-o pe Aleksandra Mihailovna și i-a

soldați și marinari, este arestată de guvernul provizoriu, participă la pregătirea și desfășurarea insurecției armate de la Petrograd, și intră în primul guvern sovietic, în calitate de comisar al poporului pentru asigurări sociale. Situndu-se pe poziția „comunistilor de stînga”, este exclusă din Consiliul comisarilor poporului, apoi își recunoaște greșelile comise.

spus să se gîndească la altă variantă. Apoi a întrebat-o zîmbind:

— Există vreo țară unde nu stîrniți discuții?

— Norvegia, a răspuns scurt Kollontai: „Însemnările secretei ei, E.G. Lorensen, făcute din însărcinarea lui A.M. Kollontai).

Comisarul poporului pentru afaceri externe G.V. Cicerin, cere acordul guvernului norvegian și răspunsul afirmativ sosește prompt. Contribuie la această operativitate și faptul că, în anii emigrației, Kollontai stabilise relații prietenești cu mulți lideri politici din Norvegia, în special social-democrați, care dețineau acum importante funcții în stat.

O zi neguroasă de noiembrie a anului 1922. Aleksandra Mihailovna Kollontai sosea la Christiania [denumirea orașului Oslo, pînă în 1924, după numele regelui Christian VI], în calitate de consilier la reprezentanța plenipotențiară sovietică. Prima dată vizitase Norvegia în 1914, după expulzarea ei din Suedia, unde fusese arestată pentru activitate anti-războinică. Petrecuse atunci trei ani în această țară, pe care o îndrăgise în mod deosebit.

„Reprezentanța plenipotențiară avea în total 12 colaboratori..., povestea mai târziu A.M. Kollontai: șapte femei și cinci bărbați... Locuiau cu toții... ne aranjaserăm astfel: aveam gospodărie comună, fiecare participa cu o anumită sumă de bani, o bucatăreasă ne hrănea pe toți 12. Ocupam trei etaje. Jos erau birourile și cancelaria, la ultimul etaj locuia personalul tehnic, iar la mijloc — eu și încăperile de primire ale reprezentanței... Ne împăcam bine, formam o ade-

vărată familie mare“. Toți erau tineri, trecuseră prin războiul civil, suferiseră de foame...

Tipic pentru caracterul și stilul de muncă al Aleksandrei Kollontai era uimitoarea ei pricepere de a încheia un colectiv, de a crea ceea ce azi numim un „climat moral sănătos“. Păcea asta fără să se simtă că o face, rezolvînd fiecare problemă, mare sau mică, pînă în cele mai mici detalii.

În însemnările din jurnalul personal, Aleksandra Mihailovna Kollontai povestește și despre stilul ei de muncă: „Cum lucrez... ca reprezentant plenipotențiar... În jurul meu e ordine. Conștiinciozitate în îndeplinirea sarcinilor. Rezolv zilnic o sumedenie de probleme mărunte, nu le las pe a doua zi. Nu tărăgănez, răspund operativ, am multe întîlniri... Întotdeauna îmi folosesc memoria... Sint mai degrabă strateg (în diplomație) decît tactician... Sarcinile îmi plac cînd sint de răspundere, dificil de îndeplinit, altfel mă plictisesc. Dar niciodată nu mă las copleșită de mărunțișuri. Mulțimea preocupărilor m-a încurcat uneori, m-a distras de la treburile curente, dar m-a și odihnit“.

După Conferința de la Genova¹, deosebit de important

¹ Conferința de la Genova (începută la 10 aprilie 1922), la care au participat 29 state, între care Marea Britanie, Franța, Rusia sovietică, Belgia, Italia, Danemarca etc. (Japonia și S.U.A. în calitate de observatori), a fost convocată de Marea Britanie, cu scopul declarat de a examina problema refacerii economice a Europei centrale și răsăritene. În privința datorilor contractate de regimul țarist, Franța, cea mai intransigentă dintre țările participante, a cerut achitarea lor integrală de către guvernul sovietic, în timp ce Marea Britanie, mai conciliantă, urmărea încheierea unui acord economic prin care Rusia sovie-

tență pentru tînărul stat sovietic era să-și lărgască legăturile economice. Europa fusese întotdeauna vital interesată de piața rusească, de relații economice cu marea putere din răsărit. Trebuiau însă biruite prejudecățile cercurilor conservatoare din Apus împotriva primului stat socialist din lume.

Aleksandra Mihailovna Kollontai a înțeles perfect că întărirea legăturilor politice și comerciale cu Norvegia ar fi favorizat relațiile Uniunii Sovietice și cu alte țări ale Europei nordice. Însemnările din jurnalul ei privitoare la perioada șederii în Norvegia cuprind multe cuvinte calde la adresa acestei țări. În anii țarismului, ea găsise acolo un refugiu, își făcuse mulți prieteni și tovarăși de idei, petrecuse zile vesele, dar și altele, grele, în care suferise dezamăgiri. Evident că la sosirea ei în Norvegia, A.M. Kollontai și-a întîlnit vechile cunoștințe, cu care a restabilit legături de prietenie, și-a căutat și alți prieteni în diferite straturi ale societății norvegiene. ■

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

țică urma să-l acorde diferite concesii. Fisura dintre marile puteri învingătoare în primul război mondial în privința poziției față de Rusia s-a adîncit în urma încheierii, în timpul lucrărilor conferinței, a Tratatului de la Rapallo, de către Rusia sovietică și Germania, un tratat de prietenie și neutralitate. Cele două reuniri, de la Genova și Rapallo, au avut un important rol în acțiunea de spargere a blocajelor economice și diplomatice pe care puterile imperiale au creat-o în jurul tinerii republici sovietice.

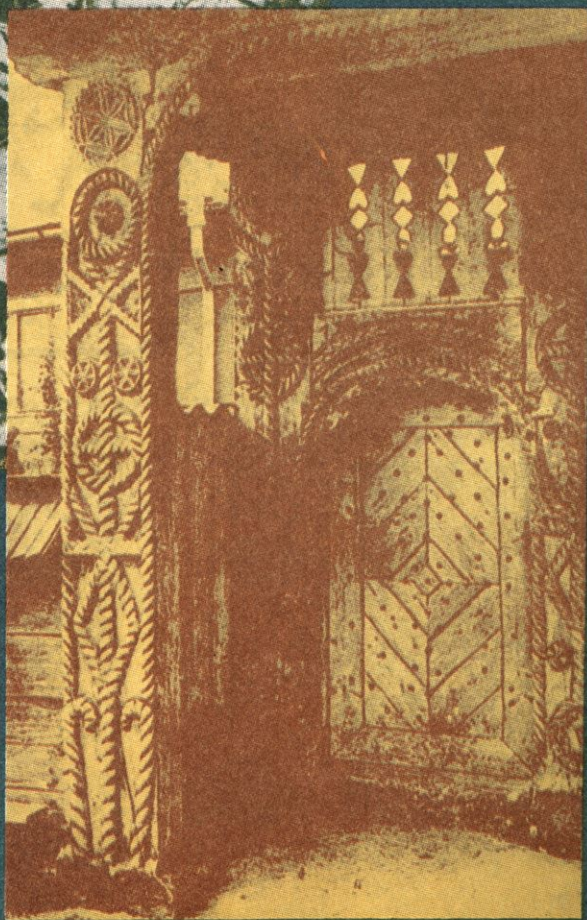
PLANSELE NOASTRE

①②③④ Pagini de eroică istorie românească, în care pădurea — acest important aliat natural al poporului nostru — apare ca o prezență constantă. 1) Dacii apărîndu-și pămînturile crotopite de romani (detaliu de pe Columna lui Traian); 2) La Posada, în 1330, oștenii lui Basarab I au pus pe fugă oștile regelui ungar Carol Robert (miniatură din *Chronicon pictum Vindobonense*); 3) Dragoș Vodă, descălecătorul (tablou de C. Lecca); 4) Bătălia de la Șelimbăr (18/28 octombrie 1599), în urma căreia Transilvania a trecut sub autoritatea lui Mihai Viteazul (gravură germană din 1694).

Jos: Din strălucita civilizație a lemnului făurită pe pămîntul românesc: a) Portiță din Sat Șugatag, jud. Maramureș; b) Ușă de la ctitoria din Tazlău (1596); c) Casă cu etaj, din Olari, jud. Gorj; d) Jiț de la Moldovița (sec. XVI), (*Ecologie și istorie în viața poporului român*, p. 5)

1

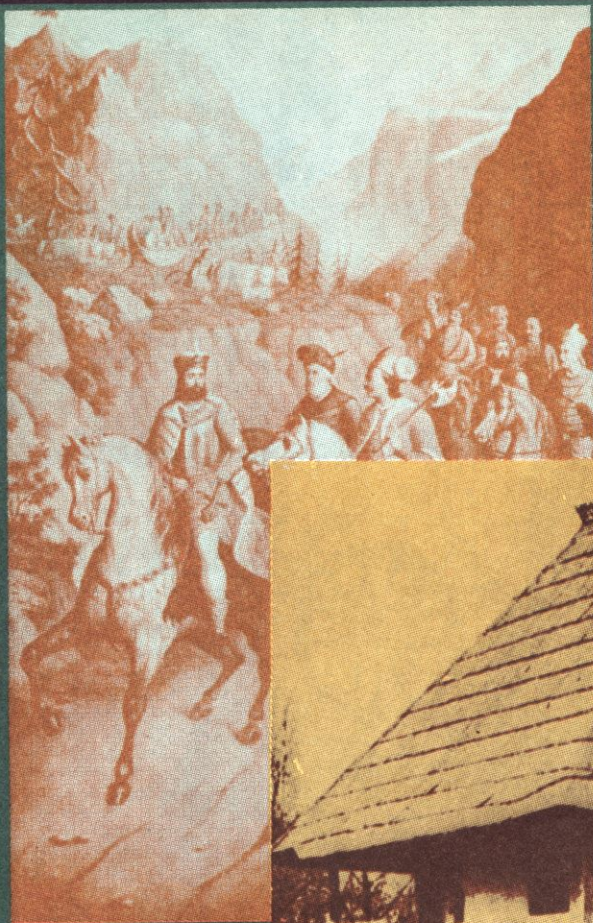
a

2

b

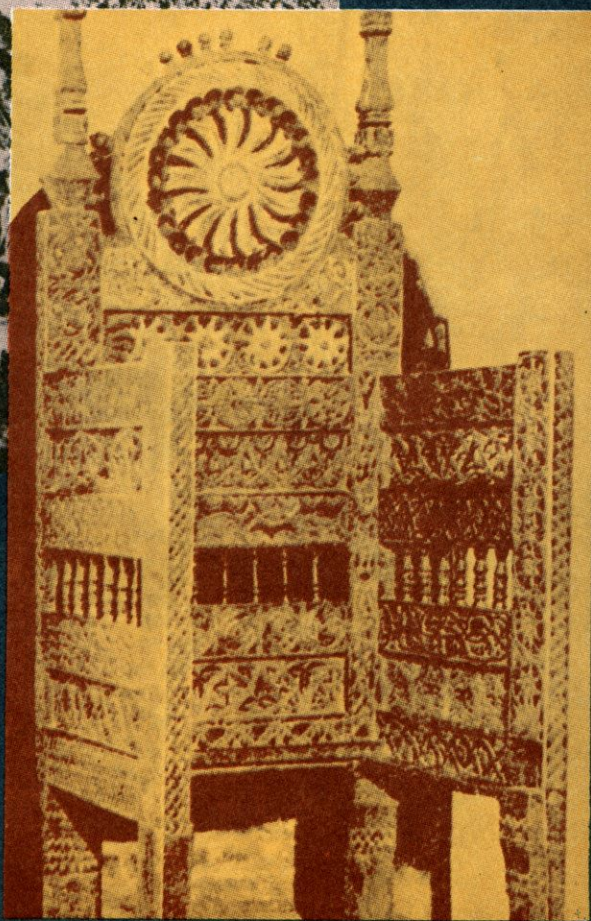
3

c

4

d

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XV)

ION POPESCU-PUȚURI

Cu titlul de Achemenidarum imperium sive regnum Ponti, Bosphori et Bithyniae historia, apărarea la Paris, în anul 1728, tomul secund al lucrării savantului francez Jean Foi Vaillant, consacrată suveranilor pe care familia Arsacizilor i-a dat în mai multe state ale Orientului antic și ale Europei răsăritene și sud-estice. Realizată spre sfârșitul vieții, ca o continuare firească la Istoria Imperiului arsacid identificată prin monede, această scriere a fost tipărită postum, la mal bine de două decenii după ce savantul încetase din viață (1706). Publicarea ei atestă autoritatea științifică de care se bucura J.F. Vaillant în ochii urmașilor și, totodată, valoarea deosebită a lucrării, care, la data apariției, constituia cea mai completă privire asupra întinelor teritoriilor ale Antichității orientale menționate mai înainte. Edificator pentru această prefață este cuvîntul către cititor ce precede lucrarea. Ca și în

O amplă prezentare a acestei lucrări incluzînd indiciile de nume, locuri și evenimente am înfățișat în Magazin istoric, nr. 4, 6-9/1986.

„Am ajuns deja la istoria Achemenizilor. Sînt cuprinși sub acest nume regii Pontului, al Bosporului, al Traciei și al Bithyniei, care, cu toții, ca și înșiși Arsacizii, își trag originea din eroul Achemenes, fiul lui Perseu (erou legendar, fiul lui Zeus și al Danaei).

Primul volum cuprinde istoria Arsacizilor și toate lucrurile referitoare la ea. În cel de-al doilea volum, folosind aceeași metodă, eruditul Vaillant a înfățișat istoria Achemenizilor, așa cum reiese ea din monede, atîtea cîte s-au păstrat pînă în prezent.

Cititorule erudit, trebuie să-ți spunem în cîteva cuvinte planul acestei opere. Vaillant începe cu regii Pontului. A căror istorie începe cu Artabazes, întemeietorul regatului Pontului, și merge pînă la moartea lui Mithridate VI numit Eupator, care a fost cel din urmă rege al Pontului. De aici rezultă cu claritate că Imperiul Pontic a durat vreme de patru sute și douăzeci și șase de ani, adică din anul două sute și zece și opt de la întemeierea Romei sau patru sute optzeci și șase

ACHÆMENIDARUM IMPERIUM, SIVE REGUM PONTI, BOSPHORI, ET BITHYNIÆ HISTORIA.

Ad fidem Numismatum accommodata.

Per
J. FOY VAILLANT,
Bellov. Doctorem Medicum, & Regis
Antiquarium, ac Serenissimi Czarenatum
Ducis Græzæ Præfatum.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS
MDCCLXXIII

S T E M M A PONTI REGUM EX STIRPE ACHÆMENIDARUM

ARTABAZES

Anonymus.

RHODOBATES

MITHRIDATES

ARIOBARZANES.

MITHRIDATES Cæsar.

MITHRIDATES III.

MITHRIDATES IV.

PHARNACES

MITHRIDATES Evergetes V.

MITHRIDATES Eupator VI.

Arborile genealogice al familiei domni-
toare în Pont

cazul lucrării consacrate Istoriei Arsacizilor, Jean Foi Vaillant preciza încă din titlul de pe pagina de gardă, că și-a realizat scrierea ad fidem numismatum accommodata, deci pe baza analizelor riguroase a monedelor emise de suveranii Pontului, regatului bosporan, Traciei și Bithyniei. Din cuprinsul lucrării, ca și din Index autorum veterae et recentium (Indice de autori — vechi și recente) se constată însă că, paralel cu analiza monedelor aflate în cele mai vestite colecții ale acelor vremi, savantul francez a consultat o bogată bibliografie, începînd cu cele mai vechi izvoare scrise ale antichității. Explicabil, deoarece despre teritoriile enunțate mai sus avem mărturi din timpuri îndepărtate, de la Homer și Herodot, continuînd apoi cu autori latini Suetonius, Iosephus Flavius, Dio Cassius, din perioada Imperiului roman, pentru a încheia cu autori renascențiști, precum Goltzius și Reinerius Reineccius. Pentru reconstituirea istoriei regatelor amintite, J.F. Vaillant a consultat deci întreaga bibliografie ce i-a fost accesibilă la vremea în care și-a alcătuit opera.

În prima parte a acestui volum, J.F. Vaillant prezintă un tabel cronologic al regatului Pontului, începînd cu anul 486, an în care regele Darius a întemeiat satrapia cu același nume, numind în fruntea ei pe cel mai mare dintre fiii săi, Artabazes. Șirul regiilor a continuat pînă la moartea lui

Înainte de nașterea lui Christos și a fost întemeiat de către Artabazes; iar în cele din urmă, a luat sfîrșit odată cu moartea lui Mithridate VI în anul șase sute nouăzeci și patru de la întemeierea Romei. În acest răstimp, s-au perindat la domnie unsprezece regi al Pontului.

De la regii Pontului, Vaillant trece la regii Bosporului și al Traciei. Aceștia sînt în număr de optsprezece. Primul dintre ei a fost Pharnaces III, proclamat rege al Bosporului de către Pompeius Magnus, iar ultimul dintre ei a fost un rege al cărui nume nu se cunoaște, fiu al lui Rhescuporis III, după care se crede. Ceea

Pharnaces I...

...și o monedă (avers și revers) din vremea sa

Mithridate VI Eupator¹, pe care Vaillant o plasează în anul 60 î.e.n. (anul corect este 63 î.e.n.).

Arborele genealogic al familiei stăpînitoare în regatul Pontului ne arată următoarea succesiune: Artabazes (486 - 480 î.e.n.) urmat de un rege al cărui nume real este necunoscut și din această pricină este trecut

ce servește ca dovadă că regatul Bosporului începuse în anul șase sute nouăzeci și unu (de la întemeierea Romei) și s-a sfârșit la anul nouă sute patruzeci și cinci de la întemeierea Romei; [prin urmare] a durat vreme de două sute patruzeci de ani.

Al treilea loc îl dețin regii Bithyniei, în număr doar de zece. Primul dintre aceștia a fost Daedalsus, întemeietorul regatului Bithyniei, iar cel din urmă a fost Nicomedes III, supranumit Epiphanes, care, murind fără a lăsa urmași, a lăsat prin testament regatul poporului roman. Prin această înțelegere, Bithynia, după ce a intrat sub jurisdicția romană, a fost adăugată provinciei Asia și supusă [autorității] aceluiași proconsul. Acesta era în acea vreme M. Iunius Silanus. Și astfel regatul bithynic a durat mai mult de trei sute de ani. Prin urmare, acest regat al Bithyniei a fost întemeiat în anul trei sute șaptezeci și unu de la întemeierea Romei sau trei sute optzeci și trei înainte de Christos și a luat sfârșit odată cu Nicomedes III, care a murit fără a lăsa moștenitori.

Sirul este închis de istoria provinciei romane Bithynia. Pe bună dreptate, Vaillant a socotit că trebuie adăugată și ea acestei opere. Am socotit [oportun] să punem și doi indici ai acestei istorii: unul de autori citați în această operă, celălalt, de lucruri relevante de monede.

În acest al doilea volum al operelor postume ale lui Vaillant se află toată această însușire de istorii. Și voi încheia aici cuvîntul meu, învățatul cititor, ca să nu mai profitem de timpul tău, lungind vorbe, [timp] care poate fi îngreunat cu mai mult folos în citirea acestor istorii. Sănătate".

În genealogii drept Anonymus (480-474 î.e.n.), apoi Rhodobates, Mithridate I (402 - 383 î.e.n.), Mithridate II supranumit Ctistes (Întemeietorul) — 337 - 306 î.e.n. Între 306 și 302 î.e.n., Pontul a fost vremea stăpînirii de regele seleucid Antigonus, după care autoritatea tradițională, de veche obîrșie ahemenidă, a fost reinstaurată odată cu domnia lui Mithridate III (302-266 î.e.n.). La moartea acestui suveran, arată J.F. Vaillant, tronul a revenit fiului său Mithridate IV supranumit Philopator și Philadelphus (265 - 223 î.e.n.), adică iubitorul de tată și, de asemenea, iubitorul de înțelepciune. După domnia acestuia, Vaillant plasează domnia lui Pharnaces I (183 - 154 î.e.n.). Lucrările recente, reîntrețin informațiile autorilor antici, au ajuns la concluzia că Pharnaces ar fi domnit înaintea lui Mithridate Philopator. Această inversare nu scade însă cu nimic meritele lui Jean Fol Vaillant, care a alcătuit, cel dintîi, cronologia regilor Pontului, cronologie ce rezistă în datele ei esențiale, pînă în zilele noastre, deci la mai mult de 250 ani distanță, trecînd cu bîne examenul altor noutăți din genealogie.

În continuare, atît Vaillant cît și cronologiile moderne plasează domnia lui Mithridate Evergetul (154-133 î.e.n.), după care urmează apogeul regatului Pontului în vremea lui Mithridate VI Eupator; sfîrșitul domniei acestuia a însemnat, practic, și sfîrșitul acestui mare regat, care s-a fost cucerit de către Pompei. Locuitorii Pontului nu s-au împăcat însă cu stăpînirea romană. În anul 48 î.e.n. s-a produs o primă răzvrătire puternică, în fruntea căreia s-a aflat Pharnaces II din familia Arsacizilor, care a reîntemeiat regatul Pont, aliat din nou în strînsă legătură cu Imperiul part al Arsacizilor. Fiul lui Pharnaces, numit Darius, a domnit între 39 și 37 î.e.n., amintind — prin numele său — obîrșia stăpînitorilor acestui re-

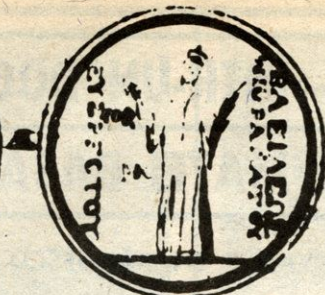

...și monedă (avers și revers) emisă de el

gat, descinzători din marele rege Darius, fiul lui Histaspes. A urmat o perioadă de exact un secol, pînă în anul 63 e.n., vreme în care s-au succedat domniile lui Polemon I, a soției acestuia Pythodoros și a lui Polemon II, după care regatul Pontului a lăsat definitiv de pe scena istoriei, după o existență de aproape șase secole, vreme în care a jucat un rol deosebit de important în istoria popoarelor din Orient.

În biografiile consacrate regilor Pontului, Jean Fol Vaillant subliniază originea acestora, înrudirea — cum am arătat — cu regele Darius, care, de altfel, a și întemeiat acest stat. Artabazes, menționează el, reluînd informațiile furnizate de istoricul antic Annaeus Florus, era din stirpea Ahemenizilor (familie în care își avea obîrșia și Darius). Era fiul lui Darius cu Amissa, fiica generalului persan Glabrys; în anul 486 î.e.n., Darius, ajungînd în stăpînirea întinselor și bogatelor regiuni de pe malul sud-estic al Mării Negre, a deels întemeierea unei satrapii — după modelul persan — în fruntea căreia l-a numit pe fiulul său născut, Artabazes. Acesta ar fi trebuit, de fapt, să devină moștenitorul întregului imperiu; dar prin intrigile Atossei, o altă soție a lui Darius, din familia lui Cyrus, moștenitor al tronului a

¹ Magazin istoric, nr. 7/1986.

Monedă de argint din vremea lui Mithridate Evergetul (avers și revers)

Medalie cu chipul lui Mithridate VI Eupator ...

devenit în cele din urmă, Xerxes, fiul ei și al lui Darius, Artabazes rămânând doar cu stăpânirea Pontului, care, după moartea lui Darius — 485 î.e.n. — s-a desprins din Imperiul persan, devenind regat de sine stătător. Domnia lui Artabazes a luat sfârșit în anul 480 î.e.n., în timpul bătăliei de la Salamina, unde primul rege al Pontului a căzut în luptă. Nu se cunosc monede sau reprezentări pe medalii ale chipului acestui rege al Pontului, ca, de altfel, nici ale urmașilor săi imediați. Istoria sa ca și a următorilor regi a fost reconstituită de Vaillant exclusiv pe baza informațiilor furnizate de istoricii antici.

Cel dintâi rege al Pontului al cărui portret ne este cunoscut a fost Pharnaces I. Era fiul lui Mithridate și al fiicei regelui Siriei, Seleucus Callinicos, Laodice. Pe aversul monedelor emise în vremea lui este înfățișat capul suveranului, cu barbă, după moda orientală, și diadema regală. Pe revers este înfățișat zeul Bachus (Dionysos), care, afirmă mulți autori antici, era un zeu de obârșie geto-tracă; regatul Pontului era, de altfel, vestit în Antichitate ca una din cele mai bogate regiuni în culturi de viță de vie și grâu. Fîind socotit unul din grînzarele lumii antice.

Urmașul lui Pharnaces I a fost Mithridate. Pe monedele care-l înfă-

țișează (tetradrahme de argint ca și în cazul lui Pharnaces), Mithridate V Evergetul este prezentat, de asemenea, cu diademă regală. Pe revers, se vede o divinitate ce poartă sceptru (simbol al autorității) înconjurată de inscripția — în limba greacă Basileos Mithridatou, Everghetou (referitor la inscripțiile de pe monede, trebuie să arătăm că ele reflectă) ca și în cazul celor de pe monedele regilor parți arsacizi, filocenismul acestor suverani, protecția pe care o acordau grecilor stabiliți în teritoriile lor, dintre care mulți, fiind negustori pe mare, contribuiau la dezvoltarea legăturilor comerciale). Anul 173, care se vede, de asemenea, pe monedă constituie — potrivit sistemului cronologic pontic — anul scotit de la instaurarea lui Mithridate III (cel ce a înlăturat dominația seleucidă) și considerat ca moment al reîntemeierii regatului pontic. Supranumele Evergetul (Binefăcătorul) acordat acestui suveran al Pontului a fost menționat pentru prima oară în scrierile lui Applan: Vocabatur Mithridate Evergetes Ponti Rex (Mithridate, regele Pontului, se numea Evergetul). Jean Foi Vaillant arată că denumiri asemănătoare și-au arogat, în Antichitatea orientală, Ptolemeu III regele Egiptului și Antiochus VII, regele Siriei. În cursul domniei lui Mithridate Evergetul, o înflorire deosebită a cunoscut orașul Sinope, devenit unul din cele mai bogate centre ale comerțului maritim pe Marea Neagră.

Cum era și firesc, Jean Foi Vaillant rezervă un amplu spațiu biografiei lui Mithridate VI Eupator — în a cărui vreme regatul Pontului a atins apogeul dezvoltării sale, devenind polarizatorul tuturor forțelor Orientului în lupta pe care popoarele de aici au dus-o împotriva tendințelor expansioniste ale Imperiului roman. Pentru realizarea acestor dorințe, Mithridate a folosit o gamă largă de acțiuni de la stimularea luptei de eliberare, la alianțe matrimoniale (cum o arată cele două table din lucrare cuprinzînd soțiile, fiili și fiicele lui Mithridate căsătorite cu diverși suverani ai acelei vremi), lărgind astfel considerabil hotarele stăpînirii sale. „Regele Mithridate —

arătă, cu patru veacuri mai tîrziu învățatul grec Athenaios — a stăpînit atît Bithynia, cît și Cappadocia de Sus, apoi și întreaga Asie [Mică], fără întrerupere, pînă în Pamfilia și Cilicia. Alcătulau garda lui personală regi ai armenilor și persilor și suverani mărunți din jurul Lacului Meotic [Marea de Azov] și ai popoarelor care locuiesc întregul Pont, pe o întindere de treizeci de mii de stadii. Din aceste motive, el trimise împotriva Traciei și Macedoniei numeroase oști și toate regiunile din Europa au trecut la înaltă de partea lui. La el au venit soli nu numai de la neamurile italiice, dar și din partea cartaginezilor, socotind că se cuvine să lupte împreună pentru nimicirea Romei”.

Dacă de la predecesorii săi ne-au rămas monede de argint, de la Mithridate Eupator cunoaștem altă monedă de bronz, cît și de aur, cele dintîi fiind o dovadă a diversificării relațiilor comerciale, celelalte ilustrînd creșterea puterii economice. Pe aceste monede, monarhul este înfățișat cu obșnuita diademă. Pe revers apar diferite reprezentări mitologice: un pegaz și inscripția Basileos Mithradatou Eupatoros. Supranumele Eupator (cel născut din tată) fusese luat de Mithridate pentru a dovedi calitatea lui de urmaș legal al tatălui său, întrucît unii adversari îi contestau paternitatea și, deci, legitimitatea succesiunii la tron. Asemenea practici nu erau neobișnuite în lumea orientală: Antiochus V, regele Siriei, adoptase același supranume, pentru a-și justifica pretențiile de urmaș al tatălui său.

În anul 107 î.e.n., Mithridate Eupator a intrat și în stăpînirea regatului bosporan (situat în nordul Mării Negre, în peninsula Crimeea și în împrejurimile Lacului Meotic). Dacă moartea sa, în anul 63 î.e.n., a marcat sfîrșitul vremelnic al regatului Pontului, printr-unul din fiii săi, numit Pharnaces, familia lui Mithridate a continuat să stăpînească în Bospor, unde s-a mutat centrul de rezistență al luptei împotriva ofensivelor romane și de unde s-a reînălțat, în cursul veacului care a urmat, reconstituirea puternicului stat făurit în sec. I î.e.n. de Mithridate VI Eupator. □

AMARA — ÎNTR-UN DOCUMENT DE LA MATEI BASARAB

DR. VASILE SMĂRÂNDESCU

Într-una din zilele lunii martie a anului 1614 (documentul nu ne-a păstrat data exactă), la curtea sa din Țirgoviște, Radu Mihnea voievod dăruia marelui postelnic Ianache satul Vaideei, din județul Ialomița „cu tot hotarul, seliște domnească”, dându-i și „slobozie [s.n.] pentru trei ani”. Documentul prevedea că cei care vor vrea să trăiască în acea seliște, fie ei transilvăneni și moldoveni sau din alte părți „să fie iertați de bir, găleți, oi, gorșină de porci, dijmă de stupi și de toate mîncăturile, slujbele și muncile de peste an...” După trecerea acestor trei ani, sătenii urmau să plătească vistieriei domnești cîte 60 galbeni pe an, dar, preciza documentul „dintre slugile domniei mele, birarii să nu meargă în acel sat, ci singuri sătenii să aducă birul la vistierie, la zi, și să nu aibă judecată nici de bănișori, nici de alte slugi domnești, ci să-i judece bătrînii satului”.

Așadar, satul nou întemeiat se bucura de largi libertăți, motiv pentru care documentele au început să-l pomenească tot mai rar pe veciul său nume de Vaideei (menționîndu-l astfel doar în legătură cu mănăstirea înălțată aici de postelnicul Ianache) și din ce în ce mai des pe numele de Slobozia. Din 1614 datează, așadar, actul de renaștere al Sloboziei — renaștere pentru că locuirea pe aceste meleaguri îmbelșugate din Cîmpia Dunării era mult mai veche. Ea fusese vremelnic întreruptă, locuitorii de aici fiind siliți să se retragă din cauza incursiunilor otomano-tătărești de la sfîrșitul sec. XVI și începutul celui următor.

În anul 1634, Matei Basarab a refăcut mănăstirea de aici „din temelie” (ea va mai fi reparată în 1842, constituind unul din punctele de interes turistic ale municipiului Slobozia de azi). La 13 aprilie 1637, Matei Basarab împuternicea mănăstirea de la Vaideei și pe egumenul Clima să „vîneze” pește (în evul mediu nu se folosea termenul de pescuit) din lacul din apropierea localității, „balta vistie-

riului Necula de la Sărășel”. Este cea dintîi mențiune a lacului Amara, care, trei veacuri mai tîrziu, avea să facă faima balneară melegurilor ialomițene.

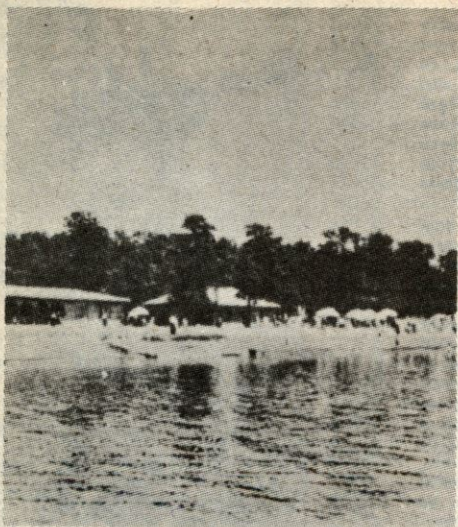
Județul Ialomița înseamnă, înainte de toate, mînoasa Cîmpie a Bărăganului: „Și eu am crescut pe cîmpul Bărăganului! Et in Arcadia ego! Și eu am văzut cîrdurile de dropii culțerînd cu pas măsura și cu capul ațîntit la pază, acele șesuri fără margine, prin care aerul, răsfiltrat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le prefăce, dinaintea vederii fermecate, în cetății cu mii de minarele, în palate cu mii de incîntări”.

Bărăganul nu mai seamănă cu această imagine conturată, în urmă cu un veac și jumătate, de Alexandru Odobescu. El nu mai este de mult doar o mare cu „valuri de iarbă cînd înviate de-o spornică verdeață, cînd ofiile sub pîrlitura soarelui”. Și nu mai este nici locul unde „nimic nu răsare de la sine, nimic afară de ciulinii” — cum arăta la rîndul său Panait Istrati și îl evoca numele unor sate, cum este cel al Ciulnișei.

Unul din grîinarele fării, Bărăganul și-a păstrat însă intactă poezia. La tainicul farmec al Cîmpiei (același Panait Istrati spune că Bărăganul „e ținutul... hărăzit Munteniei, pentru ca românul să poată visa în voie”) s-au adăugat frumuseși noi.

Una dintre ele este Amara,

Comuna așezată în hotarul Sloboziei menționată la 1614 și-a luat numele de la lacul lung de aproape patru km și lat de 200-800 m, ale cărui ape saline au — datorită nămolului sapropelic ce se găsește din abundență — un pronunțat gust sălcui, amar. Localitatea a apărut pe harta țării în 1888, întemeierea ei, ca și a Sloboziei, datorîndu-se tot unei inițiative a autorității centrale — „legea însurășilor”, în virtutea căreia tinerii căsătoriți ce se decideau să-și întocmească gospodăria în aceste zone

Amara, ieri (modeste amenajări balneare pe malul lacului
dditor de sănătate)...

primeau unele înlesniri din partea statului. În 1903, aşezarea a devenit cătun, aparţinând comunei Slobozia Veche, apoi prin unirea cu alt cătun, Motilva, comună de sine stătătoare. Din 1905, faima locului încep s-o facă tot mai mult apele terapeutice şi mai cu seamă nămolul sapropelic, atât de eficient în tratarea unor maladii reumatismale.

În anul menţionat a fost construită prima instalaţie pentru băi calde, distrusă în anti primului război mondial. În perioada interbelică, la Amara au funcţionat, sporadic, instalaţii rudimentare de băi amenajate pe lângă locuinţele sătenilor. Abia după 1950 Institutul de balneologie din Bucureşti a efectuat studii şi cercetări complexe asupra apelor şi nămolului de la Amara, punându-se bazele cu adevărat ştiinţifice ale unei staţiuni balneare. Apa minerală a lacului — sulfată, clorurată, sodică şi bromurată — şi nămolul sapropelic s-au dovedit deosebit de eficiente în boli reumatismale cronice, ale sistemului nervos periferic, în afecţiuni post-traumatice ale aparatului locomotor şi în boli ginecologice. După 1950 au fost construite primele amenajări balneare care, ulterior, au cunoscut

...şi azi (impozante construcţii hoteliere, dotate cu tot
confortul şi instalaţii complexe de tratament)

tot mai mare extindere. În prezent, la dispoziţia turiştilor se află complexe sanatoriale cu baze proprii de tratament: hoteluri, pavilioane şi vile aparţinând Ministerului Turismului, U.G.S.R. şi U.N.C.A.P.

Nămolul sapropelic (peloid, cum i se spune cu un termen ştiinţific) ce se găseşte în lacurile din această zonă serveşte şi ca materie primă pentru obţinerea prin prelucrarea în laborator a unei substanţe active cu o puternică acţiune biostimulatoare, sedativă, anti-alergică, antiinflamatorie, antispastică şi vasodilatorie care se înglobează sub numele „Crema Amara”.

Nu departe de Amara se află lacul Fundata, cu o suprafaţă de 450 hectare cu apă sulfată, clorurată, sodică, magneziană şi având amenajate în apropiere 48 locuri de cazare în căsuţe şi o plajă mult căutată în timpul verii. Adăugând Movila Miresei (situată la 50 km de Brăila, pe malul unui lac, de asemenea, bogat în substanţe terapeutice, ce face parte din fondul balnear de rezervă) şi Lacu Sărat (5 km de Brăila) — staţiune de interes local, avem imaginea zestreii balneare actuale a Bărdăganului. ■

Etiopia, 1935-1941

Până în anul 1941, statul situat în estul Africii între Sudan, Kenya, Somalia și Marea Roșie a fost cunoscut sub numele de Abisinia. Acest toponim provenea de la unul din triburile arabe premusulmane venit din Yemen peste Marea Roșie și stabilit în regiunea Tigre cu multe secole înaintea erei noastre. Din simbloza triburilor arabe premusulmane cu băștinașii de rasă negroidă și de limbă hamită, au luat naștere populațiile negresemitice cunoscute sub numele de etiopieni, galla și somali.

Fondat în secolul XIII, statul feudal etiopian a fost confruntat, de-a lungul vremii, cu numeroase și puternice adversități; a fost nevoit să reziste cu vitejle în fața agresiunii marilor imperii care rivneau la bogățiile sale. Lupta poporului etiopian pentru alungarea cuceritorilor și redobândirea independenței și suveranității naționale a culminat în anii 1935-1936, când a avut loc invazia armatelor fasciste, și a continuat cu dîrza rezistență din anii 1936-1941, împotriva acestora¹. În acea perioadă, eroismul cu care patrioții etiopieni au înfruntat aviația și blindatele italiene, fie în cadrul operațiilor de pe fronturile constituite, fie în operațiile de gherilă organizate în teritoriul ocupat de inamic, caracterul popular pe care l-a căpătat, la un moment dat, războiul de apărare în fața agresiunii străine au făcut cunoscută în întreaga lume dragostea lor de libertate și neahtare. De exemplu, în 1935, savantul român Ion Simionescu scria în lucrarea sa Abisinia: „O însușire le e comună tuturor. Dorința de libertate. Pentru libertate s-au luptat întotdeauna și au biruit adesea!”

O ÎNSUȘIRE COMUNĂ TUTURORA — DORINȚA DE LIBERTATE

CONSTANTIN BOTORAN

Lansînd o adevărată campanie publicitară împotriva Etiopiei, fasciștii italieni urmăreau să convingă opinia publică de faptul că, asemeni celorlalte mari puteri, aveau și ei nevoie de mai multe colonii și că „o țară atât de înăpoeiată ca Etiopia, cu un împărat fără autoritate, merită efortul de a fi civilizată”, fie și pătrunzînd pe teritoriul ei pe cale militară. Astfel, în cursul

anilor 1934-1935 au fost trimise în Somalia și Eritreia — unde Italia deținea unele teritorii — trupe numărînd peste 200 000 ostași. La 15 februarie 1935, ministrul României la Paris, C. Cesianu, informîndu-l de toate acestea pe N. Titulescu, menționa în raportul său că „imperialismul colonial italian e vădit”, că „propaganda mussoliniană a excitat la paroxism vanitatea națională și credința în reînnoirea gloriei latine” și că „necesitățile de

reclamă internă ale mussolinismului împing Italia spre agresiune”. În același timp, în Europa, pentru a asigura succesul acțiunii proiectate, diplomația italiană a speculat cu abilitate unele contradicții între Londra și Paris, reușind, în cele din urmă, să obțină o atitudine binevoitoare a celor două țări față de aceste planuri agresoare. Unele cercuri

În imagine: partizani etiopieni în lupta împotriva invadatorilor fasciști.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1985.

președintelui F.D. Roosevelt a fost semnarea, la 31 august 1935, a „legii neutralității” care interzicea exportul de arme și materiale de război din S.U.A. în Italia și Etiopia, ceea ce, desigur, era în avantajul agresorului.

O serie de state mici și mijlocii și, în primul rând, România și aliatele ei din Mica Înțelegere au adoptat, atît în perioada premergătoare cit și pe durata războiului, o atitudine de sprijinire a Etiopiei pe linie oficială, dar și prin ample manifestări ale opiniei publice.

La 2 octombrie 1935, orele 19, Ducele a apărut în faimosul balcon al palatului din Piața Veneției de la Roma și a declarat: „De 40 de ani dăm dovadă de răbdare în relațiile cu Etiopia. Acum s-a terminat. Ajunge!” Spunînd aceste cuvinte, Mussolini se referea la tentativa Italiei de a transforma întreaga Etiopie în colonie, tentativă care eșuase cu exact 40 ani în urmă, datorită victoriei obținute de negusul Menelik II (1889-1913), în bătălia de la Adua (1 martie 1896). Citeva luni mai tîrziu, Italia fusese obligată să recunoască, prin Tratatul de pace de la Addis Abeba (26 octombrie 1896), independența statului etiopian, care devenise, din 1923, membru al Ligii Națiunilor¹.

10 milioane de italieni au fost chemați la arme. „Este una dintre cele mai mari mobilizări cunoscute pînă acum în istorie”, scria *Adevărul* din 3 octombrie. În aceeași zi, fără nici o declarație de război, 17 divizii italiene au invadat teritoriul etiopian.

În costum bărbătesc

„Dacă războiul va deveni «cronic» — scria Mussolini — așa cum au fost și alte războaie coloniale, timpul ar lucra împotriva noastră. Pentru a evita această eventualitate de temut, trebuie să conferim războiului nu un caracter colonial, ci unul continental... astfel încît să se poată obține o victorie sigură, zdrobitoare, în cel mai scurt timp posibil”. A fost adoptată deci o strate-

gie potrivit căreia forțele ce alcătuiau frontul principal au început agresiunea din direcția nord, urmînd să ocupe regiunea Tigre și să înainteze spre Addis Abeba. Pe cealaltă direcție, venind din sud, din Somalia italiană, înaintau trupele comandate de generalul Rodolfo Graziani, avînd ca obiectiv ocuparea căii ferate Addis Abeba-Djibouti, urmînd ca, în final, ambele armate „să-și dea mîna” în capitala țării.

Etiopienii au răspuns acestei strategii declanșînd un război popular de apărare. Eroismul lor a fost stimulat de acțiunea curajoasă a unei prințese din familia regală, Waziro, care a coborît din munți — unde se refugiase la începutul agresiunii fasciste — și, îmbrăcată în costum bărbătesc, cu baioneta la armă, în fruntea unui grup de războinici din regiunea Tigre, a comandat nopți de-a rîndul atacurile împotriva avansurilor italiene. Dar oricît de înflăcărat ar fi fost patriotismul forțelor etiopiene, între acestea și armata italiană exista o mare diferență în ce privește înzestrarea cu armament și muniții. Etiopienii luptau înarmați cu arcuri și săulițe, ca pe vremea lui Menelik II. Eforturile guvernului etiopian de a procura armament modern s-au lovit de reticențele furnizorilor, care se temeau că o țară săracă cum era Etiopia nu va putea să restituie eventualele împrumuturi contractate la diferite bănci.

În aceste condiții, Consiliul militar etiopian constituit, în principal, din comandanți militari ai provinciilor, a elaborat un plan strategic de apărare a țării. Cunoscînd intențiile agresorului de a obține o victorie rapidă și decisivă, s-a hotărît organizarea unor acțiuni și incursiuni continue de hărțuire, ambuscade, capcane și atacuri prin surprindere, în locurile și momentele cele mai neașteptate pentru adversar. Natura muntoasă a terenului, cu înălțimi inaccesibile, care dominau căile de acces spre interiorul țării, făcea din platoul etiopian o citadelă greu de cucerit, pătrunderea trupelor motorizate fiind aproape imposibilă.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1971.

guvernamentale franceze, interesate să direcționeze tendințele revizioniste italiene cît mai departe de Balcani, au considerat chiar cît se poate de binevenit interesul Italiei fasciste față de Etiopia. Astfel, la 7 iunie 1935, o delegație franceză, condusă de Pierre Laval, a semnat la Roma o serie de acorduri cu guvernul italian, prin care „Franța dădea Italiei mîna liberă în Etiopia”. Comentatorul de politică externă al revistei franceze *La Correspondance Internationale* afirma că „prețul complicității Franței la atacul asupra Abisiniei a constat în promisiunea Italiei (care considera Balcanii ca aparținînd sferei ei de influență) de a împăca propriile ei interese cu cele franceze în bazinul dunărean”. Marea Britanie a înclinat și ea, în cele din urmă, spre o înțelegere cu Mussolini în dauna Etiopiei. În ce privește Statele Unite ale Americii, la apelul adresat guvernului acestei țări de împăratul Etiopiei, cu rugămintea de a interveni pe lîngă Italia pentru a-i frîna tendințele revizioniste, răspunsul

În primele două săptămâni, fasciștii italieni au înaintat într-un ritm susținut. Acest fapt a fost pus pe seama unui ordin de retragere dat de negus, pentru a dovedi lumii că armata italiană săvârșea o agresiune neprovocată. Însărcinatul cu afaceri al S.U.A. din Addis Abeba, Cornelius Engert, după ce enumera succesele rapide ale invadatorilor, scria: „Împăratul nu a făcut nici cel mai mic efort pentru a salva regiunile ocupate”. Imediat după aceasta însă, înaintarea trupelor agresoare a fost oprită, în pofida superiorității lor militare. Presa din Franța trăgea o primă concluzie: „Unii au sperat într-un triumf al Italiei strălucit și rapid; rezistența Abisiniei se anunță însă înverșunată”. Etiopienii pierdeau teren fără a pierde bătălii, iar italienii câștigau teren fără a câștiga lupte. Într-un alt bilanț, același diplomat american la Addis Abeba aprecia că armatele italiene au eșuat în tentativa de a obține o victorie decisivă, rapidă, care i-ar fi permis lui Mussolini să nu resimță efectele sancțiunilor economice și financiare ce-i fuseseră aplicate de Societatea Națiunilor, ca urmare a declarării Italiei ca agresoare (7 octombrie 1935). „Chiar dacă sancțiunile economice și opinia publică se vor dovedi insuficiente în a pune capăt războiului, continua Engert, [Italia] va avea nevoie de mulți ani pentru a îngenunchea un popor format din oameni rezistenți și abili, hotărâți să lupte până la unul. Efortul de război va ruina Italia, ca urmare a enormelor sacrificii în oameni și materiale ce se vor dovedi necesare”.

Marșuri de noapte

Previziunile s-au dovedit adevărate, deoarece, curînd, trupele italiene au fost oprite și noul comandant suprem al acestora, mareșalul Pietro Badoglio¹ (care din 16 noiembrie 1935 îl înlocuise pe generalul de Bono), a făcut repetate apeluri la guvernul de

la Roma pentru a-i fi trimise întăriri. În acea perioadă de stagnare, denumită de italieni „perioada neagră”, acțiunile unităților de partizani au ajuns la intensitate maximă. Trupele de gherilă executau marșuri rapide de noapte și se ascundeau în timpul zilei. Aceia care nu aveau haine de culoare kaki își umezeau îmbrăcămintea, se rostogoleau în praf și rămîneau nemiscați sub roci sau sub copaci, așteptînd momentul cînd urmau să intre în acțiune.

În fața acestei situații critice, la mijlocul lunii ianuarie 1936, au sosit în Etiopia încă două divizii: în plus, mareșalul Badoglio a ordonat, în paralel cu atacurile aviației și tancurilor, folosirea pe scară largă a mijloacelor interzise de convențiile internaționale: gazele asfixiante și vezicante și bombele incendiare. „Mareșalul italian — scria Mircea Grigorescu în *Adevărul* din 5 mai 1936 — nu a ezitat să treacă dîncolo de marginile brutalității permise chiar unui luptător: a aruncat în cumpăna luptei cel mai dramatic bombardament aerian cunoscut pînă astăzi și a folosit, cu un cinism nevrednic de umanitate, moartea prin gaze”.

În aceste condiții, luptele crîncene purtate au determinat autoritățile etiopiene să elaboreze un nou plan de rezistență. Se sconta pe faptul că sezonul ploilor torențiale, care se apropia, va încetini înaintarea fasciștilor italieni către zonele libere din sud-vestul țării permițîndu-le etiopienilor să-și regrupeze forțele și să dea riposta cuvenită inamicului. În plus, șefii misiunilor diplomatice din Etiopia au fost consultați în legătură cu eventualele ajutoare pe care țările lor erau dispuse să le acorde Etiopiei. Răspunsurile lor negative au avut un efect deprimant asupra șefului statului și al guvernului. Mai mult. Au decis-o pe împărăteasă și o serie de înalte oficialități să-l convingă pe monarh că era mai bine să părăsească țara pentru a apăra, din exterior, atributele independenței și suveranității de

stat pe arena internațională. La prima ședință a Consiliului de coroană care a avut loc, cu o majoritate de 21 voturi din 24, s-a considerat necesară plecarea monarhului în Europa.

Vestea îmbarcării împăratului la bordul cuirasatului „Enterprise”, cu destinația Anglia, fără care îi oferise ospitalitate, s-a răspîndit cu repeziune, provocînd derută și panică în rîndul locuitorilor. În Capitală au izbucnit incendii, deoarece cei ce se refugiau în zonele neocupate — unde se înrolau în unitățile de partizani — au dat foc caselor lor, pentru a nu lăsa nimic în mîna ocupanților. La 5 mai 1936, unitățile motorizate ale trupelor italiene comandate de mareșalul Badoglio au intrat în Addis Abeba. În aceeași zi și în același balcon, la Roma, în fața a peste 200 000 italieni, Ducele declara cu emfază: „Anunț poporului italian și lumii întregi că pacea a fost restabilită; pacea noastră, pacea romană. Etiopia este italiană”.

Atentatul

Evenimentele ulterioare aveau să dovedească însă cit adevăr conținea declarația lui Mussolini și cit de italiană era Etiopia. La 9 mai 1936, prin decretul-lege nr. 754 a fost proclamată oficial fondarea imperiului italian în Africa. Titlul de împărat al Etiopiei a fost asumat de regele Italiei. A fost instituit un regim de cruntă teroare împotriva patrioților etiopieni, dintre care mulți au fost exterminați, regim sintetizat de fraza de tristă memorie a mareșalului Graziani: „Ducele va avea Etiopia cu sau fără etiopieni, după cum va dori”.

Intrarea trupelor italiene în Addis Abeba nu însemna și încheierea războiului. Perioada de patru luni cit a durat sezonul ploilor a fost folosită de etiopieni pentru mobilizarea unor forțe ce aveau să contribuie, într-un mod esențial, la intensificarea mișcării de rezistență. Pentru fasciștii italieni, capitala Erit-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1967, 2/1980.

pieci devenise un fel de lagăr militar, izolat și asediat din toate părțile. Diplomatul american, de care aminteam mai înainte, relatează că „nici o coloană italiană numărând mai puțin de 1 000 oameni nu are curaj să se aventureze la o distanță mai mare de zece km de Capitală”.

Lupta partizanilor a devenit deosebit de activă după atentatul săvârșit asupra lui Graziani, la 19 februarie 1937, de un grup de patrioți etiopieni. În aceeași perioadă organizase în curtea palatului imperial o ceremonie, cu prilejul zilei de naștere a prințului de Neapole. Considerând sărbătorirea jignitoare pentru demnitatea lor, patrioții i-au atacat pe cei adunați la festivitate cu grenade de mână. Au fost răniți circa 30 oameni, printre care Graziani, generalul Liotta, căruia i s-a amputat un picior, episcopul Karlos al Etiopiei și Guido Cortese, primarul italian al Addis Abebei. Represiunea ce a urmat a fost de o cruzime fără margini. Carabinierii au declanșat un foc dezordonat asupra unei mulțimi de mii de oameni. Detașamente de militari fasciști au operat numeroase percheziții și au întreprins o vastă acțiune de „curățire”. Timp de trei zile, purtătorii cămășilor negre au asasinat locuitori nevinovați din Capitală și din împrejurimi, numărul victimelor ridicându-se, după surse etiopiene, la 30 000 oameni.

Văzând că tactica represiviilor sângeroase aplicată de Graziani nu dă rezultatele scontate, succesorul acestuia, ca guvernator general, ducele d'Aosta, a inițiat o politică de atragere a vîrfurilor laice și clericale etiopiene, numindu-le în funcții administrative și promițându-le eliberarea patrioților arestați. În același scop, demnitarii etiopieni și familiile lor au fost invitați să facă vizite în Italia, vizite în jurul cărora se făcea o zgomotoasă propagandă. Pe de altă parte, la începutul lunii martie, presa engleză relatează că Mussolini

— cu acordul cercurilor conducătoare britanice — i-a propus negusului să-l instaleze în palatul său din Addis Abeba, dar pe tronul unui regat echivalent ca suprafață cu o pătrime din teritoriul Etiopiei. Aceasta în schimbul unei declarații formale prin care să fie recunoscută supremația italiană asupra Etiopiei. Potrivit acestei oferte, statutul negusului ar fi fost asemănător cu cel al maharadjahilor indieni, vasali autorităților britanice. Răspunsul său a fost însă ferm: „Nu voi accepta niciodată o soluție contrară speranțelor și voinței poporului abisinian...”

Singurul optimist

După cum reiese din însemnările contelui Galeazzo Ciano¹, cu toate manevrele ducele d'Aosta, mișcarea de rezistență a etiopienilor nu a slăbit în intensitate. De pildă, la 1 ianuarie 1939, ginerele lui Mussolini nota: „Ducele... este foarte nemulțumit de situația din Africa Orientală și judecă deosebit de sever opera ducelui d'Aosta. Într-adevăr, Amhara [una din cele trei diviziuni geo-politice ale Etiopiei] este în plină revoltă și

¹ Magazin istoric, nr. 5-8/1973.

Un moment simbolic: odată cu alungarea forțelor fasciste, dispar și însemnele prin care Mussolini vrota să-și immortalizeze stăpînirea în Etiopia

65 de batalioane care staționează acolo sînt constrînse să trăiască ascunse în forturi". El recunoștea în continuare că în restul Etiopiei ocupația italiană era mai mult nominală decît reală. Cîteva luni mai tîrziu, ministrul de externe italian avea să se arate tot atît de îngrijorat ca și socrul său în ce privește situația din Etiopia. „Ducele d'Aosta, — scria el, la 14 martie 1939 — vorbește cu un remarcabil optimism de situația imperiului. Trebuie însă să adaug că, dintre toți aceia care vin de acolo, el este singurul optimist”.

Între timp, observînd de aproape pregătirile pe care guvernul de la Roma le făcea în vederea intrării în război alături de Germania hitleristă, Londra și Parisul și-au modificat atitudinea privind ajutorul ce trebuia acordat rezistenței etiopiene.

Ofensiva aliaților a fost declanșată la 19-20 ianuarie 1941, fiind condusă de negus, sosit între timp pe frontul de luptă, precum și de generalul britanic Sir William Platt și de amiralul Andrew Cunningham¹. Înzestrate cu armament modern, trupele patrioților etiopieni au participat la cele mai grele bătălii din cursul acestor campanii, eroismul și vitejia lor fiind unanim apreciate. Din Amba Alagi, unde rămășițele trupelor italiene erau încercuite, ducele d'Aosta i-a trimis un ultim mesaj lui Mussolini: „Duce, aflîndu-mă în imposibilitate de a-i interna în spitale și de a-i îngrijii pe numeroșii răniți și dată fiind agravarea continuă a situației, care nu ar mai permite decît o rezistență de foarte scurtă durată și cu pierderi foarte mari, am fost nevoit să cer inamicului o predare cit de cit onorabilă”. La 20 mai 1941, orele 12, Comandamentul aliat a acceptat cererea de capitulare a armatelor fasciste invadatoare, iar la 31 ianuarie 1942, Etiopia a redevenit stat independent și suveran. ■

¹ Extrem de eficiente s-au dovedit trupele de commando britanice conduse de Orde Wingate (avansat ulterior la gradul de general), care avea să demonstreze realul său talent militar în campania din Birmania, unde și-a găsit și moartea, într-un accident de avion (1944).

ECOLOGIE ȘI ISTORIE ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

(Urmare din p. 7)

nume), P.P. Panaitescu, Ion Matei și alții au demonstrat că această soluție de excepție a fost pentru puterea otomană o necesitate datorată în bună măsură condițiilor naturale din țările române și modului inteligent în care românii știau să le folosească. Informațiile de la mijlocul sec. XVI datorate lui Paul din Alep și Evliya Celebi, istorici orientali care ne cunoșteau bine teritoriul, confirmă această explicație: teritoriul nostru nu putea fi ocupat, administrat, exploatat de otomani, dezavantajele depășind eventualele foloase. Poarta a preferat, așadar, să trateze cu țările românești și să recurgă la forme de dominație incomparabil mai blînde decît cele aplicate în teritoriile ocupate militar.

Aceste considerații asupra raporturilor dintre ecologie și istorie în evoluția poporului român ar putea continua cu exemple din alte sectoare (menajarea solului, despre care Vasile Pârvan ne aduce exemple încă din era dacică, forme de viață, raportul natural-artificial și principiile intervențiilor omului asupra mediului geografic, căile de comunicații, influența factorului ecologic în arte și literatură etc.). Ni se pare foarte clar faptul că există posibilitatea fundamentării unei direcții noi de studiu, aceea a raporturilor dintre ecologie și istorie. Acest cîmp de cercetare ar pune într-o lumină nouă evoluția mediului geografic sub influența omului, dar în același timp ar adînci și lărgi explicarea multor fenomene și procese politice, economice, de civilizație și cultură din trecutul poporului român, ca și din istoria universală. ■

1631: O CHARTĂ A LIBERTĂȚILOR

(Urmare din p. 9)

armatei” (Constantin C. Giurescu) sau „o capodoperă politică” (N. Iorga), hrisovul lui Leon vodă se dovedește, atît prin modul cum a fost elaborat, cu concursul tuturor stărilor sociale (desigur, stările considerate apte, potrivit concepției vremii, să participe la viața politică) ca și prin conținutul său (îngrădind unele abuzuri ale domniei și reglementînd o seamă de aspecte juridice) o adevărată „Chartă a libertăților românești” (cum l-a definit de curînd prof. dr. docent Valentin Al. Georgescu). El poate fi pus pe același plan cu celelalte „Chartae libertatum” din alte țări, ceea ce evidențiază și pe acest plan integrarea țărilor române în evoluția generală a societății europene.

Chiar dacă hrisovul nu instituie un control laic și nu legitimează dreptul la rezistență, limitîndu-se la garanții pur religioase, aceasta nu afectează caracterul său de „chartă a libertăților”, întrucît pentru mentalitatea epocii din țările române, sancțiunile de ordin religios erau considerate mai puternice decît cele laice.

Fie și temporar, emiterea hrisovului a schimbat conjunctura politică în favoarea lui Leon vodă. El a reușit, în scurt timp, să strîngă forțele necesare, cu ajutorul cărora, la 23 august 1631, a înfrînt oastea boierilor refugiați în Transilvania, în lupta ce s-a dat în București pe drumul Giurgului, lîngă mănăstirea lui Pană vistiernicul (azi la întretăierea Bulevardului Dimitrie Cantemir cu str. Mărășești). A fost o consolidare a domniei de scurtă durată, deoarece voievodul a fost mazilit și, în locul său, numit Radu Iliș. Dar acesta nici măcar n-a apucat să urce pe tron, fiind învins, la Colentina, de Matei Basarab.

Sub noua domnie, hrisovul nu a mai fost de actualitate. ■

LECȚIA DE LA NÜRNBERG

Dr. EUGEN PREDA

Noiembrie 1945. Sub o boltă tristă de toamnă, Nürnbergul zăcea în cenușa bombardamentelor și, administrativ, aparținea zonei de ocupație americane în Germania. Se prăbușiseră în ruine Palatul Congreselor (înălțat după preluarea puterii de către Hitler și unde avuseseră loc congresele anuale ale partidului nazist) și Deutscher Hof (hotelul rezervat Führerului și entourageului său). Esplanada Zeppelin, locul tradițional pentru parăzi sau ceremoniile nocturne cu torțe, proslăvind „Reichul milenar”, era pustie. Numai un cunoscător putea indica mormanul de zidărie aparținând fostei reședințe a regilor Bavariei.

Pe lărga și dreapta Führerstrasse rămăsese intact un ansamblu de clădiri, din care se detașa masivul edificiu al Palatului de Justiție. Aici se pregătise scena pentru „procesul secolului”¹.

Primul tribunal internațional penal din istorie

Chestiunea judecării criminalilor de război naștiți a făcut obiectul a numeroase declarații ale puterilor coaliției antihitleriste, a unor tratative între aceste puteri și a unor decizii comune (Conferința de

la Moscova a miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii din octombrie 1943; Conferința de la Potsdam a șefilor de stat și de guvern ai S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii din iulie 1945). La 8 august 1945, reprezentanții Franței, Marii

Britanii, Statelor Unite și U.R.S.S. au încheiat acordul de la Londra privind „urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai puterilor europene ale Axei”, instituirea Tribunalului Militar Internațional, jurisdicția și funcțiunile Tribunalului prevăzute în Statutul său². În articolul 6

în limba română au apărut: *Procesul de la Nürnberg. Expunerile introductive ale acuzatorilor principali*, E.S.P.L.P., București, 1957; A. I. Poltorak, *De la München la Nürnberg*, Ed. Politică, București, 1963; J. Heidecker, Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Ed. Politică, București, 1983.

¹ *Magazin istoric*, nr. 2-8/1985.

² *Procesul de la Nürnberg Magazin istoric* l-a consacrat două seriile: 9-12/1970 și 7-8/1982. De asemenea,

³ Intre 3 mai 1946-12 noiembrie 1948, timp de 417 zile s-a desfășurat la Tokio procesul principalilor criminali de război japonezi, în fața tot a unui Tribunal Militar Internațional, instituit pe baza acordului dintre 11 țări: Statele Unite, Marea Britanie, China, U.R.S.S., Franța, Australia, Canada, Filipine, India,

al Statutului erau stipulate cele trei categorii de acțiuni supuse jurisdicției Tribunalului: *Crime împotriva păcii; Crime de război; Crime împotriva umanității.*

Sedința de constituire a Tribunalului s-a desfășurat în 18 octombrie 1945, la Berlin. În cadrul acesteia s-a decis ca Lord Justice Lawrence (Marea Britanie) să prezideze Procesul de la Nürnberg și, tot atunci, s-a hotărât ca, în aceea seară, Actul de Acuzare să fie publicat simultan la Moscova, Londra, Washington și Paris. În timpul procesului, referindu-se la faptul că Statutul nu definea noțiunea de „război de agresiune”, procurorul general R.H. Jackson (S.U.A.) a arătat că existau „deja părieri pe deplin formate și legiferate... În această problemă unul dintre izvoarele dreptului internațional de cea mai mare autoritate este Convenția «Pentru definirea agresiunii», semnată la Londra, la 3 iulie 1933, de România, Estonia, Letonia, Polonia, Turcia, Uniunea Sovietică, Persia și Afganistanul”¹. La rîndul său, procurorul general R.A. Rudenko (U.R.S.S.) reamintea că principiul răspunderii penale pentru agresiunea criminală, principiu care și-a aflat formula juridică în Statutul Tribunalului Militar Internațional, a fost proclamat încă în 1929, la Congresul de la București al Asociației internaționale de drept penal. Rezoluția Congresului de la București, „avînd în vedere că războiul a fost pus în afara legii prin Pactul de la Paris din 1928 [Pactul Briand-Kellogg], considerînd că este necesar să se asigure armonia și ordinea internațională prin aplicarea unor sancțiuni eficace”, sublinia ca necesară „organizarea unei jurisdicții internaționale

le” și stabilirea răspunderii penale a statelor și persoanelor fizice pentru agresiune.

Acuzații în primul proces internațional intentat unor criminali de război erau dați în judecată atît individual, cît și ca membri ai guvernului Reichului, ai corpului de conducători politici ai partidului nazist, ai S.S.-ului, ai S.A.-ului sau Statului major general și ai înaltului comandament al forțelor armate germane. În prima sa parte,

În fața Palatului de Justiție, unde s-a desfășurat Procesul de la Nürnberg, fac de gardă, pe rînd, militari ai armatelor celor patru puteri de ocupație din Germania

În p. 43: după bombardamentul aliat asupra Nürnbergului

Actul de Acuzare demonta mecanismul agresiunii, arătînd că partidul nazist, încă de la crearea sa, își propusese „distrugerea Tratatului de la Versailles” și cucerirea „spațiului vital”, obiective care, prin acapararea puterii, au fost sistematic traduse în fapt și au avut ca efect anexarea Austriei (13 martie 1938), a Boemiei și Moraviei (16 martie 1939), atacarea — violînd tratatele existente — a Poloniei (1 septembrie 1939), Norvegiei și Danemarcei (9 aprilie 1940), Belgiei, Luxemburgului și Olandei (10 mai 1940),

Greciei și Iugoslaviei (6 aprilie 1941), U.R.S.S. (22 iunie 1941).

Într-o declarație a interpretului personal al lui Hitler, dr. Paul Schmidt, prezent la toate întîlnirile dictatorului cu oamenii de stat străini, citită în timpul procesului, se spunea: „De la început, obiectivele principale ale șefilor naziști au fost, indiscutabil: dominarea continentului european, mai întîi, prin încorporarea la Reich a tuturor grupurilor de limbă germană, și, în al doilea rînd, printr-o expansiune teritorială sub sloganul «spațiului vital». Realizarea acestor obiective fundamentale pare să fi fost caracterizată prin improvizatie. Aparent, fiecare pas înainte era provocat de desfășurarea situației, dar ansamblul se acorda cu obiectivul final”.

România — între țările care trebuiau lichidate

Stenograma completă a deliberărilor procesului cuprinde nu mai puțin de patru milioane de cuvinte. Parcurgînd-o, întîlnești și unele situații privind România. În ședința din dimineața zilei de 9 ianuarie 1946, Sir David Maxwell-Fyfe, procuror general adjunct din partea Marii Britanii, a menționat o reuniune desfășurată la Salzburg, în august 1939, „în cursul căreia Hitler a anunțat că Axa a decis «să lichideze» unele [țări] neutre”. Acuzatorul a citat din documentul acelei reuniuni: „Vorbind de o manieră generală, ar fi bine să lichidăm pe pseudo-neutri unul după altul”. În această categorie, Hitler numise Iugoslavia și România și conchisese: „Între țările balcanice, Axa nu se poate sprijini pe deplin decît pe Bulgaria care, într-un anume sens, este aliatul natural al Italiei și Germaniei”. Exact după un an, la 28 august 1940, cînd la Obersalzberg, Hitler, în prezența ministrului de externe Ribbentrop, a discutat

Olanda, Noua Zeelandă. Principiile de drept internațional formulate în Statutele tribunalului de la Nürnberg și Tokio au fost confirmate de Adunarea Generală O.N.U. în rezoluția sa din 11 decembrie 1946.

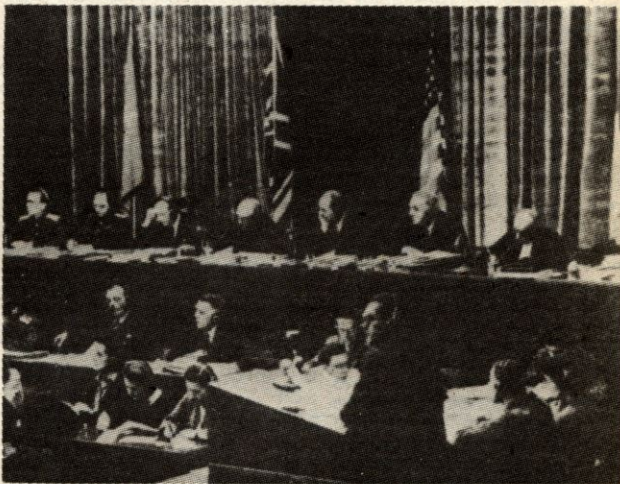
¹ Citatele sau referirile la documentele sînt conforme cu textul oficial publicat de Secretariatul Tribunalului sub Jurisdicția Autorităților Aliate de Control (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța) pentru Germania, în *Procès des Grands Criminels de Guerre Devant le Tribunal Militaire International, Nuremberg, 14 novembre 1945* — 1-er octobre 1946, Volumele I-XLII (1947-1949).

cu G. Ciano, ministrul de externe al Italiei, modul în care să fie impus României Diktatul de la Viena. Führerul își declarase acordul cu formularea conținută într-o scrisoare a lui Mussolini, care aprecia că „Iugoslavia și Grecia sînt dușmani fundamentali ai Italiei și Germaniei”. Hitler considera însă că și România făcea parte din aceeași categorie. În aceeași zi, Jurnalul de război al Statului Major al Operațiilor Wehrmachtului consemna: „La ora 11 a.m., șeful Statului Major al Operațiilor Wehrmachtului [Jodl]¹ informează pe șeful Departamentului apărării [Warlimont] despre decizia Führerului, făcută cunoscută scurt timp înainte, că avînd în vedere tensiunea dintre România și Ungaria, care a dus la noi incidente de frontieră, să fie făcute pregătiri complete pentru a fi în măsură să ocupăm imediat districtele petrolifere românești în cazul eșecului noilor încercări de mediere politică”. La 3 septembrie 1940, cîteva zile după Diktatul de la Viena, într-o instrucțiune a lui Ribbentrop către ambasadorul Schulenburg la Moscova, se cerea acestuia să atragă atenția că Germania „are interese predominante în România”.

¹ Conform Actului de Acuzare, între 1932 și 1945, A. Jodl a fost, succesiv: locotenent-colonel în Serviciul de operații militare al Wehrmachtului și apoi șef al acestui serviciu cu grad de colonel; general-maior, șef al Statului Major al O.K.W., ultimul său grad fiind acela de general-colonel. În aceste funcții, „a folosit situațiile mai sus enumerate, influența sa personală și legăturile strîns cu Führerul”, pentru favorizarea „ascensiunii la putere a conspiratorilor nazisti și consolidarea controlului lor asupra Germaniei”, „pregătirea de către conspiratorii nazisti a războaielor de agresiune și războaielor făcute prin violarea tratatelor, acordurilor și angajamentelor internaționale”, „a autorizat și condus, participînd la crimele de război și la crimele împotriva umanității, o mare varietate de crime împotriva persoanelor și proprietății”. În ședința Tribunalului din 7 decembrie 1945, acuzatorul britanic, colonelul H.J. Phillimore, a citat următorul pasaj dintr-o expunere a lui Jodl făcută la 7 noiembrie 1943: „Atacul proiectat împotriva Greciei, și care trebuia să se efectueze dinspre nord, nu era numai o operație destinată să ajute un aliat [Italia], dar scopul său real era să-l împiedice pe britanici să se instaleze în Grecia și să amenințe regiunea noastră [subl. ns.] petroliferă în România”.

Concomitent, a fost transmis un memorandum pentru guvernul U.R.S.S. în care se preciza: „Germania este intens interesată în teritoriile românești rămase și în alte probleme ale regiunii dunărene și este chiar vital interesată acolo, avînd în vedere strînsa interpenetrare a economiei germane cu cea a României”. Orientarea potrivit căreia „Ungaria și România fac parte din spațiul vital indispensabil al Germaniei” fusese proclama-

general al S.U.A. la Berlin, din 1930 pînă la sfîrșitul primăverii 1934 și în continuare ministrul plenipotențiar la Viena, unde a rămas pînă în 1937. Una dintre concluzii: „Este indubitabil că Germania a finanțat, de asemenea [în România], Garda de fier fascistă prin intermediul lui Codreanu”. La 19 iunie 1946, în timpul interogatoriului acuzatului Franz von Papen², Sir David Maxwell-Fyfe, revenind

Membrii Tribunalului și locuitorii lor, în timpul procesului

tă încă la 8 martie 1939, de Hitler, într-o conferință a conducătorilor armatei, ai celor din economie și din partidul nazist.

Vastul tablou prezentat Tribunalului Militar Internațional despre activitatea „Coloanei a 5-a”, fasciste, în vederea netezirii obiectivelor conspirației și agresiunii naziste, cuprindea, de asemenea, unele aspecte privind România. Încă în a doua săptămînă a procesului propriu-zis (în ședințele din 28 și 29 noiembrie 1945), Sidney Alderman, procuror adjunct (S.U.A.), susținînd acuzarea asupra etapelor pregătirii războiului de agresiune, a redat și mărturia scrisă a ambasadorului american George Messersmith, fost consul

la mărturia lui Messersmith, a menționat o discuție în timpul căreia ambasadorul german i-a spus celui american „că era în Austria, pentru ca de la Viena să acționeze pentru a slăbi guvernele Austriei și ale altor țări sud și sud-est europene”, deoarece statele „din sud-estul Europei pînă la frontiera Turciei erau hinterlandul natural al Germaniei și era însărcinat să faciliteze controlul politic și economic al Germaniei asupra acestei întregi regiuni în folosul Germaniei”. A doua zi,

² Conform Actului de Acuzare, între 1932 și 1945, acesta a fost membru al partidului nazist, cancelar al Reichului, vice-cancelar sub Hitler, ambasador la Viena și, ulterior, în Turcia.

20 iunie, în cadrul procesului, a avut loc următorul dialog:
„*Sir David*: Știați că Reichul ajută pe Codreanu și Garda de fier în România?
Acuzat von Papen: Cred că aceasta s-a petrecut mai târziu.

Sir David: N-ați știut decît după 1935? Cînd ați aflat?
Acuzat von Papen: N-aș putea să vă spun, dar cred că evenimentele privitoare la Garda de fier în România trebuie să se fi petrecut în jurul lui 1937. S-ar putea să mă înșel, dar nu cred“.

De altfel, în privința relațiilor dintre Garda de fier și patronii ei naziști, este extrem de semnificativ că atunci cînd, la 10 septembrie 1940, ministrul Ungariei la Berlin, contele Sztoyay, a venit să-i mulțumească lui Hitler pentru Diktatul de la Viena, Führerul — cum precizează nota germană de convorbire — a spus: „Românul cel mai apropiat de noi a fost Codreanu. Înțelegînd că bogățiile petroliere ale României sînt de o importanță decisivă pentru un război îndelungat, el [Hitler] și Ducele [Mussolini] au decis să protejeze ei înșiși valoarea regiunii“. Cu o zi înainte, un memorandum al Ministerului de externe german ceruse Gestapoului să „acorde toate înlesnirile posibile“ ca legionarii aflați în Germania să se întoarcă în România.

Un singur criteriu: interesele Reichului

Walter Brudno, substitutul procurorului general al Statelor Unite, susținînd acuzarea împotriva lui Alfred Rosenberg¹ printr-o altă documente, a recurs și la *Raportul asupra activității Biroului de afaceri externe al partidului (A.P.A.) din 1933 pînă în 1943*. În acest raport, autorul său, Rosenberg, se referea și la influența exercitată în vede-

rea constituirii Partidului Național-Creștin în România, pentru a lega „destinul României de viitorul Reichului național socialist german“². La 25 martie 1946, cu prilejul audierii martorului Ernst Wilhelm Bohle (fostul șef al Organizației pentru străinătate a partidului nazist — A.O. — și secretar de stat în Ministerul de externe), substitutul procurorului general britanic, lt. col. J.M.G. Griffith Jones, demonstra, pe bază de documente, rolul de „coloană a 5-a“ jucat de A.O. în Olanda, Norvegia, Grecia. Apoi, el a dat citire unei scrisori din 25 octombrie 1939 a șefului A.O. din România, Konradi, către subalternul său din Constanța, căruiua îi transmitea instrucțiuni, considerate a viza „activități de contrașpionaj, de felul celor urmărite în general de un serviciu de informații“.

Fostul mareșal Friederich Paulus, audiat ca martor la 9 februarie 1946, a arătat că, la începutul lunii septembrie 1940, cînd preluase funcția de prim-loctiitor al șefului Marelui stat major al armatei terestre (Oberquartiermeister I), i se explicase, în legătură cu pregătirea planului de operații împotriva U.R.S.S., că „trebuia să se conteze, de la început, pe teritoriul român, care să fie folosit pentru înaintarea aripilor de sud“. El a mai precizat că în momentul respectiv „se și prevedea“ trimiterea în România a unei misiuni militare germane, sub conducerea generalului Hansen, ca și a Diviziei 13 blindate. F. Paulus a arătat că îi pusese personal la curent, pe Hansen și pe șeful de stat major al acestuia, generalul Haufe, cu misiunea lor în România. Ulterior, în materie de strategie, Hansen a primit instrucțiuni de la O.K.W., iar în celelalte probleme de la O.K.H. Martorul a mai spus: „La 30 martie [1941], dimineața, am sosit la Budapesta și am

angajat convorbiri cu șeful Statului major general al armatei ungare, generalul Werth, și cu șeful Secției „operații“, colonelul Laszlo... Harta care mi-a fost remisă de Statul major general ungar nu indica numai gruparea trupelor prevăzute pentru atacul împotriva Iugoslaviei, ci, de asemenea, un grup de forțe [dispușe] la frontiera carpatică a Ucrainei, grup de acoperire a spatelui împotriva U.R.S.S.“. În cursul audierii, F. Paulus a mai declarat: „În ce privește principiul de a lua Ungaria ca asociat în elaborarea și apoi executarea acestor proiecte, aveam cunoștință de părerea lui Hitler: el gîndea că Ungaria va încerca — cu sprijinul Germaniei — să recucerească teritoriul pierdute în 1918...“.

De altfel, în cursul procesului au fost prezentate directive militare ale lui Hitler în legătură cu pregătirile pentru agresiune în sud-estul și estul Europei, în care se detalia, în cel mai strict secret, cum să fie folosite spațiul și resursele românești. De asemenea, acuzații sovietici au citat din depozitiile făcute și semnate de I. Antonescu în fața forurilor de anchetă ale U.R.S.S. în legătură cu întîlnirile pe care le avusese cu Hitler în intervalul noiembrie 1940-mai 1941 (vezi *Procesul de la Nürnberg. Expunerile introductive...*, pp. 288-290).

Sentința pronunțată la 30 septembrie 1946 stabilea răspunderea acuzaților pentru faptul că „în același timp în care lucra la aceste proiecte [de atacare a U.R.S.S.], Germania a antrenat Ungaria, România și Finlanda în războiul împotriva Rusiei“. În continuare se preciza că „în decembrie 1940, Ungaria a acceptat să ia parte“, iar „în mai 1941 a fost încheiat cu Antonescu, primul ministru al României, un acord prevăzînd intervenția acesteia din urmă țări împotriva U.R.S.S.“.

În pofida înțelegerilor realizate cu I. Antonescu, prin trădarea intereselor poporului român, în mintea lui Hitler era adînc înrădăcinată ideea de a „lichida“ România, care, pentru el, rămăsese un „dușman fundamental“. La scurtă vreme după declanșarea agre-

¹ Conform Actului de Acuzare, între 1932-1945, acesta a fost membru al partidului nazist, Reichsleiter al partidului nazist pentru ideologie și politică externă, editor al ziarului *Völkischer Beobachter*, șeful serviciului (biroului) de politică externă al partidului nazist (A.P.A. — creat în 1933), ministru pentru teritoriile ocupate în Răsărit (din luna iulie 1941), general S.S. și S.A.

² În sentința pronunțată de Tribunal la 30 septembrie 1946 se reține și următorul fapt: „Ca director al A.P.A., Rosenberg răspundea de o organizație al cărei agenți participau la intrigile naziste în toate părțile lumii. Propriile sale rapoarte afirmă că A.P.A. a jucat, de exemplu, un rol important în aderarea României la Axă“.

siunii împotriva U.R.S.S., în 16 iulie 1941, la Cartierul general al lui Hitler a avut loc o consfătuire privind scopurile urmărite de Reich. M. Bormann¹ a redactat memorandumul asupra discuției. Dintr-o participanță la acea consfătuire, pe banca acuzaților de la Nürnberg se aflau H. Göring, W. Keitel, A. Rosenberg. Documentul, citit în ședința din dimineața zilei de 17 decembrie 1945, de căpitanul S. Harris, substituit al procurorului general al S.U.A., consemna printre altele: „Relațiile noastre actuale cu România — spunea Hitler — sînt bune, dar nimeni nu știe ce vor deveni ele în viitor. Noi trebuie să luăm în considerare acest fapt și [el trebuie] să ne facă să determinăm frontierele noastre conform situației. Nu trebuie să depindem de bunăvoința altor popoare. Relațiile noastre viitoare cu România vor trebui să fie stabilite după acest element fundamental. În general, noi trebuie, deci, să facem față sarcinii de a împărți (decupa) gigantul tort conform nevoilor noastre, pentru a fi în stare să dominăm, apoi să administrăm, în sfîrșit, să exploatăm”.

Cranii omenеști uscate pentru a fi folosite ca presapiar, pachete de pîr de om, săpunuri din grăsime umană, paraleliped de din oase de om măcinate fin... Acestor „probe materiale” prezentate în cursul procesului li s-au adăugat mii de fotografii și imagini filmate din arhivele germane înfățișînd îngrozitoare scene ale barbarilor execuții din lagărele morții, ale copiilor și bătrînilor sau ale prizonierilor de război, calvarul populației civile, distrugerile care au transformat cea mai mare parte a Europei în ruine, faptul că datorită aplicării „soluției finale” rasiste, din cei 9 600 000 evrei, care trăiau în Europa ocupată de hitleriști, au pierit 60%. Toate aceste înfrîntătoare dovezi nu puteau reda decît palid coșmarul

(Continuare în p. 52)

¹ Din 1933 pînă în 1941, șef de cabinet al fostului Führerului R. Hess și, după fuga acestuia în Anglia, în mai 1941, șeful Cămarilor partidului nazist. De la 12 aprilie 1943, secretar al lui Hitler, general S.S.

Pătrundînd în mla localitate Ebersdorf (Thuringia), într-o dimineață de aprilie 1945, o subunitate americană a avut surpriza să observe că în castelul din apropiere se desfășura o activitate neobișnuită. Zeci de persoane se îndreptau necu... rescrierea istoriei. De fapt, aici, sub auspiciile Ministerului de externe german, cînd zilele existenței celui de-al III-lea Reich erau numărate, se continua cu febrilitate producerea de documente false menite să absolve pe conducătorii nazisti de răspunderea pentru șirul de agresiuni care incendiaseră Europa și să o atribuie victimelor. Anchetatorii americani, ale căror constatări au devenit publice după patru decenii, au ajuns la concluzia că scopul era furnizarea de dovezi pentru cazul că puterile coaliției antihitleriste și-ar fi tradus în fapt declarațiile privind judecarea crimelor de război.

O parte a castelului din Ebersdorf fusese transformată în laboratoare tehnice și săli de arhivă. Plastografi au fost făcuți prizonieri, iar „produsul” activității lor transportat în arhive de peste ocean.

Ce s-a întîmplat însă cu documentele germane autentice capturate? Cele folosite la Procesul de la Nürnberg au fost publice doar parțial, altele în serii de volume separate, iar ansamblul lor, inclusiv toate piesele dosarelor procesului, a fost incredibil de păstrare la sediul Curții Internaționale de Justiție de la Haga. Acest ultim aspect a apărut public după 1983, în legătură cu cercetările privind cazul fostului șef al Gestapoului din Lyon, Klaus Barbie. Bineînțeles, marile puteri ale coaliției antihitleriste, care au capturat arhivele germane, au continuat să păstreze copii ale acestora¹.

O serie de arhive, privind faptele înscrise în articolul 6 al Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, continuă să nu fie deschise cercetătorilor din domeniul istoriei. Dintre acestea menționăm:

— Arhiva Comisiei Națiunilor Unite privind crimele de război (United Nations War Crime Commission — UNWCC). Comisia a fost creată la Londra în octombrie 1942 de reprezentanți a 17 guverne, cu scopul de a strînge dovezi și mărfuri și de a întocmi liste cu criminalii de război alături de Axel. În cursul existenței sale, Comisia, la a cărei activitate au participat reprezentanți ai 18 state, a întocmit, între 1943 și 1948, un număr de 40 000 dosare individuale (după unele date 36 000). 27 000 dintre acestea sînt consacrate unor persoane asupra cărora apăsă acuzații suficiente de grave pentru a justifica urmărirea judiciară. Din aceste 27 000 persoane, 22 000 au servit în Wehrmacht, 3 000 sînt japonezi, 1 286 italieni etc. Deși UNWCC n-a avut nici o legătură cu Organizația Națiunilor Unite, la încheierea activității sale, dosarele au fost predate spre păstrare O.N.U. Conform declarației unui purtător de cuvînt O.N.U. (2 mai 1986), Organizația Națiunilor Unite nu este decît depozitarul arhivei UNWCC. Accesul la dosarele aflate într-un imobil situat pe Park Avenue, unul dintre bulevardele centrale din New York, este strict reglementat: numai guvernele țărilor membre ale O.N.U. pot lua cunoștință de conținutul lor, dar cu condiția să specifice numele persoanelor ale căror dosare doresc să le consulte².

După dezvăluiri recente ale presei americane, la arhivele din Sultland, statul Maryland (Washington National Records Center), s-ar afla liste întocmite de UNWCC pentru 36 000 persoane, fără regim de restricții de cercetare.

De asemenea la Fort Meade (Maryland) există dosare ale U.S. Army Counter-Intelligence Corps (Corpul de contrainformații al armatei S.U.A.) pentru perioada 1945-1950, incluzînd și investigațiile asupra criminalilor de război.

— Arhiva Oficiului de Informații pentru victimele și prizonierii de război al Wehrmachtului (Wehrmachtsaufkunftsstelle — WAST), instalată inițial în sectorul francez al Berlinului, continuă să se afle și în prezent sub tutela autorităților acestor țări din Berlinul Occidental.

Tot în Berlinul Occidental există cea ce cunosătorii apreciază „o mină de documente naziste”: Centrul de documentare (Documentation Center). Aici se află: fișierul complet a 10 700 000 fișe aderente al partidului nazist, a 800 000 membri SA și SS; dosarele „Centralei Reichului pentru repatriere” care se referă la 2 600 000 persoane de origine germană și care locuiau în străinătate; dosarele Tribunalului care a condamnat la moarte pe participanții la atentatul nereușit împotriva lui Hitler din 20 iulie 1944 etc. Din 1952, Documentation Center se află sub controlul Departamentului de Stat, aceluiași în informațiile de aici comportă aprobări speciale, extrem de selective. Documentele nu vor deveni accesibile înainte de 1990. Centrul, înconjurat de sîrmă ghimpată și aflat permanent sub pază militară americană, are ca sediu o vilă din cartierul Zellendorf, la capătul unei fundături denumite Drumul scarabeului acvatic (Wasserkäfersteig).

— Centrul pentru administrarea Justiției de stat din Ludwigsburg, în apropiere de Stuttgart (R.F.G.), posedă, într-o clădire cunoscută cu două etaje 1 300 000 fișe și sute de mii de documente referitoare la crimele de război naziste. Presa vest-germană estima că între 70 000 și 100 000 persoane sînt suspectate de crime de război, dar în fața Justiției au fost aduse 6 400. Pe peretele uneia dintre sălile acestui centru se află o mare hartă pe care sînt marcate cele 700 lagăre de concentrare din timpul lui Hitler.

Condamnă la Nürnberg la închisoare pe viață, Rudolf Hess a rămas unicul ocupant al fortăreței Spandau din Berlinul Occidental. Hess n-a fost niciodată autorizat să explice public pentru ce, în mai 1941, a plecat în Marea Britanie. Documentele privind acest episod rămîn inaccesibile istoricilor pînă în anul... 2017.

E.P.

¹ Partii din aceste arhive au fost obținute, în copie, și de alte state. Atît Republica Democrată Germană cît și Republica Federală Germană dispun, de asemenea, de mari fonduri din arhivele celui de-al III-lea Reich.

² Această regulă se aplică și în cazul documentelor aflate în custodia Curții Internaționale de Justiție de la Haga.

OCTOMBRIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Au trecut 20 de ani de la moartea lui Nicolae Filipescu (1862-1916), care — așa cum îl poreclează Mircea Orghiescu într-un articol apărut în *Adevărul* din 16 octombrie — este „în galeria oamenilor de stat ai României, cî figură aparte, domnă de cînslea imortalității și a simbolului în fața poporului, pentru pilda gară a patriotismului său. Insufletirea sa românească era lucidă, realistă, creatoare. În momentul cînd se audeau norii războiului, el a ridicat glasul cu pasiune, cerînd intrarea României în război, alături de Aliați, pentru întregirea pămîntului național”.

Nicolae Filipescu avea contact cu mulțimea, care l-a creat popularitatea. Pe cînd era primarul Capitalei, Filipescu era apreciat ca un adevărat tribun al poporului. „Acest boler, cu sufletul său de elită — scrie același ziar, la 8 octombrie — deși a combătut idealul socialist, era insufletit și de un nobil democratism. Aceasta a determinat, desigur, pe radicalul-democrat Gh. Panu să se apropie de el mai mult ca de oricare altul dintre fruntașii conservatori și să colaboreze cu L.L. Caragiale, cu Al. Antonescu și cu alți atîtea alte pene distinse, între care amîmîn și pe filosoful profesor C.R. Motru”.

● În Memoriile sale, marele artist Constantin Nottara — al cărui debut la Teatrul Național a coincis cu constituirea Societății Dramatice din iulie 1877, în care au figurat de la început: V. Alecsandri, C.A. Rosetti, Titu Maiorescu, Ion Ghica, Matei Millo, Pascaly, Aristida Romanescu, Grigore Manolescu, Agatha Bărescu și mulți alții — scrie: „Repetițiile pentru examen le făceam cu Vellescu, după amiază, la Alenoul cel vechi din Piața Tribunalului, de la intrarea Cîmășului, cărui l-a s-a zis, mai tîrziu, după războiul din 1877, Piața Căpitân Valter Mărăcineanu,

Agravarea situației internaționale, marcată de războiul civil din Spania¹, ca și de permanentele tentative ale Germaniei hitleriste și Italiei fasciste de a alimenta focarele revanșarde și revizioniste determină o creștere în amploare a luărilor de atitudine și a acțiunilor forțelor progresiste, democratice, în favoarea păcii, a echilibrului internațional, ceea ce se oglindește și în presa românească. Cu ocazia unei demonstrații împotriva revizionismului, desfășurată la Satu Mare în ziua de 5 octombrie, dr. N. Lupu — scrie ziarul *Lupta* din 6 octombrie, referindu-se la pericolul unui nou război — subliniază necesitatea unității de acțiune interne și, în egală măsură, asigurarea unui sistem eficient de alianțe externe, opus declanșării unui război². În acest spirit, numeroase personalități politice și reprezentanți ai guvernului iau poziție împotriva uneltirilor hitleriste și a agenților celui de-al 3-lea Reich în România. Într-o asemenea situație — citim în *Adevărul* din 27 octombrie 1936 — Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Național-Tărănesc, arată: „Locul României este alături de statele antirevizioniste. România nu se poate angaja în cruciada antibolșevică”.

Tot Virgil Madgearu, cu prilejul aniversării a zece ani de la fuziunea dintre Partidul Național și cel Tărănesc, spunea la o întrunire ținută la Arenele Romane: „În loc de preocupări potrivnice intereselor noastre naționale, ar fi mai oportun dacă toți cei ce simt românește s-ar îngriji de întărirea forței noastre armate, nu numai prin sporirea cit mai neîntîrziată a înarmărilor, ci și prin înarmarea morală a țării. O condițiune esențială a apărării unui stat este coeziunea morală a națiunii”. La rîndul său, Ion Inuleț, membru marcant al guvernului Tătăreșcu, în cadrul unei întruniri de la Turnu Severin, subliniază că deși Uniunea Sovietică și România au regim politic diferit, acest lucru nu împiedică cele două țări să întrețină raporturi de prietenie, de la stat la stat. „Această lămurire — precizează ziarul menționat mai sus — este binevenită. Mai ales pentru țara noastră care, ca vecină a Rusiei, are tot interesul să trăiască în relații de bună vecinătate cu ea”.

Numeroase articole din presa de acum jumătate de secol iau poziție împotriva provocărilor revizioniste adresate de la tribuna Ligii Națiunilor de reprezentanți ai unor state fasciste, ca și față de atitudinea de neintervenție în favoarea autorităților legale, republicane, din Spania etc. Se subliniază, totodată, necesitatea păstrării consecvenței a liniei politice externe românești, așa cum fusese ea promovată de Nicolae Titulescu. Deși marele diplomat fusese — cum am arătat în numerele trecute — îndepărtat din guvern, noul ministru de externe, Victor Antonescu, a ținut să subli-

¹ „Magazin istoric”, nr. 7, 9/1986.

² Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Pe Calea Victoriei,
acum 50 ani

Noul palat
din Geneva
al Societății
Națiunilor,
fotografiat noaptea
la lumina
reflectoarelor

niece — după cum menționează ziarul *Zorile* din 6 octombrie — că „România are interese permanente de apărut și politica externă nu s-ar putea schimba”. „D. Victor Antonescu — se arată în comentariul publicației menționate — a ținut să reamintească hotărârea de la Bratislava [a Micii Înțelegeri] și să repete încrederea care are în sistemul securității colective, chemat să garanteze statutul teritorial. Credem — se subliniază în încheiere — că [Victor Antonescu] și-a luat suficiente angajamente — sincere și loiale — pentru ca nimic din ce formează bogatul patrimoniu lăsat de marele său predecesor să nu fie nerespectat”.

Dorința de pace a românilor este sugestiv ilustrată de activitatea Comitetului național român pentru pace, pentru popularizarea ideilor formulate la congresul internațional al păcii ținut în septembrie, la Bruxelles¹. Într-un apel se arată: „Solidar cu Reuniunea Universală pentru Pace (R.U.P.), Comitetul Național din România se adresează întregului popor și îl cheamă să facă zid împotriva dușmanilor păcii. Menținând alianțele existente, întărind Liga Națiunilor, să strângem cât mai puternic legăturile politice, economice și militare cu Franța, Anglia, Mica Antantă, Uniunea Sovietică, țări care slujind ideea de pace ne garantează înseși hotărârile. Să opunem încercărilor de destrămare internațională frontul constructiv al popoarelor pacifice, iar în lăuntrul granițelor noastre să înfăptuim unirea tuturor forțelor”. Comitetul, al cărui birou avea ca președinte de onoare pe Nicolae Titulescu și președinte activ pe dr. Nicolae Lupu, a hotărât — după cum ne informează *Zorile* din 26 octombrie — „începerea unei largi campanii în întreaga țară, în sensul celor cuprinse în manifestul program și a fixat o serie de mari mitinguri în cele mai importante centre politice. Pe lângă mitinguri se vor organiza și diferite conferințe pentru popularizarea ideii de pace, pentru împrăștierea [difuzarea] hotărârilor ce au avut loc la Bruxelles”.

Revista *Șantier*, condusă de Ion Pas, scrie: „După trei ani de luptă, primind și dînd atacuri, *Cuvîntul liber* și-a încetat apariția”. În nota de suspendare, nr. 12 584, este consemnat: „Cu începere de la 3 octombrie a.c., Ministerul de Interne a dispus suspendarea apariției revistei săptămînale *Cuvîntul liber*. Această măsură a fost luată din cauza *ahidudinii* fățiș comuniste pe care a adoptat-o în ultimul timp sus arătata revistă”.

Prin această măsură s-a suprimat una din principalele publicații democratice, progresiste din perioada interbelică, unde au colaborat personalități din cele mai diferite grupări de stînga, de centru-stînga, de centru-dreapta, cu orientare antihitleristă, publiciști și oameni de cultură cu convingeri social-politice, filozofice de nuanțe din cele mai variate, dar democratice, umaniste.

A fost suprimată o tribună a luptei antifasciste, care a militat consecvent pentru apărarea țării, pentru progresul ei pe calea drep-

Cronică maruntă

În cîntecul eroului de la Grivița. Cînd am intrat în scenă, mi s-a părut că scena umblă și eu stau pe loc, luminile se mișcă de colo pînă acolo, iar galeria se rostogolește spre parter și parterul se urcă la galerie. Nu mi-am pierdut însă cumpătul, mi-am impus voința să fiu stăpîn pe mine și lucrurile și-au reluat locul lor: luminile la rampă, parterul unde era și galeria tot cocoțată. Am început să recit versurile, să întonez, să gesticulez, să mimez și să pun altă temperamentală în rolul meu, încît am stîrnit un mare entuziasm în public, astfel încît cortina s-a lăsat sub un torent de aplauze și iar s-a ridicat și iar s-a lăsat și iar... La urmă, am pornit spre cabină să mă dezbrac, după ce am îmbrățișat pe Zamfirescu pentru concursul ce-mi dase cu replica lui Mahomed și l-am felicitat pentru succesul ce-l avusese și el. Dar din loja de jos, din stînga, de pe scenă, auz că mă strigă cineva: „Bălatule! Bălatule! Mă oprește și mă apropie! Era un domn în vîrstă care mă chema, eu un cap cărunt, foarte interesant, cu doi ochi vîl și scrutați, cu o bărbuță tunșă — domnul acesta era prihtul Ion Ghica, directorul general al Teatrului Național. El mi-a spus că la toți din loje le făcusem o bună impresie și să vin a doua zi la teatru eu o pe țigile prin care să cer să fiu angajat ca elev, fiindcă Teatrul nu mai era dat în antrepriză direcțiilor particulare, deoarece se înfăptuise Societatea Dramatică printr-o lege votată de Corpurile legislative și sancționată de vedă Carol. Am salutat și am plecat”.

● Publicația egipteană *La Gazette d'Orient* închină, în întregime, un număr Românului, sub titlul *La Roumanie d'aujourd'hui*. Ziarul conține peste 100 de pagini, toate cuprinzînd numai articole și ilustrații referitoare la țara noastră; pe copertă este reproducută harta României. (1 octombrie)

¹ Magazin istoric, nr. 9/1986.

**OCTOMBRIE
1936**

Primirea
pe aeroportul Băneasa
a omului politic britanic
lordul Londonderry.
De la dreapta la stânga:
Sir R. Hoare,
ministru al Angliei
la București,
lordul Londonderry,
George V. Bibescu,
Martha Bibescu
și lady Londonderry

Cronică mărunță

● În București se desfășoară lucrările Congresului Societății române de neurologie, psihiatrie, psihologie și endocrinologie. Congresul este deschis de profesorul dr. Gh. Marinescu, care, în cuvântul său, reamintește figuri ilustre ale școlii vechi românești, printre care prof. Babeș, Asachi, Toma Ionescu și Cantacuzino. Aceste nume sînt bine cunoscute studenților noștri, dar și celor din facultățile de medicină de pretutindeni. Fiecare din aceste nume înseamnă — după cum scrie ziarul Lupta — un pas înainte în știința medicală.

● Un raport al Societății exploratorilor egiptologi vorbește despre jazz — genul de muzică preferat al sec. XX — care este neașteptat de vechi. Săpături făcute la Armant — rețetă de ziarul Adevărul — au dus la descoperirea, între ruinele unui templu, a unui pilon ale cărui sculpturi reprezintă negri executînd toate figurile care se dansează azi în sunetele muzicii de jazz, în timp ce alți negri cîntă din instrumente, ca aceea pe care le vedem astăzi. O inscripție arată că templul a fost ridicat în onoarea victoriei faraonului Tutmes IV (1409-1400 î.e.n.). (7 octombrie)

● Un dentist american utilizează Simfonia a V-a, de Beethoven, drept... medicament. După dînsul — citim în Dîmineața — muzica micșorează durerea boнавului, cînd i se plombează un dînte. (10 octombrie)

● Cu prilejul primei expoziții marinărești din București din parcul Oteteleșanu, Direcțiunea generală a poștelor a pus în circulație o serie de 3 măști postale comemorative, care reprezintă: primul submarin românesc „Delfinul”; Bricul „Mircea” și o navă a serviciului maritim românesc. (11 octombrie)

● În Cehoslovacia, autoritățile școlare din orașul Plzeň,

tății și libertății sociale, pentru consolidarea independenței și suveranității naționale. În cele 150 numere apărute, *Cuvîntul liber* a fost consecvent cu direcțiile sale programatice, cum reiese și dintr-un articol din ultimul număr al revistei: „Trebuie să vrei pacea pentru marea ei substanță etică, pentru că numai în cadrul ei pot exista progresul, civilizația, cultura, libertatea, democrația. Interesul României este un interes național pentru apărarea și menținerea păcii, împotriva Germaniei cotoptitoare, împotriva revizionismului din Ungaria. Opinia publică trebuie educată în acest sens cit mai mult și alianțele pacifiste consolidate în mod definitiv”.

Porînd de la apariția volumului memorialistic *Amintiri de la Luceafărul* al lui Octavian Tăslăuanu, Victor Eftimiu evocă în paginile *Adevărului* înființarea revistei românești *Luceafărul* și pe unii dintre colaboratorii ei. Apărută în vara anului 1902, la Budapesta, revista a însemnat „unul din cele mai importante momente din viața spirituală a românilor de peste munți”.

Intemeietorii ei, după cum scrie însuși Tăslăuanu, în prefața lucrării, erau „toți tineri, unii veniți din satele ardelenne și bănățene la Universitatea din Budapesta, iar alții abia ieșiți de pe băncile ocrotitoare Alma mater. Aurel P. Bănuț a fost primul editor al revistei *Luceafărul*, pusă sub conducerea unui tânăr profesor din Blaj, a lui Alexandru Ciurea, un moț din munții Apuseni, crescut în tradiția lui Avram Iancu”. Toți acești tineri, scrie în continuare O. Tăslăuanu, „aveau sentimente românești, sădite adînc în sufletul lor de tradiția milenară a satelor noastre”, iar revista devenise „un stegar de luptă națională”.

Atmosfera din sînul acestei redacții, la care colaborau Octavian Goga, Ion Agărbiceanu, Șt. O. Iosif, Vasile Părvan ș.a. este evocată de Victor Eftimiu: „Ccarda națională — scrie el — vibrează în redacția din strada Zöldfa. Ecourile *Sămănătorului* bucureștean, condus de prof. N. Iorga, ajung pînă-n zidurile groase de la etajul III al imobilului budapestan. Colaboratorii săi, oameni tineri, născuți în zodie nouă, îndrăznesc să creadă în liberarea totală a Transilvaniei de sub jugul națiunii dominante și a pajurei cu două capete! Nu libertăți în cadrul monarhiei, nu dietă a Transilvaniei, ci însăși unirea cu poporul românesc de peste Carpați. Iată ce urzeau în sufletele și în convorbirile lor acești băieți”.

În 1906, Octavian Tăslăuanu, fiind numit secretar al *Astrei*, își mută revista *Luceafărul* la Sibiu. „Așa l-am cunoscut și eu — își amintește Victor Eftimiu — pe directorul *Luceafărului*, la care am colaborat cîțiva ani, pînă la izbucnirea războiului, în 1914, cînd revista a trebuit să înceteze, ca să reapară efemer prin 1920”.

Despre Gh. Asachi s-a scris mult, el fiind un „descălecător” al culturii noastre naționale¹. Aproape că nu există domeniu al culturii naționale de care numele său să nu se lege într-un fel sau

¹ Magazin istoric, nr. 12/1980.

Ziarele americane publică elogioase dărl de seamă, însoțite de numeroase fotografii, despre strălucitele recorduri ale aviatorului român, locotenent Alex. Papană

„Divanul fermecat” — un divertisment bucureștean

altul. În cronică noastră, relatăm amănunțit mai puțin cunoscute despre Gh. Asachi și Karlsbad (azi renumită stațiune balneo-climaterică Karlovy Vary din R.S. Cehoslovacă, despre care scriitorul român a publicat o serie de note în *Albina românească*), așa cum sînt ele reproduse în suplimentul ziarului *Adevărul*, din 28 octombrie.

În tinerețea lui, în 1805, la vîrsta de 17 ani, Gheorghe Asachi a lăsat la Viena, la doctorul de Carro. Exact 50 ani mai tîrziu, el a venit la Karlsbad găsind acolo ca medic balneolog pe fosta sa gazdă din Viena, în vîrstă acum de 85 ani. Doctorul de Carro a publicat o biografie a lui Asachi în *Almanach de Karlsbad* pe 1856. „Se pare — scrie *Adevărul* — că Asachi a impresionat mult pe J. de Carro. Aceasta reiese din importanța pe care el o dă prezenței lui Asachi la Karlsbad în sezonul 1855. *Adevărul* reproduce cîteva fragmente din articolul lui J. de Carro despre Asachi: „Acest boier, în vîrstă de 67 de ani, care și-a făcut studiile la Leopold [Lvov], Viena și Italia, timp de 16 ani, este membru al Academiei din Roma, al Societății scandinave, al mai multor societăți savante din Franța și cavaler al Ordinului rus Sf. Vladimir și al Moșan-ului din Turcia. El cunoaște șapte limbi, iar cea română îi datorește numeroase opere și întemeierea primei foi periodice în această limbă. [*Albina românească* 1829]. După întoarcerea sa din Viena, unde guvernul moldav îl acreditase ca agent politic pe lângă Cabinetul austriac, a restabilit școlile naționale în Moldova. După 10 ani, Academia Mihăileană [inițiată tot de el] a fost întemeiată și inaugurată”. Menționînd că „d. Asachi a fost numit arhivar al statului”, autorul articolului reproduc de *Adevărul* continuă: „A organizat și condus această instituție timp de 16 ani. Arta tipografică pentru limba română a fost perfecționată prin îngrijirile lui, comandînd după modelele sale caractere la Didot din Paris și la Haase din Praga: a introdus în Moldova prima litografie și prima fabrică de hîrtie.

Îngrijirii [griji] d-lui Asachi se datorește trimiterea mai multor elevi moldoveni, pe cheltuiala statului, la universitățile străine, unde s-au perfecționat în diferite specialități. Toate aceste măsuri au influențat puternic dezvoltarea talenților tinerimii moldovene care numără printre compatrioții ei medici, jurist-conșulți, publiciști, ingineri, pictori, poeți, o trupă dramatică a Teatrului național, fondat pentru prima oară în 1834 de d. Asachi. Moldova are zece spitale civile — menționează de Carro în articolul său — dintre care acela al Sf. Spiridon din Iași este foarte admirat de cunosători. Mai multe izvoare minerale au fost organizate spre folosul bolnavilor, bunăoară cele de la Slănic”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Am hotărît să introducă jocul de șah ca obiect obligatoriu în toate școlile. Se pare — comentază ziarul *Lupta* — că șahul are darul nu numai de a interesa pe copii ca joc în sine, ci și de a le dezvolta, în chipul cel mai fericit, inteligența. (16 octombrie)

● Puțin știu că sarea pe care o folosim la mincarea ara încă o sumedenie de întrebuințări. Reproducăm după Calendarul muncii cîteva dintre ele: „Făcînd gargară cu apă sărată, gîtlul va fi întotdeauna sănătos și curat; cînd avem gutural, vom trage pe nas apă sărată; dacă în odăile de curînd zăgrăvite așezăm sare în mai multe farfurii, mirosul de var va pieri; petele de grăsime de pe plîză se șterg ușor dacă le ungem cu sare multă; în benzina; obiectul amestecat cu apă sărată dă un luciu frumos țesăturilor de lînă sau de mătase etc., etc.

● La un congres recent al femelor au fost alese, prin vot, cele mai de vază șase femei din lume. Iată rezultatul, așa cum îl relatează ziarul *Dimineața*: Irène Joliot-Curie, descoperitoarea radiumului; Any Mollison, aviatore engleză; Selma Lagerlöf, romanciera suedeză, laureată a premiului Nobel; Eleonora Roosevelt, activistă socială, soția președintelui S.U.A.; France Perkins, ministrul muncii în S.U.A.; Alexandra Kollontai, ambasadoarea U.R.S.S. în Suedia. (20 octombrie)

● La Craiova era anunțat un concert Enescu, scrie *Adevărul*, „în dimineața aceleiași zile, maestrul a făcut un gest de o mare delicatețe; a invitat elevii școlilor primare să asiste la repetiție, și a fost cu adevărat emoționantă liniștea cu care copiii ascultau vioara vrăjită. La sfîrșitul repetiției, Enescu s-a adresat elevilor: «Dragi copii, repetiția s-a terminat. Acum am să cînt ceva pentru voi». Și Enescu a cîntat o arie românească de Scărlătescu”. (21 octombrie)

1926-1930 : ÎN CULISELE CRIZEI DINASTICE

(Urmare din p. 28)

regele a interpretat-o cu totul altfel. În pofida atitudinii conciliante pe care a arătat-o Iuliu Maniu, colaborarea cu regele Carol nu putea să dureze. În fond, șeful P.N.T. nu avea nici o stimă pentru Carol, ale cărui isprăvi îi arătasă cât de puternic se manifestase absența simțului moral la prințul moștenitor.

Inconjurându-se de o serie de elemente care manifestau o puternică aversiune față de democrație și folosind cu abilitate disensiunile existente între diferite grupări burgheze, Carol II a trecut, îndată după urcarea sa pe tron, la realizarea planului căruia avea să-i consacre întreaga sa activitate în viața politică internă. Opoziția pe care o făceau partidele politice tendințelor regelui de a instaura dictatura personală a determinat cerurile camarilei să-și concentreze acțiunile spre divizarea, destrămarea și distrugerea partidelor, precum și spre anihilarea, în cadrul acestora, a oamenilor politici cu influență, cunoscuți în țară și în străinătate.

In momentul proclamării lui Carol ca rege, existau următoarele partide: Partidul Național-Țărănesc care avea, în Cameră și Senat, mai mult de trei pătrimi din repre-

zentanții națiunii; în opoziție se aflau: Partidul Național-Liberal — cu doar 7 deputați, Partidul Poporului, sub șefia generalului Al. Averescu — cu 6 deputați, Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu — cu 5 deputați, Liga Apărării Național-Crestine — cu 6 deputați, Partidul Naționalist-Democrat al lui N. Iorga — cu 5 deputați și Partidul Social-Democrat — cu 5 deputați. Primul obiectiv al regelui Carol a fost să pulverizeze partidele, acțiune ce va reuși pe deplin (dacă în 1930 existau 7 partide, în 1937 numărul acestora va ajunge la 13, în afara partidelor minorităților naționale). Fruntașii politici, periculoși pentru carlism, au fost uzați, combătuți, compromiși, înlățurați, eventual — dacă nu se putea altfel — cumpărați. Carol II avea să primească un sprijin deosebit în această activitate din partea unui grup de politicieni cu vederi de dreapta, cunoscuți prin poziția lor anticomunistă; Constantin Argetoianu, Nae Ionescu, Mihail Manoilescu, Nichifor Crainic, Gabriel Marinescu și alții.

Tendențele monarhului de a cumula frizele de conducere a treburilor țării s-au făcut simțite de la început. N. Iorga declarase public că, la reîntoarcere, Carol i-a spus că „vrea să guverneze fără cu oameni pe care cu dreptul său regal să-i primească sau să nu-i primească...“ Aceste orientări s-au reflectat și în ciclul de crize politice de mai mică sau mai mare anvergură din perioada imediat următoare (iunie 1930, octombrie 1930, aprilie 1931). ■

LECȚIA DE LA NÜRNBERG

(Urmare din p. 47)

realității, ca de altfel și datele statistice prezentate.

În cursul procesului au fost interogați 116 martori și examinate 143 depoziții scrise și 5 000 probe documentare. Reprezentanții Tribunalului au interogat, în plus, 101 martori ai apărării, au cercetat 1 809 depoziții scrise și șase rapoarte rezumând conținutul a 196 000 alte mărturii. Tribunalul a dispus de 30 000 fotocopii de documente, autentificate, ale căror originale, în co-vișitoare majoritate, parveanu din arhivele germane capturate.

La 31 august 1946, fiecare dintre acuzați și-a putut face ultima declarație. După o lună, în 30 septembrie 1946, sala avea un aspect neobiș-

nuit: proiectoarele erau stinse, fotografiile și operatorii de film absenți. După trei sute douăzeci de zile de la audierea preliminară, Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg a pronunțat sentința în Procesul marilor criminali de război naștiți. Cînd judecătorii au intrat, acuzații, apărătorii, acuzații, spectatorii și ziariștii s-au ridicat, ca de obicei, dar era pentru ultima oară la acest proces. Apoi, ore în șir, s-a dat citire *Verdictului*¹. Aceste 70 000 cuvinte rămîn unul dintre cele mai tulburătoare documente ale is-

¹ La 1 octombrie 1946, acuzații s-au revăzut pentru ultima oară în subsolul Palatului de Justiție. Ei au urcat, fiecare separat, cu un mic ascensor, pentru a nu mai reveni. În sala Tribunalului, fiecare a fost condus la o mică estradă în fața judecătorilor. I se întindeau căștile, pentru a asculta, formulată într-o singură frază, sentința care îi privea. În primele ore ale zilei de 16 octombrie 1946, a fost executată sentința capitală pentru zece dintre acuzați.

toriei contemporane, un me-temento de a nu uita lecțiile trecutului, pericolul fascismului, militarismului, revizionismului, rasismului, a căror anatomie a fost fixată atunci în sobre formulări juridice. Acest verdict rămîne și ca un monument în amintirea zecilor de milioane de victime ale celui de-al doilea război mondial. „Inculparea conform căreia acuzații au pregătît și urmărit războaie de agresiune — citim în *Verdict* — este capitală. Războiul este o calamitate ale cărei consecințe nu se limitează numai la statele beligerante, ci afectează întreaga lume. A declanșa un război de agresiune nu este, așadar, numai o crimă de ordin internațional; este crima internațională supremă, nedecesebindu-se de alte crime de război decît prin faptul că le conține pe toate“.

O judecată rămasă de incontestabilă actualitate. ■

PROTAGONIȘTI ȘI DECIZII

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (II)

JACQUES DE LAUNAY

7 decembrie 1941. În urma atacului japonez efectuat prin surprindere asupra portului american Pearl Harbor, de pe insula Oahu, atac ce marchează primul tribut de sînge plătit de americani în al doilea război mondial, Statele Unite ale Americii intră în conflagrație. Momentul Pearl Harbor a constituit deoptrivă startul unei masive angajări japoneze și a devenit unul dintre cele mai controversate subiecte ale istoriei contemporane: au știut oare înaltele autorități americane despre pregătirea unei operații de asemenea anvergură? Sau totul a fost rezultatul unei determinări implacabile?

De-a lungul a 11 numere (2-12/1983), Magazin istoric a încercat să răspundă acestor întrebări dramatice și multor altora, prin una dintre cele mai autorizate voci: profesorul ame-

rican Gordon W. Prange. El nu este de acord cu teza promovată de unii istorici americani în epoca postbelică, potrivit căreia președintele Roosevelt ar fi scontat atacul nipon, ba chiar l-ar fi permis sau provocat. Prange subliniază că japonezii n-au fost niciodată niște marionete, pe care Roosevelt putea să le manipuleze după pofta inimii. După părerea sa, cu sau fără Pearl Harbor, războiul între S.U.A. și Japonia ar fi fost inevitabil. Atacul de la Pearl Harbor s-a datorat unei vaste și complexe înlănțuiri de realități istorice obiective, generate de conflictul de interese strategico-economice nipono-americane și de greșeli omeneste monumentale.

Despre aceste realități și greșeli își exprimă opinia și un alt istoric al marii conflagrații, Jacques de Launay. În lucrarea sa *Les Grandes décisions de la deuxième guerre mondiale*, el supune unei analize personale actul de decizie al intrării S.U.A. în război, stabilind, din punctul său de vedere, cine poartă răspunderea lui.

Reproducem un fragment din această lucrare.

Președintele Statelor Unite, Franklin D. Roosevelt, păstrează, din perioada când a funcționat la Departamentul de Stat pentru marină [între anii 1913 și 1920, în calitate de asistent al secretarului (ministrolui) Departamentului], în timpul președintelui Wilson, o puternică repulsie față de Germania. În ianuarie 1934, într-o discuție cu ambasadorul Franței, el nu-și ascunde această antipatie. A cordul de la München, din septembrie 1938, provoacă o profundă deziluzie la Washington. F.D. Roosevelt recomandă țărilor occidentale o politică de rezistență și de fermitate față de Hitler.

La 11 iunie 1939, într-o discuție, președintele american își exprimă din nou aversiunea față de statele totalitare. El nu-și face deloc iluzii cu privire la intențiile Germaniei: „Dacă Franța va sucomba, vom sucomba probabil și noi cu ea”.

Colaboratorii lui Roosevelt sînt tot atît de categorici. La începutul anului 1939, primind pe prințul de Ligne, care a venit la Washington să negocieze în numele guvernului belgian achiziționarea de avioane, Cordell Hull, secretarul de stat al S.U.A., îi sugerează posibilitatea ca Belgia să fie și ea implicată în război: „Ar putea fi o problemă de trei zile, de trei săptămîni sau de trei luni, dar noi nu vom rămîne pasivi (*but we would move*). La 13 ianuarie 1939, tot Hull, vorbind despre Hitler și Mussolini la Conferința panamericană de la Lima, îi califică „niște bandiți fără conștiință, niște gangsteri internaționali”. În ajunul declarării războiului, la Departamentul de Stat se afirmă: „...singura posibilitate de a schimba situația politică actuală o constituie distrugerea regimului german”.

Mai tîrziu, după ce va fi izbucnit războiul, președintele va face totul pentru a-i ajuta pe aliați. La 14 august 1941, în cadrul unei întrevăderi cu Churchill pe o navă în largul Oceanului Atlantic¹, cei doi elaborează un program comun, cuprinzînd obiectivele țărilor occidentale în război și exprimînd dorința „instaurării și menținerii unei

păci universale”². Numeroși americani apreciază totuși că Roosevelt interpretează doctrina Monroe³ de o manieră extensivă. În acest sens, încă din martie 1938, Joseph Kennedy, ambasadorul S.U.A. la Londra, a sfătuit guvernul american să nu acorde atenție problemelor Europei. Lindbergh, Sinclair Lewis, Ford se numără și ei printre adepții izolaționismului, care se extinde.

Înfrîngerea Franței apropie însă pericolul nazist. În noiembrie 1940, Roosevelt este din nou ales, dar majoritatea sa de voturi scade de la 10 milioane la 4 milioane. Totuși, marina americană sprijină *Royal Navy*, în apărarea portului Singapore, iar prin ocuparea posesiunilor daneze Groenlanda și Islanda asigură securitatea convoaielor din Atlanticul de Nord.

La 9 aprilie 1941, ambasadorul Danemarcei la Washington semnează un acord, prin care se încredințează Statelor Unite apărarea Groenlandei, pînă în momentul în care pericolul unei *agresiuni* va dispărea. La scurt timp, armata americană va construi aici trei baze. În iunie același an, Roosevelt decide crearea unei baze în Islanda. La 7 iulie, unități americane înlocuiesc forțele britanice instalate în această insulă, din mai 1940. Patru zile mai tîrziu, președintele anunță că apărarea emiserii occidentale impune escortarea convoaielor între Statele Unite și Islanda. Din acest moment, la bazele din Groenlanda și Islanda fac escală avioane americane, care trec spre Europa. Doctrina Mahan⁴ (su-

premația maritimă este totdeauna superioară celei continentale) ia locul doctrinei Monroe.

Totuși, președintele controlează efectele măsurilor adoptate: uneori acceptă o accelearare a lor, așa cum o cer Stimson [ministrul de război], sau Hopkins [consilierul său], alteori le frînează, cum vrea Hull. El nu uită că Comitetul de apărare a Americii, înființat de William A. White, nu are decît 10 000 membri, în timp ce rivala lui, adepta izolaționismului, organizația America First, condusă de Douglas Stuart junior, numără 850 000. Roosevelt nu vrea să se îndepărteze de marile curente ale opiniei publice.

După Conferința Atlanticului, asistăm totuși la o escaladare a angajamentelor americane față de Anglia. La 11 septembrie 1941, Roosevelt anunță că a ordonat flotei americane să deschidă focul asupra navelor de război germane aflate în zona de securitate a Statelor Unite; fără a preciza însă care este această zonă. O lună mai tîrziu, președintele reușește să obțină aprobarea Senatului și a Camerei Reprezentanților pentru suspendarea clauzelor legii neutralității, care interzicea înarmarea navelor comerciale americane și navigația în zona afectată de război. În această atmosferă au loc negocierile diplomatice cu Japonia.

Reales în noiembrie 1940, Roosevelt se decide să acționeze pe două planuri: să negocieze un *modus vivendi* acceptabil și să amenințe Japonia cu represalii economice. De fapt, el încearcă să obțină, prin amenințarea cu sancțiuni, o formulă acceptabilă de pace. În decembrie 1940, prințul Konoye [primul ministru nipon] profită de trecerea prin Tokio a doi misionari catolici americani, monseniorul Walsh și reverendul Drought, pentru a le face cunoscut, prin intermediul lui [Yosuke] Matsuoaka, ministrul afacerilor externe, că Japonia urmărește să strîngă relațiile cu Statele Unite.

La 14 februarie 1941, la Washington sosește un nou ambasador japonez, amiralul Nomura, în calitate de trimis plenipotențiar. Încep negocierile cu el,

¹ La 19 iulie 1940, serviciile secrete americane și engleze încheiaseră un acord privind schimbul sistematic de informații.

² Doctrină formulată în 1823 de președintele american James Monroe, potrivit căreia țărilor europene le era interzis amestecul în problemele privind țărilor continentului american, S.U.A., la rîndul lor, declarîndu-se dezinteresate în chestiunile Europei. Această doctrină a stat la baza politici izolaționiste a S.U.A.

³ Amiralul american Alfred Thayer Mahan (1840-1914) și-a câștigat reputația internațională prin lucrările sale de strategie navală (*The Influence of Sea Power Upon History, The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire*), în care a demonstrat importanța fundamentală a puterii navale, a securității comerțului maritim, a bazelor maritime și coloniilor îndepărtate, încurajînd, în felul acesta, nu numai imperialismul american, ci și concepția de „politică mondială” a lui Wilhelm II.

⁴ Magazin istoric, nr. 7/1986.

purtate, din partea americană, de Cordell Hull, deoarece președintele este total acaparat de problemele europene. Diplomatul nipon, în vîrstă de peste 60 ani, fost atașat naval la Washington, cunoaște personal pe Roosevelt și mai multe persoane din conducerea marinei. Secretarul de stat, Hull, fost judecător în statul Tennessee, este un om distins, de înaltă ținută. Dar nu știe mai nimic despre Japonia și nici nu face cel mai mic efort să afle ceva sau măcar să intre în atmosferă.

Începînd de la 8 martie, cei doi se întîlnesc de peste 60 ori, cel mai adesea în apartamentul de hotel al lui Nomura. Ambele părți dispun de un material informativ complementar foarte util, deoarece americanii sînt în posesia cifrului nipon, iar japonezii cunosc, într-o anumită măsură, cifrul american.

În mai multe rînduri, Roosevelt îl convoacă pe Nomura pentru a-i pune în vedere ca Japonia să nu se joace cu inițiativele ei expansioniste. Măsurile președintelui sînt ferme: la 26 iulie 1941, după ce ia o decizie de boicotare economică a Japoniei, numește în funcția de comandant-șef al forțelor americane din Extremul Orient pe generalul Mac Arthur; la 8 octombrie, președintele anunță embargoul asupra petrolului și produselor petroliere.

Negocierile de la Washington sînt sortite eșecului: Nomura vrea să le încheie cu succes, dar deciziile sînt luate la Tokio. Ambasadorul nu se simte la largul său în atmosfera de tensiune creată. La 23 octombrie, el răspunde astfel unei telegrame primite de la ministrul afacerilor externe în noul cabinet Tojo: „Nu pot continua în ipocrie și minciună. Să nu credeți nici o clipă că vreau să dezertez de la datorie. Dar, ca om de onoare, nu văd altă ieșire. Vă implor să-mi permiteți să mă reîntorc în Japonia”. Dar ministrul nu-l recheamă pe amiral, îi trimite însă în ajutor un diplomat de carieră, Saburo Kurusu, fostul ambasador nipon la Berlin, care sosește la Washington la 15 noiembrie. Alegerea lui surprinde: Kurusu, care a semnat din partea Japo-

niei Pactul tripartit¹, îi pare lui Cordell Hull o persoană suspectă.

Nomura este informat despre noile intenții ale guvernului japonez. Cordell Hull ia și el cunoștință de aceste intenții din telegramele japoneze descifrate, care ajung pe biroul său. „5 noiembrie 1941. Guvernul imperial face ultimul gest. Nu ne mai rămîne decît foarte puțin timp. Situația este extrem de critică. Orice amînare este exclusă. Nu uitați acest lucru și acționați în consecință”. „6 noiembrie. Pentru noi, negocierile au ajuns în ultimul sfert de oră. Îmi exprim speranța că el [Kurusu] vă va ajuta să descurcați itele neînțelegerilor și că eforturile dumneavoastră comune vor duce foarte repede la o concluzie. Pentru ca lucrurile să fie foarte clare, vom informa opinia publică că el are misiunea să vă sprijine în aplanarea dificultăților apărute între cele două țări”.

Dacă Tokio acționează cu o oarecare duplicitate, buna-credință a celor doi ambasadori nu poate fi pusă la îndoială. Ceea ce s-a stabilit, de fapt, abia ulterior, după publicarea materialelor din arhive. Statele Unite vor respinge propunerile japoneze, iar Japonia va refuza ofertele americane. La 26 noiembrie, Nomura telegrafiază la Tokio: „Eșecul și umilirea noastră nu pot fi mai mari”.

Roosevelt are, în continuare, atenția îndreptată către problemele Europei, însă începînd din 12 noiembrie, el manifestă din nou interes pentru dosarul japonez. Între 12 noiembrie și 7 decembrie, americanii descifrează 1 800 telegrame provenind de la Tokio; 64 dintre ele sînt prezentate președintelui. La 25 noiembrie, în ședința cabinetului, Roosevelt analizează problemele nipone: „Ei sînt gata de atac, afirmă Cordell Hull. Pot ataca în orice clipă”. „Da, răspunde Roosevelt, japonezii sînt renumiți pentru atacurile lor prin surprindere”.

¹ Pact semnat la 27 septembrie 1940, la Berlin, în prezența lui Hitler, între Imperiul Germaniei (von Ribbentrop), Italiei (Ciano) și Japoniei (Kurusu). Obiectivul lui central era instaurarea „noului ordin” în Europa și Asia.

Odată cu pregătirile pentru not agresiuni în Pacific, militaristii japonezi își manifestă consecvent opoziția pentru alianța cu Germania hiteristă, a cărei întărire o urmărește și vicia ministrul afacerilor externe nipon Matsuoka la Berlin, în martie 1941

Seara, reîntors acasă, ministrul de război, Stimson, notează în jurnalul său: „Problema este cum să-i facem să atace primii, fără a ne asuma prea multe riscuri”. La 26 noiembrie, Stimson îi telefonează lui Hull: „Unde ați rămas cu japonezii?”. „Mă spăl pe mîini de toată afacerea asta, răspunde Hull. De-acum înainte ea intră în mîinile voastre, ale armatei și marinei”.

Stimson îi telefonează de îndată președintelui. Acesta, optimist, crede că japonezii bluffează. Ministrul de război rămîne perplex în fața acestei poziții. El hotărăște să ia măsuri pentru a face față oricărei eventualități și, după ce obține acordul președintelui, în dimineața zilei de 27 noiembrie, emite un ordin de alarmare generală către toate forțele americane din Pacific. Sînt informații despre pericolul de război, printre alții, Mac Arthur — la Manila, și amiralul Kimmel, comandantul flotei din Pacific

— la Pearl Harbor. Ordinul nu va avea însă nici un efect practic.

Serviciul de spionaj al marinei continuă să descifreze telegramele transmise de la Tokio ambasadei nipone la Washington. La 6 decembrie, una dintre ele reține atenția. Datată 2 decembrie la Tokio (1 decembrie, la Washington), telegrama conține instrucțiuni: „Distrugeți toate codurile, cu excepția unuia singur, o mașină de cifrat din cele două și toate documentele secrete”.

În aceeași zi, 6 decembrie, la ora 21.30, președintele Roosevelt se află în Biroul oval al Casei Albe, împreună cu prietenul său, Hopkins. În acel moment sosește comandantul Schultz, aghiotant naval secund. Acesta îi aduce traducerea unui mesaj al ministrului de externe Togo, adresat lui Nomura. Președintele îl citește, apoi i-l dă lui Hopkins, spunându-i: „Asta înseamnă război!” Hopkins remarcă: „Rău este când nu poți lavi primul și preveni în felul ăsta orice surpriză”. Roosevelt îi răspunde: „Nu, Asta nu putem face. Sintem o țară democratică și un popor pașnic. Dar

vom avea de partea noastră normele dreptului internațional”.

Președintele nu reușește să-l găsească pe amiralul Stark [șeful Marelui stat major al marinei militare], care este la teatru; îi va telefona, tirziu, în miez de noapte. Generalul Marshall [șeful Marelui stat major al armatei terestre] nu este deci informat de către Stark decît a doua zi, la ora 11.25. La ora 12.01, Marshall informează, la rîndul său, toate bazele din Pacific, că la ora 13 (7.30, la Pearl Harbor) va expira un ultimatum, după care va surveni un fapt necunoscut. La ambasada Japoniei de la Washington, mesajul n-a fost încă descifrat. Ambasadorul Nomura cere o audiență la Cordell Hull, pentru ora 13. Dar la 12.30, primul secretar al ambasadei, Katsuzo Okumara, nu a terminat de dactilografiat mesajul descifrat de specialistul Kondo. Nomura telefonează la Departamentul de Stat, pentru a amîna audiența cu o jumătate de oră. Hull, care are deja pe biroul său textul telegramei, cere să i se răspundă lui Nomura: „Secretarul de stat îi va primi

pe ambasadori, imediat ce vor fi gata”.

Kurusu și Nomura intră în anticamera biroului lui Hull la ora 14.05 (8.35, la Pearl Harbor). Cu cinci minute înainte, secretarul de stat a fost chemat la telefon de Roosevelt: „Cordell, Knox [secretarul Departamentului marinei militare] mă anunță că japonezii au atacat Pearl Harbor”. La 14.30, Hull primește pe cei doi ambasadori. După plecăriunile de rigoare, ei predau secretarului de stat nota, pe care acesta o ia, se prefacă că o citește, pentru că îi știe deja conținutul, apoi se uită drept în ochii lui Nomura și îi spune: „În 50 ani de activitate în serviciul statului, n-am citit niciodată un document mai plin de falsuri și denaturări infame și nu mi-am închipuit pînă azi că un guvern al unei țări de pe planctă noastră ar fi în stare să le transmită”.

Între timp, la ora 7.33 (13.03, la Washington), la Honolulu se primește comunicarea de avertizare a lui Marshall și este transmisă, printr-un biciclist, generalului Short, comandantul forțelor terestre. Mesajul nu parvine destinatarului decît la

Intrarea S.U.A. în război a impus o creștere vertiginoasă a efectivelor armatei americane. În imagine: la o paradă militară, îndată după Pearl Harbor, soldații poartă încă uniforma anilor 1917-1918, cu cascheta britanică

două ore după decolarea ultimului avion japonez. Amiralul Kimmel va primi de la Short copia telegramelor abia în jurul orei 15. La ora aceea, comandantul-șef al flotei din Pacific nu mai are ce face cu ea și o aruncă la coș.

A doua zi după atacul prin surprindere, încep să circule diverse acuzații și chiar cuvîntul trădare. Amiralul Kimmel, țapul ispășitor, este trecut din oficiu în rezervă. La 25 de ani de la evenimente, la 7 decembrie 1966, cu puțin înaintea morții sale, el continuă să susțină că a fost acuzat pe nedrept; declară că președintele Roosevelt și generalul Marshall dăduseră ordin ca baza de la Pearl Harbor să nu fie informată despre mișcările flotei japoneze. Kimmel n-a adus niciodată vreo dovadă în sprijinul afirmațiilor sale.

Această acuzație este elementul principal al unei polemici, vie încă în Statele Unite.

La 18 decembrie 1941, președintele Roosevelt instituie o comisie de anchetă — sub președinția judecătorului Roberts, de la Curtea Supremă —, a cărei sarcină este să releve responsabilitățile șefilor militari din insulele Hawaii: amiralul Kimmel și generalul Short. Comisia își limitează ancheta la insulele Hawaii, aruncînd toate acuzațiile asupra lui Short și Kimmel, absolvind de răspundere autoritățile supreme: pe ministrul de război, Stimson, și pe cel al marinei, Knox, pe șeful Statului major al armatei de uscat, Marshall, și pe cel al marinei, Stark.

Această atitudine nemulțumeste unitățile marinei care, la 13 februarie 1944, obțin crearea de către Departamentul marinei, sub președinția amiralului în rezervă Hart, a unei noi comisii, însărcinată cu stringerea mărturiilor privitoare la atac. La 13 iunie 1944, Congresul Statelor Unite, sensibilizat și el, cere ministrului de război și celui al marinei să constituie, la rîndul lor, comisii de anchetă. Ele își prezintă concluziile la 20 octombrie 1944: comisia Ministerului de război acuză pe generalul Marshall că nu a prevenit, pe parcurs, pe generalul Short asupra agravării tensiunii în rela-

țiile cu Japonia; comisia Ministerului marinei absolvă pe amiralul Kimmel de orice responsabilitate. Mai sînt create și alte comisii de anchetă, atît la Ministerul de război cît și la cel al marinei, dar acestea nu aduc nici un element nou, după cum nu schimbă lucrurile nici o a șaptea comisie, constituită în iarna anului 1944.

A opta comisie de anchetă se formează la inițiativa Congresului și are un caracter mai mult politic: republicanii încearcă să-l acuze pe Roosevelt, iar democrații să blocheze ancheta cu un mare număr de mărturii secundare. Martorii sînt reticenti. Stimson anunță că este bolnav și depune mărturie în scris. Marshall și Stark par să fie victimele unei amnezii. Numai persoanele de importanță secundară vorbesc mult. Examinarea documentelor scoate la iveală că: 1. mesajele japoneze descifrate nu au fost comunicate în Hawaii din rațiuni de siguranță, de teamă ca adversarul să nu afle că cifrul său a fost decriptat; 2. răspunderea pentru faptul că au fost luați prin surprindere se împarte între Short și Kimmel, Marshall și Stark. În fond, și de o parte și de alta, ar fi vorba despre o eroare de apreciere; nimeni n-a crezut posibil un atac atît de neașteptat în această radă; 3. la Washington au existat toate indiciile unui atac iminent, dar șefii militari din Hawaii nu au fost preveniți.

Guvernul american se aștepta, așadar, la război. În depozitia sa scrisă, Stimson se arată categoric în ceea ce privește ședința cabinetului din 25 noiembrie 1941: în ciuda riscului asumat lăsîndu-i pe japonezi să tragă primul obuz, noi am înțeles că, pentru a obține unitatea totală a poporului american, trebuia să-i lăsăm pe japonezi să acționeze, pentru ca nimeni să nu mai aibă nici cel mai mic dubiu asupra agresiunii.

Se puteau aștepta americanii la un atac prin surprindere, la Pearl Harbor? Răspunsul poate fi afirmativ, dacă luăm în considerare informațiile obținute sau mesajele descifrate; nu trebuie, cu toate acestea, să pierdem din vedere că: informațiile erau contradictorii și se refereau la mai multe puncte de

atac posibile; nici un serviciu, nici chiar cel al președintelui, nu dispunea de o privire de ansamblu de care beneficiem astăzi, grație arhivelor publicate; dispunerea mijloacelor terestre în Filipine și a celor maritime la Pearl Harbor urmăreau descurajarea inamicului; datorită unor aprecieri greșite asupra forțelor nipone, ipoteza unui raid la Pearl Harbor era exclusă.

Personalitatea președintelui Roosevelt a avut rolul său în evenimente. Acest om înzestrat cu inteligență și caracter, a căzut, într-un fel, victimă calităților sale excepționale, de care s-a lăsat furat: o fantezie creatoare, de nestăpînit, chiar în cazul unei erori de apreciere, și o voință de acțiune determinată de o extraordinară încredere în sine. Siguri pe ei, Roosevelt și ceilalți conducători americani au fost prea convingși de superioritatea lor. Ei au subestimat forțele armate ale Japoniei și s-au așteptat mai mult la o retragere decît la o agresiune.

Nu trebuie totuși să exagerăm efectele dezastrului de la Pearl Harbor. La 15 februarie 1966, cu cîteva zile înaintea morții sale, amiralul Nimitz, succesorul lui Kimmel la comanda flotei din Pacific, declara: „Nimeni n-a regretat mai mult decît mine cele 3 000 victime ale atacului japonez de la Pearl Harbor, dar dacă amiralul Husband Kimmel, pe atunci comandantul forțelor americane la Pearl Harbor, ar fi primit cu 24 ore înainte o știre despre atac, el ar fi avut posibilitatea să trimită toate forțele în întîmpinarea japonezilor... N-aveam nici un singur portavion capabil să se confrunte cu formația de portavioane a amiralului Nagumo; japonezii ar fi scufundat în larg toate navele noastre... Am fi pierdut 60 000 oameni și aproape întreaga noastră flotă din Pacific... Nu, Pearl Harbor nu a fost un dezastru. El a trezit poporul american, cum nimic altceva n-ar fi putut s-o facă; și tot el a fost acela care a convins Congresul că trebuie aprobate credite suficiente pentru construirea unei flote capabile să înfrîngă flota japoneză”. ■

În românește de
Marcel Ghibernea
și Dan Ghibernea

O bogată literatură istorică a Revoluției franceze s-a acumulat de-a lungul deceniilor și secolelor, fără însă să-l epuizeze integral problema. Rămân încă mai puțin știute multe fapte, evenimente, întâmplări, personaje, detalii, care, chiar dacă nu sînt de prim plan, pot trezi interesul cercetătorului și, uneori, ca în cele ce urmează, amuzamentul cititorului.

Astfel, în timpul dezbaterilor din Adunarea Națională Constituțională¹ (începînd din 9 iulie 1789), problema adoptării noului Constituției a provocat o avalanșă de discursuri furtivoase, prilej de afirmare a multor oratori talentați. Discursurile se remarcă însă nu numai prin patos, ci și prin lungime, ceea ce făcea să nu se poată lua nici o hotărîre în privința Constituției. În aceste condiții, îngrînat, deputatul Bouche — unul dintre cei 12 membri ai Comitetului permanent de cercetări și informări al Adunării — a propus spre adoptare o moțiune originală: „... clepsidre. „Fiecare vine aici — arăta Bouche — pentru a-și etala talentul și genul. Aceste discursuri strălucitoare sînt, fără îndoială, foarte plăcute, dar cită întîrziere aduce Constituției o asemenea abundență de cuvinte!“. În concluzie, pentru urgentarea dezbaterilor, el a solicitat limitarea timpului alocat fiecărui orator la 5 minute, exact intervalul de timp în care nisipul s-ar fi scurs din partea superioară în cea inferioară a unei clepsidre, ce urma să fie instalată pe masa președintelui Adunării.

Propunerea de măsurare a timpului a fost însă cîmbătută cu abilitate de contele de Clermont-Tonnere, fondatorul Clubului prietenilor monarhiei, unul dintre susținătorii monarhiei constituționale. Între altele, el a arătat că timpul acordat oratorului nu era limitat nici în Anglia, unde exista o veche tradiție parlamentară. „Nu mai apucă să-și dezvolte intenția, căci teama de a nu se putea încadra în limita celor cinci minute l-a împiedicat să se concentreze.

În final, moțiunea a fost respinsă de către Adunare. Necesitatea de a imprima operativitate dezbaterilor a determinat totuși adoptarea unei alte moțiuni, la propunerea deputatului Petion de Villeneuve, membru al Clubului iacobinilor, care fusese primul președinte al Convenției Naționale. Astfel, pentru bunul mers al lucrărilor Adunării, înscrerea vorbirilor urma să se facă pe două liste separate: una pentru cei ce susțineau punctul de vedere de a nu se putea încadra în limita celor cinci minute, alta pentru cei care-l combatteau. S-a ajuns, în cele din urmă, la consensul ca luările de cuvînt în cadrul Adunării să se facă alternativ, pentru a se evita repetările și pentru ca problemele aflate în dezbateri să fie cîmbătute și apărute în egală măsură.

Iar „moțiunea clepsidrei“ a rămas doar un intermezzo în analele parlamentare ale Revoluției franceze.

Călin VLAD,
Nili-Gabriel IONIȚOIU

● General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu — INDEPENDENȚA POPORULUI ROMÂN — OBIECTIV FUNDAMENTAL AL POLITICII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN.

Editura militară, București, 1986, 366 pp., 15,50 lei: abordarea din perspectivă istorico-politică a tradițiilor, actualității și perspectivelor independente naționale, promovată cu neobosită fermitate și consecvență de partidul și statul nostru în relațiile internaționale.

● CRIZA ECONOMICĂ MONDIALĂ (coordonator: Costin Murgescu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 262 pp., 20 lei: unul dintre gravele fenomene ale contemporaneității, radiografiat în esurile semnate de dr. Eugen Dîjmărescu, dr. Aurel Ghibuțiu, Mugur Isărescu, Costin Murgescu, membru corespondent al Academiei R.S. România, dr. Nicolae Nistorescu, dr. Napoleon Pop, Vasile Radu, Radu Titircă.

● Mihai Gramatopol — PORTRETUL ROMÂN ÎN ROMÂNIA. Editura Meridiană, București, 1985, 296 pp., 23,50 lei: primă lucrare de sinteză din literatura de specialitate de la noi, care prezintă 102 sculpturi romane aflate în colecțiile românești.

● Serafim Duicu — PE URMELE LUI SAMUIL MICU-CLAIN. Editura Sport-Turism, București, 1986, 342 pp., 19 lei: evocarea vieții și activității unuia dintre reprezentanții de seamă ai iluminismului din Transilvania.

● G.I. Ionescu-Gion — PORTETE ȘI EVOCĂRI ISTORICE (ediție îngrijită de Vistian Gola).

Editura Minerva, București, 1986, 406 pp., 19,50 lei: selecție din scrierile, conferințele și publicistica unui istoric din veacul trecut (1852-1904).

● Ștefan Lemny — ORIGINEA ȘI CRISTALIZAREA IDEII DE PATRIE ÎN CULTURA ROMÂNĂ.

Editura Minerva, București, 1986, 238 pp., 12 lei: contribuții la studierea procesului istoric al formării și evoluției, din sec. XVII pînă la 1848, a unui concept fundamental al gândirii social-politice naționale.

● Pompiliu Tudoran — ÎN SLUJBA DOMNIEI.

Editura Facla, Timișoara, 1985, 304 pp., 15 lei: prima parte din romanul de inspirație istorică cu acțiunea în vremea domnului Moldovei Gheorghe Traian (1619-1620).

● Grigore Olaru — DRUMURI DE LEGENDĂ.

Editura Sport-Turism, București, 1986, 166 pp., 8 lei: evocări istorico-literare ale unor momente și personalități din trecutul românesc.

● Florian Dușă — MANUSCRISELE ROMÂNEȘTI MEDIEVALE DIN CRIȘANA.

Editura Facla, Timișoara, 1986, 200 pp., 34 lei: prezentarea operei a 80 copști și a 240 cărți manuscrise din Arad, Zărand și Bihor din sec. XVI-XVIII.

● IZVOARE ȘI MĂRTURII REFERITOARE LA EVREII DIN ROMÂNIA (volum întocmit de Victor Eskenasy; cuvînt înainte, dr. Moses Rosen; prefață, dr. Alexandru Vianu).

București, 1986, 164 pp., 35 lei: primul volum, cu 194 mărturii istorice din sec. II-IV e.n. și sec. XII-XVII.

● Dinu Mareș — OLTENIȚA.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 116 pp., 10,50 lei: mic îndreptor turistic, cu incursiuni în trecutul localității, a cărei primă mențiune documentară este din 13 aprilie 1515.

¹ Pentru aceasta și pentru alte denumiri, vezi *Glossar revoluției*, Magazin istoric, nr. 7/1979.

AVANPREMIERA EDITORIALĂ

UNDE AU DISPĂRUT

COMORILE INCAȘILOR? (II)

PATRICK BRAUN

În ianuarie 1531, conquistadorul spaniol Francisco Pizarro, însoțit de 180 soldați, a pornit din orașul Panama să cucerească inima Imperiului incaș — orașul Cuzco, unde domnea împăratul Atahualpa. 22 luni mai târziu, el s-a întâlnit — cum am văzut în episodul apărut în numărul anterior — față în față cu suveranul inca, ieșit în întâmpinarea europenilor plin de încredere. Pizarro l-a întemnițat pe loc. Era începutul sfârșitului acest

strălucit imperiu din Anzi — Imperiul incaș.

Înțelegând lăcomia de aur a străinilor, Atahualpa a încercat să-și răscumpere viața cu acest metal prețios, din care poporul său avea din belșug. Dar să urmărim în continuare, prin intermediul altor pagini din lucrarea lui Patrick Braun, *Les Trésors des Incas* — a cărei versiune în limba română se află în pregătire la Editura Meridiane — cum a fost jefuit tezaurul incaș.

Zi de zi, fabulosul preț de răscumpărare sosea din cele patru colțuri ale imperiului. Străbătea potecile abrupte și se îngrămădea în dezordine în încăperea destinată special acestui scop, din palatul din Cajamarca.

Conquistadorul anonim, care ne-a lăsat un lung text despre momentul răscumpărării, scrie: „În încăperea aceea erau peste 80 vase de aur masiv, mari și mici, alte câteva piese de înălțime uriașă și, într-un colț, o grămadă fantastică, mai înaltă decât un om, de plăci din cel mai fin aur”. Aceste plăci fuseseră desprinse, bucată cu bucată, de pe zidurile renumitului Templu al soarelui din Cuzco, pe care le acopereau de secole.

De altfel, cea mai mare parte a comorii aduse de indieni spre a-și salva conducătorul pare a fi fost extrasă din acest templu, cu siguranță cel mai bogat din epocă. S-a păstrat și un alt document, de la un alt conquistador, Pedro Sancho, aflat și el în micul grup spaniol participant la cucerire: „Cinci sute de plăci

de aur masiv sau chiar mai multe au fost smulse de pe câteva ziduri ale templului din Cuzco. Cele mai modeste plăci nu cântăreau mai puțin de 4-5 livre fiecare¹. Celelalte — între 10 și 12 livre. Ei (indienii) au mai adus și un tron de aur foarte fin lucrat, avind forma unui taburet, care cântărea probabil 18 000 pesos (adică mai mult de 75 kg). De asemenea, ne-au predat o fintină în întregime din

¹ Livra spaniolă în vigoare în epoca aceea corespundea cu 460 grame.

Prețutindeni în Lumea Nouă, conquistadorii spanioli i-au considerat pe indieni o sursă de îmbogățire. În imagini, secvențe grafice din lucrarea unui spaniol Bartolomé de Las Casas, supranumit „apostolul indienilor”

aur masiv, remarcabil executată, o adevărată minune atît în privința lucrăturii, cît și a figurilor pe care le reprezenta. Pe lingă aceasta, ei au adus o mulțime de vase, farfurii și urcioare uriașe, toate din cel mai frumos aur”.

Tronul a fost primit ca un dar personal către Francisco Pizarro: valoarea cel puțin 60 000 castellanos (respectiv peste un milion de dolari americani actuali).

Împăratul prizonier

Bineînțeles că aceste bogății nu au ajuns decît în mică parte la curtea regală spaniolă. Potrivit contractului tacit menționat, care fusese încheiat cu suveranul spaniol, doar o cincime din pradă trebuia să revină tezoreriei Madridului. Inventarul total al obiectelor prețioase care i-au parvenit lui Carol Quintul în cursul acestei prime etape a cuceririi Americii n-a fost niciodată publicat integral. Îl cunoaștem astăzi, datorită unui manuscris care se află în arhivele Indiilor din Sevilla. Nu deținem decît darea de seamă a spaniolului Medino, dar ea este pe deplin concludentă. O redăm, pentru prima dată, în traducere:

— 34 vase de aur masiv, de înălțime și greutate variabile. Cel mai mare dintre ele cîntărea 58 livre și 14 uncii (peste 27 kg), cel mai mic, 23 livre și 8 uncii (10,8 kg). Trei dintre ele erau acoperite cu capace splendide, tot din aur

— 2 saci cu aur relativ mici, care cîntăreau aproape 2 livre (920 g) și 10 uncii (287 g)

— 1 tulpină de porumb din aur masiv, avînd 3 frunze și 2 știuleți, tot din aur

— 2 timpane sau tamburine mici de 4 livre și 4 uncii (2 kg)

— 1 placă decorativă din aur și argint, reprezentînd un bărbat și o femeie de statură mijlocie

— 2 fintini de aur, cîntărind 17 livre și 5 uncii

— 1 sac de aur de 33 livre și 15 uncii

— 1 idol reprezentînd un bărbat, de 11 livre și 11 uncii

— 1 vas asemănător unui urciur, cu o greutate de 27 livre.

Printre obiectele de argint au fost înregistrate 100 vase, dintre care cel mai important cîntărea 161 livre și 12 uncii, (peste 74 kg), iar cel mai mic 45 livre și 4 uncii (aproape 21 kg).

Pe țărmurile Lumii Vechi n-au ajuns niciodată cele mai frumoase piese, cel puțin în transporturile oficiale. Conchistadorul Jerez ne-a lăsat un document, în care descrie cîteva comori sosite în Spania, în afara cincimii oficiale destinate Coroanei. Acest act era categoric interzis în epocă: „Corabia aduse pentru Majestatea Sa 38 vase de aur masiv și 48 de argint, printre care se afla un vultur de argint purtînd pe corpul lui două amfore de apă și două urcioare mari, unul din aur, celălalt din argint; doi saci de aur și un idol, de statură unui copil de patru ani, și două tamburine mici. Celelalte vase erau urcioare de aur și de argint, cîntărind fiecare peste 2 arobe.

La bordul aceleiasi corăbii, pasagerii aduceau cu ei 24 recipiente de argint și 4 recipiente de aur”; Cea mai mare parte din comoara expediată curții spaniole, cu ocazia primei cuceriri, provenea, evident, din răscumpărarea lui Atahualpa.

În vremea aceasta, prizonierul, tratat cu respect, cu onorurile cuvenite rangului său, trăia la Cajamarca, într-o mică locuință de patru camere, cu o curte interioară decorată cu o fintină alimentată în permanență cu apă caldă și rece. Una dintre încăperi, în care locuia inca, era zugrăvită toată în roșu, culoarea sa preferată. În fiecare zi, prizonierul primea vizita celui care îl răpise. Firește, Pizarro nu vorbea inca, dar se folosea de serviciile tălmăciului său favorit, Filipillo, ceea ce i-a permis să cunoască foarte bine întreaga organizare a imperiului.

Convoaie alcătuite din sute de lame, încovoiate sub încărcăturile de aur, argint și pietre prețioase se îndreptau în acest timp spre Cajamarca, pentru a-l salva pe Zeul cel viu. Dar spaniolilor le trebuiau lingouri. Pentru iberici

obiectele incășilor nu aveau nici o valoare artistică. Așa că indienii, socotiți de multă vreme maeștri în topirea metalelor prețioase, au fost siliți să-i redeschidă topitoriile, să creeze altele noi, la Cajamarca, și să transforme în lingouri capodoperele unui trecut strălucitor. Peste 200 kilograme de aur masiv au fost astfel topite pe meleagurile Perului, așteptînd să fie transferate, în mod legal sau nu, la Sevilla, unde se băteau monede regale.

Și prețul de răscumpărare tot nu sosise în întregime. Se aștepta partea cea mai prețioasă, care trebuia să vină din Cuzco, capitala imperiului. În limba incășilor, Cuzco însemna buricul pămîntului. El devenise obsesia lui Francisco Pizarro, care a hotărît să trimită spre oraș cinci dintre oamenii săi, întocmai cum procedase cu cîteva săptămîni mai înainte și în privința templului din Pachacamac. Nici un alt om alb nu văzuse vreodată ceea ce au descoperit cei cinci conquistadori în zielele acelea. Au avut sub ochi și au putut atinge cu degetele lor comori incomparabile cu „modelele” daruri aduse de indienii, spre a plăti eliberarea conducătorului lor. Capitala avea să expedieze la Cajamarca peste 1 500 000 pesos de aur și de argint. Plecate din Cuzco, aceste transporturi au sporit pe parcurs cu darurile marilor preoți sau ale notabilităților din alte așezări. Astfel, din Capitală au plecat 178 convoaie și au ajuns la Cajamarca 200 convoaie de aur și 25 de argint.

Partea leului

Cuzco părea a fi o comoară inepuizabilă, capabilă să satisfacă lăcomia spaniolilor. Dar, între timp, conquistadorii aveau să constate că cele mai importante bogății dispăruseră brusc din oraș, din toate lăcașurile sfinte, unde le zăriseră cercetașii lui Pizarro. Cei cinci spanioli văzuseră, de exemplu, în palatul lui inca Huayna Capac (care domnise 37 ani), unul

dintre cei mai renumiți strămoși ai lui Atahualpa, trei firdie pline cu piese de aur și cinci cu argint, ca și 100 000 lingouri de aur, extras din minele imperiului; fiecare lingou cîntărea 50 castellanos, adică aproape 250 grame. O parte din această comoară a fost într-adevăr transportată la Cajamarca, pentru răscumpărare, dar alta, mult mai mare, a dispărut fără urme.

Înca Yupanqui, un alt strămoș al lui Atahualpa, pusese să se toarne în aur masiv o statuie enormă, denumită Inti-Illpa. Și această statuie pornește spre Cajamarca transportată de o mulțime de oameni. Dar înainte chiar de a fi părăsit zidurile Capitalei, mîini nelegiuite au sfărîmat-o în mici fragmente de aur, mult mai ușor de ascuns, de împărțit și de adus pe pămîntul spaniol, fără a da socoteală controlorilor regali din Sevilla.

Preful de răscumpărare a ajuns astfel în întregime la Cajamarca, în timp ce nefericitul împărat aștepta în palatul său temniță. Obiectele de aur au atins linia promisă din uriașă încăpere a palatului, iar piața din Cajamarca a fost acoperită cu minereuri și obiecte de argint, conform înțelegerii. Spre a înlesni împărțirea prăzii, Pizarro a ordonat topirea acelor obiecte păgîne, artistic decorate. Indienii, printre care existau aurari talentați, au trecut la treabă, folosind cele nouă cuptoare de care dispuneau. Împărțirea prăzii a avut loc în ziua de 18 iunie 1533, cum aflăm de la unul dintre „secretarii particulari ai lui Pizarro, care a înregistrat și cifrele „afacerii“:

1. Bisericii — 2 220 (în pesos de aur); 90 (în pesos de argint)
2. Guvernatorului Francisco Pizarro — 57 220; 2 350
3. Lui Hernando Pizarro — 31 080; 1 767
4. Lui Juan Pizarro — 11 110; 407
5. Lui Gonzalo Pizarro — 9 900; 384
6. Lui Juan Pizarro Orellana — 8 980; 362.

După cum se vede, familia Pizarro își luase partea leului. În armata spaniolă exista un obicei foarte vechi, pe care

proaspătul guvernator nu avea nici un interes să-l uite. Generalul care cîștiga o bătălie avea dreptul să-și aleagă, în afara repartiției legale, orice obiect din pradă. Pizarro și-a luat o somptuoasă litiere de aur masiv, cizelată, una dintre cele mai frumoase piese găsite în Peru. Avea peste 92 kg. În cursul expediției lor, conchistadorii au descoperit două asemenea litere. Una într-un palat din Cuzco, cealaltă era a lui inca Atahualpa. Pizarro a devenit proprietarul primei. A doua a fost topită.

La locul supliciului

În acest timp, împăratul aștepta în temnița lui luxoasă să fie eliberat. De vreme ce prețul de răscumpărare fusese plătit, rămînea ca Pizarro să-și respecte cuvîntul și să-i redea libertatea. Dar conchistadorul, care abia își potolise setea de aur, era frîntat acum de puterea captivului său. Ea trebuia să fi fost considerabilă, din moment ce supușii lui acceptaseră să se lase lipsească de bunurile lor cele mai prețioase pentru a-și elibera suveranul. Nu s-ar fi putut converti ea într-o rezistență violentă împotriva spaniolilor, dacă inca ar fi fost pus în libertate? Atunci Atahualpa ar fi devenit periculos. Ce era de făcut? Pizarro și-a propus să-l omoare. Unii conchistadori i-au sugerat guvernatorului să-l trimită pe inca în Spania. Departate de poporul său, acesta n-ar mai fi prezentat nici un pericol. Dar mulți dintre colaboratorii lui Pizarro îi pusese rădăcină în împăratului încă. Printre ei se distinge Filipillo, indianul care îi servea ca interpret spaniolului și care rîvnea la o soție a lui Atahualpa. Acesta i-a dezvăluit conchistadorului un pretins complot țesut de indieni împotriva invadatorilor. O impunătoare armată inca urma, chipurile, să se năpustească asupra „orașului închisore“ al împăratului și să-l elibereze.

Pizarro a hotărît atunci să-l încătușeze în lanțuri pe prizo-

nierul său. A fost apoi constituit în grabă un tribunal, format din părintele Valverde, un jurist, patru căpitani de cavalerie și cîțiva ofițeri, care au formulat cele mai aberante capete de acuzare împotriva deținutului: trădare, imoralitate, idolatrie. Cum era de așteptat, sentința a fost moartea. Atahualpa a încercat să-l ademenască pe conchistador cu alte bogății ale imperiului său, dar acestuia i-a fost suficient să știe că ele există. Nu a schimbat sentința. A acceptat numai rugămintea suveranului de a nu-l incinera, ceea ce, în concepțiile religioase inca, însemna dispariția definitivă, fără păstrarea nici a corpului, nici a sufletului. Conchistadorul i-a promis moartea prin strangulare, cu o condiție însă: inca să accepte botezul catolic.

La 29 august 1533, Atahualpa a fost condus la locul supliciului. Drept pildă pentru indienii, Pizarro hotărîse ca execuția să fie publică. Ea s-a desfășurat deci în piața principală din Cajamarca, în fața a zeci de mii de oameni. Inca, foarte demn, a fost dus de soldați în fața călăilor. Părintele Valverde nu și-a putut ține litania. Atahualpa și-a bătut joc de cuvintele pe care acesta i le repeta în ureche. Cu un gest scurt, împăratul l-a oprit, întorcîndu-și privirea spre Pizarro, căruia i-a spus:

— Ai grijă de copiii mei!

Au fost ultimele lui cuvinte. Nu se știe dacă copiii erau propriile lui odrasle sau supușii fabulosului său imperiu, pe care îi considera ca atare. N-a avut timp să explice mai mult. Călăii coroanei Spaniei l-au fixat solid sub spînzurătoarea de lemn, înălțată în mijlocul pieței. Fără a-i pune nici o legătură pe ochi, călăul i-a trecut în jurul gîtului o frînghie solidă, cum era obiceiul pe pămîntul spaniol. Un gest scurt și sigur, și inca a ajuns în regatul tatălui său, Soarele. În ziua aceea, 29 august 1533, comoara incasilor a intrat în legendă. ■

În românește de
Paul B. MARIAN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

G. BARIȚIU — INEDIT

De **RADU CĂPRICĂNEANU**, din Sebeș, jud. Alba. În microarhiva familială am descoperit recent un document scris și semnat de cărturarul și istoricul ardelean George Barițiu la 2 august 1886, prin care atestă practica făcută în cancelaria sa de tânărul Ilie Cismașiu, ajuns ulterior notar, apoi secretar al primăriei din Sebeș-Alba.

Documentul (anexat în f. fotocopy) are următorul cuprins în grafia

mentară este din urmă cu aproape cinci secole. Astfel, într-un document din 1491-1492, de la Barbu Craiovescu, banul Craiovei, printre satele pe care acesta le dăruia mănăstirii Bistrița, se află consemnat și Băbenii. Așezarea este amintită, apoi, și în alte documente. În 1520, Neagoe Basarab întărește aceleași mănăstiri dăniile de sate și robi, dăruind și două sate ce astăzi aparțin de Băbenii: Balta Albă (Rilooasa) și Băbenii Români. La 21 decembrie 1573, Evionie, egumenul mănăstirii Bistrița, amintea, de asemenea, într-un document de localitatea Băbenii.

PE TITANIC

Sînt abonatul revistei dv. de la primul număr, ne scrie **CAROL HEIM**, din București. Copiii mei au învățat după revistă, atât la școală cît și la facultate, fiindu-le de mare folos. La concursul Victoria, fiul meu Cristian a cîștigat un aparat de fotografiat Orizont.

În numărul 4/1986, continuă eșitul nostru, am citit cu deosebit interes articolul Ora Titanicului și m-am hotărît să vă scriu, deoarece în acel tragic accident din 1912 a murit și bunicul meu dinspre mamă. Tatăl meu s-a născut în com. Clinic, jud. Caraș-Severin, iar mama mea, născută Drock, era din Viena. Tatăl ei, bunicul meu, era optician și avea un magazin în acest oraș. În aprilie 1912 a plecat spre America, unde n-a mai ajuns, pierind odată cu scufundarea Titanicului. Acest lucru îl știu din copilărie. De-a lungul timpului am strîns mai multe informații despre Titanic și naufragiul lui.

PERMANENȚE

Ing. **MIHAIL BĂLAIANU**, din București, ne scrie despre descoperirea unor vestigii arheologice pe raza comunei Dioști, jud. Dolj. În urma săpăturilor efectuate în anii 1982-1983, împreună cu specialiștii din cadrul Muzeului militar central și al Muzeului Olteniei. A fost, astfel, depistată o necropolă daco-romană cu câteva sute de morminte de incinerare, în care s-au găsit fibule din bronz, coliere, mărgelă, monede din vremea împăraților Caracalla și Constantin cel Mare, un stilet, sticlețe etc., ca și obiecte din ceramică datînd din epoca bronzului. Toate aceste vestigii se află în prezent la Muzeul Olteniei.

La cea 800 m de această necropolă a fost descoperit un cimitir medieval de dinainte de Mihai Viteazul, iar la 300 m sud de acesta un cimitir medieval iliriu.

După cum ne scrie editatorul nostru, rezultatele acestor investigații arheologice — atestînd permanența de locuire în vatra satului său natal — împreună cu alte 2 552 documente din sec. XV-XIX au fost prezentate în lucrarea Dioști — pagini de istorie (6 vol.), pe care a alcătuit-o și din care copii au fost depuse la Biblioteca Academiei R.S. România, Direcția generală a Arhivelor statului, Muzeul Olteniei din Craiova și la Școala generală din Dioști.

În imagine: urnă funerară dintr-unul din mormintele de incinerare descoperite la Dioști.

EROU DE ROMAN

MIRCEA POPA, din Cluj-Napoca: Am citit cu mult interes articolul pe care revista dv. l-a consacrat nr. 11/1985 exploratorului Sever Plenieceanu. Ceea ce n-am găsit menționat nici la autorul articolului de față și nici la alți biografi ai călătorului nostru este faptul că încă din timpul vieții el s-a bucurat de privilegiul cu totul special de a fi devenit erou de roman. Astfel, în 1915, apără la București, în editura P. Negură, romanul lui G. Rădulescu-Niger *Pentru patrie*, „roman eroic de actualitate”, dedicat Franței și Belgiei, ale căror drapеле apăreau și pe coperta cărții. Acest roman avea ca erou pe un ofițer român înrolat în marina belgiană și care trăia o serie

originalului. „Lectori salutem, Subscrierile me simțim cu plăcere indemnate a face cunoscută că domnul Ilie Cismașiu, în anul în care își continuă studiile sale juridice la academia din Sibiu, a lucrat în cancelaria mea de redacție, anume începîndu din august 1883 pînă în martie 1886, în care timp s-a ocupat mai ales cu decopierile citorva tomuri de documente istorice vechi și noue relative la istoria patriei și a națiunii noastre și așa în trebuîndu-l bîne orele sale libere spre folosul atîtu celui publicu, cîtu și alu seu, și-a cîștigatu totodată dreptu la recunoașterea diligenței (sîrguinței) sale din partea mea, pentru care-l și dorescu succesu fericitu pentru asecurarea existenței și a viitorului sau după greutățile înfrîinate ca orfan și după ostenelele puse în totu decursulu studiiloru sale. Datu în Sibiu 2 augustu 1886. George Barițiu”.

LA BĂBENI

N.A. **DEȘPOIU**, din satul Români, com. Băbeni, jud. Vâlcea, ne trimite câteva însemnări privind comuna Băbeni a cărei primă atestare docu-

de peripeții în țările africane. Eroul acesta nu era altul decât un fel de copie, relativ fidelă, a compatriotului nostru, fapt mărturisit, de altfel, chiar de autorul romanului, deoarece pe ultima filă a cărții găsim următoarea însemnare: „Întimplările din Congo ale eroului acestor roman sînt adevărate și s-au petrecut în anii 1898-1901. Le-am extras din scrisorile ce mi-a trimis în acel an din Congo amicul meu, locotenentul Sever Plenicăanu. Punîndu-le cu 43 ani mai tîrziu nu greșesc prea mult”.

CERERI ȘI OFERTE

RUS AUGUSTIN, com. Budești, nr. 80, jud. Bistrița-Năsăud, solicită: nr. 7, 8, 11/1968; 6, 10/1977; ofera: nr. 4, 5, 9/1967; 2-5, 9-12/1969; 1, 6, 8, 12/1970; 4-6, 8-12/1972; 1-3/1973; 4-2/1975; 3, 4/1979; 1, 2, 4-6, 12/1983; 2, 5, 6/1984; 7, 9-12/1985.

IOAN MITUȚĂ, Drobeta-Turnu Severin, cartier Kiseleff, bl. H 2, se. I, ap. 13, ofera colecția 1967-1985.

VIDIU EFTIMIE, com. Blejoi, jud. Prahova, solicită: nr. 7, 9/1979; 1/1980; ofera: nr. 5/1983.

ION PANAITESCU, str. Nișei, nr. 3, bl. R 15, se. II, ap. 58, București, solicită: nr. 1/1967; 2/1979; 1, 4, 8/1972; ofera: nr. 2-5, 7/1967; 1-3, 10, 12/1968; 1, 2, 6, 10/1975; 2, 3, 8, 10/1978; 1-12/1983; 1-7/1984.

IOORDAN CHIRVASE, str. Navelor, bl. Sfor, nr. 3, ap. 94, Galați, solicită: nr. 4/1976.

DUMITRU OPINCARU, str. Măreștii, nr. 1, bl. 13, se. A, ap. 12, Rimnicu Vilcea, ofera: nr. 1/1967; 7/1971; 10/1974; 3, 9, 11/1975; 1, 2, 7/1976; 10/1983; 2, 12/1984.

COSTICĂ CHIHAIA, str. Nufărului, bl. 10, Se. C, ap. 26, Comănești, jud. Bacău, solicită: nr. 11/1972; 8/1976; ofera: nr. 6, 8/1967; 1, 4/1968; 5/1969; 4, 8, 10/1970; 6/1972.

ION N. BALĂNȚĂ, com. Nisorești-Herăstrău, jud. Vrancea, solicită: nr. 1-3/1986.

GRIGORE MAȘCA, str. Doinei, nr. 16, bl. 19, se. A, et. III, ap. 14, Cugir, jud. Alba, solicită: 1, 2, 4, 6-9/1967; 1-5/1968; 12/1970; 2/1974; 2, 5, 8, 9/1975; 2, 4, 7-9/1976; 5-6/1977; 1, 7, 8/1979; 5/1980; 2/1982; 9, 11/1985; ofera: nr. 8/1980; 2/1981; 12/1982; 4/1983; 3-5/1984.

SILVIA BUTICĂ, București, str. Doilești, nr. 3, et. I, ap. 10, ofera colecția completă.

NU UITAȚI!

În numărul următor — prima serie de întrebări, regulamentul de organizare și premiile noului concurs **Magazin istoric**, ediția II / 1986.

Curier școlar

NOI PRIETENI AI REVISTEI

Cititorii și prietenii noștri din școli, cărora le-am pus la dispoziție această rubrică, continuă să ne trimită vești despre activitatea și gîndurile lor, corespunzătoare pe teme de istorie locală și regională. Inclusiv noutăți despre descoperirile arheologice făcute de ei. De asemenea, aici apar relații ale profesorilor de istorie despre activitatea cercurilor de istorie din școli, despre acțiunile organizate în scopul cunoașterii și popularizării istoriei patriei, ale tradițiilor luptei revoluționare a poporului și partidului nostru comunist.

● **Din Iași, de exemplu ne relatează MIHAI MANOLE COJOCARU**, profesor gradul I la Școala generală Birnova: În anul 1974, a fost organizat în școala noastră Cercul pionieresc „Căutătorii de comori”. Dintre descoperirile membrilor cercului, menționăm aici una de importanță deosebită: două conducte din ceramică ce alimentau cu apă orașul Iași în sec. XVIII-XIX. Descoperirea a pornit de la semnalarea, pe cîmpul de la sud de Iași, a unor olane de lut ars, scoase la iveală în timpul efectuării unor lucrări agricole, construirii de blocuri etc. Timp de 10 ani, membrii cercului traseau celor două conducte. Prima avea punctul de captare a apei pe coasta vestică a Dealului Repeda. În partea de sus a satului Pietrăria, urmînd traseul Birnova — est satul Cercu — satul Doi Peri (Hîlince) — Mănăstirea Cetățuia — Iași. Această conductă, lungă de 10 km, era formată din cea 30 000 olane de lut ars, cilindrice, cu dimensiunile de 15.5-20.5 cm. După cum atestă documentele și măturile de epocă, conducta respectivă a fost construită în timpul lui Ioan Mavrocordat (1743-1747).

A doua conductă a fost descoperită cu prilejul lucrărilor de construcții din preajma mănăstirii Frumoasa, în anii 1983-1985. Traseul ei era următorul: viroaga fermei Sirca, lauzl Tătara, șoseaua Nicolina, str. Prudenței, mănăstirea Frumoasa. Avea lungimea de 2 km și era alcătuită din peste 6 000 olane cu diametrul de 15-16 cm. A fost construită, probabil, pe la mijlocul sec. XVIII.

Cercetările noastre continuă, pentru a scoate la iveală noi mărturii privind istoria vechii capitale a Moldovei.

● **DRAGOȘ MIHAI FLORESCU**, Școala generală din com. Pribolent, jud. Argeș: Citesc multe articole din revista dv, pe care o apreciez foarte mult. Tatăl meu are colecția revistei și îmi place foarte mult să caut răspunsurile la întrebările concursurilor pe care le organizați. Aștept cu nerăbdare întrebările concursului din 1987 pentru elevi.

Totodată, Dragoș Mihai ne întreabă dacă două din răspunsurile date de el la ultima ediție a concursului Magazin istoric au fost corecte. Da, le-am luat în considerare.

● **MARIOARA DUMITRU**, clasa a XI-a, Liceul economic din Focșani: Îmi place foarte mult istoria și, cu toate că am numai 16 ani, mă consider o vechi cititoare a revistei. Mă pregătesc intens pentru concursul special care va avea loc în vacanța de vară a anului 1987.

● **MARIAN ȘANIA**, din Craiova: Magazin istoric se bucură de o bună popularitate în orașul nostru. Aici la școală cit și în particular, am căutat să recomand colegilor și prietenilor mei revista, scoțînd-o necesară orelor de istorie. Astfel, am reușit să cîmpiez un număr de 11 noi cititori. Voi continua și pe viitor să prezint revista colegilor mei, căuțind să-mi îmbogățesc colecția. Citesc revista cu multă plăcere și, mai ales, cu multă grijă, încît nu am nici o pagină ruptă, îndoită sau murdărată.

Felicitări, Mariane, pentru grija ta deosebită față de revistă, pentru strădania ta de a o populariza printre colegii tăi. Așteptăm noi vești.

● **CĂTALIN TOCU**, Liceul „Cuza Vodă”, din Huși: Am îndrăgit istoria încă de la primul contact cu această disciplină. A contribuit la aceasta, în mare măsură, profesorul meu de istorie de la gimnaziu, tovarășul Ilie Ștefănescu. Îndrăgind istoria, am îndrăgit și revista dv, a cărei apariție o aștept cu multă nerăbdare și interes, lună de lună. Doresc să corespundez cu colegii mei din țară pe teme de istorie, fapt pentru care vă rog să-mi publicați și adresa completă.

Ceea ce și facem: str. Șora, nr. 62, Huși, jud. Vaslui, cod. 5575.

Așteptăm în continuare, dragi prieteni din școli, vești despre activitatea voastră în cadrul cercurilor de istorie, despre prietenii și difuzorii revistei, despre abonamentele la Magazin istoric. Vă reamintim, totodată, să vă asigurați din timp toate numerele revistei din 1986 și 1987, care vor intra în bibliografia concursului anuntat. În același timp, reamintim elevilor pasionați de istorie că rubrica de față le stă la dispoziție.

CONTENTS (Romanian History) N. Stoicescu Dan II: A Brave Champion of the Country's Independence

● V. Căndea Ecology and History ● R. Economu 1631: A Charter of Liberties ● N. Ciachir Gherasim Gheorghievic, a Scholar of Romanian Origin ● M. Moldoveanu September 1939. Hospitality for Polish Refugees ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930: Behind the Scenes of the Dynastic Crisis (IV) ● I. Popescu-Puţuri The Arsacids (XV) ● V. Smărăndescu Amara in a Document Issued during the Reign of Matei Basarab ● E. Preda The Lesson of Nuremberg ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Stoicescu Dan II — un vaillant défenseur de l'indépendance de son pays

● V. Căndea Ecologie et histoire ● R. Economu 1631: Une charte des libertés ● N. Ciachir Gerasim Gheorghievic, un érudit d'origine roumaine ● M. Moldoveanu Septembre 1939. Hospitalité aux réfugiés polonais ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. Dans les coulisses de la crise dynastique (IV) ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (XV) ● V. Smărăndescu Amara dans un document du temps de Matei Basarab ● E. Preda La leçon de Nuremberg ● A Bucharest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Стойческу Дан II — храбрый защитник независимости страны

● В. Кындя Экология и история ● Р. Економу 1631. Хартия свобод ● Н. Чакыр Герасим Георгиевич — учёный румынского происхождения ● М. Молдовану Сентябрь 1939 г. Гостеприимство, оказанное польским беженцам ● М. Мушат, И. Арделиану 1926-1930. За кулисами династического кризиса (IV) ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XV) ● В. Смărăндеску Амара в документе времён Матей Басараба ● Е. Преда Урок Нюрнберга ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Stoicescu Dan II — ein tapferer Verteidiger der Unabhängigkeit des Landes

● V. Căndea Ökologie und Geschichte ● R. Economu 1631: Eine Charta der Freiheiten ● N. Ciachir Der Gelehrte rumänischer Herkunft Gherasim Gheorghievic ● M. Moldoveanu September 1939. Gastfreundschaft für die polnischen Flüchtlinge ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. In den Kulissen der Dynastiekrise (IV) ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (XV) ● V. Smărăndescu Amara, in einem Dokument von Matei Basarab ● E. Preda Die Lektion von Nürnberg ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) N. Stoicescu Dan II — valiente defensor de la independencia del país

● V. Căndea Ecologie e historia ● R. Economu 1631: una Carta de las libertades ● N. Ciachir El sabio de origen rumano Gherasim Gheorghievic ● M. Moldoveanu Septiembre de 1939. Hospitalidad a los refugiados polacos ● M. Muşat, I. Ardeleanu 1926-1930. Entre los bastidores de la crisis dinástica (IV) ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácidas (XV) ● V. Smărăndescu Amara, en un documento de Matei Basarab ● E. Preda La lección de Nuremberg ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti,
Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,
Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tipărit executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

42 427

